

Latvijas Lauksaimniecības universitātē
Ekonomikas un sabiedrības attīstības fakultātē
Latvia University of Agriculture
Faculty of Economics and Social Development

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

Mg.oec. Lāsma Dobeļe

SOCIĀLĀS UZŅĒMĒJDARBĪBAS ATTĪSTĪBAS IESPĒJAS LATVIJĀ

SOCIAL ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT POSSIBILITIES IN LATVIA

Promocijas darba
KOPSAVILKUMS
ekonomikas doktora (Dr.oec.) zinātniskā
grāda iegūšanai

SUMMARY
of the Doctoral thesis
for the scientific degree of Dr.oec.

Autore _____

Jelgava 2013

INFORMĀCIJA

Promocijas darbs izpildīts Latvijas Lauksaimniecības universitātes Ekonomikas un sabiedrības attīstības fakultātes Uzņēmējdarbības un vadībizinātnes institūtā.

Doktora studiju programma – Agrārā un reģionālā ekonomika, apakšnozare – Reģionālā ekonomika.

Promocijas darba zinātniskā vadītāja – Latvijas Lauksaimniecības universitātes Ekonomikas un sabiedrības attīstības fakultātes profesore, *Dr.oec.* Aina Dobeļe.

Promocijas darba zinātniskā aprobācija noslēguma posmā:

- Prezentēts un apspriests informatīvajā seminārā Ekonomikas fakultātē 2013. gada 22. aprīlī;
- Aprobēts Ekonomikas fakultātes Uzņēmējdarbības un vadības katedras akadēmiskā personāla sēdē 2013. gada 22. maijā;
- Apspriests un aprobēts Ekonomikas un sabiedrības attīstības fakultātes Uzņēmējdarbības un vadībizinātnes institūta, Ekonomikas un reģionālās attīstības institūta, Finanšu un grāmatvedības institūta un Informācijas tehnoloģiju fakultātes Datoru sistēmu katedras akadēmiskā personāla pārstāvju apvienotajā akadēmiskajā sēdē 2013. gada 6. septembrī;
- Atzīts par pilnībā sagatavotu un pieņemts Ekonomikas nozares Agrārās un reģionālās ekonomikas apakšnozares Promocijas padomē 2013. gada 9. oktobrī.

Oficiālie recenzenti:

1. *Dr.oec.* **Ingrīda Jakušonoka** – promocijas padomes eksperte, Latvijas Lauksaimniecības universitātes Finanšu un grāmatvedības institūta vadītāja, profesore.
2. *Dr.oec.* **Vera Boroņenko** – Daugavpils Universitātes Sociālo pētījumu institūta vadošā pētniece.
3. *Dr.oec.* **Maria Parlinska** – Varšavas Lauksaimniecības universitātes profesore.

Promocijas darba aizstāvēšana notiks LLU Ekonomikas zinātņu nozares Agrārās un reģionālās ekonomikas apakšnozaru Promocijas padomes atklātajā sēdē 2014. gada 17. janvārī plkst. 10⁰⁰ Jelgavā, Svētes ielā 18, Ekonomikas un sabiedrības attīstības fakultātes 212. auditorijā.

Ar promocijas darbu **var iepazīties** LLU Fundamentālajā bibliotēkā, Lielā ielā 2, Jelgavā un http://llu.fb.lv/promoc_darbi.html

Atsauksmes sūtīt Promocijas padomes sekretārei asociētajai profesorei *Dr.oec.* Anitai Auziņai – Svētes ielā 18, Jelgavā, LV – 3001; tālrunis: 63025170; e-pasts: anita.auzina@llu.lv. Atsauksmes vēlams sūtīt ieskenētā veidā ar parakstu.

Padomes sekretāre – LLU asoc. profesore, *Dr.oec.* Anita Auziņa.

ISBN 978-9984-861-66-1 (online)

SYNOPSIS

The doctoral dissertation has been elaborated at the Institute of Business and Management Science, Faculty of Economics and Social Development, Latvia University of Agriculture (LLU).

Doctoral Study Programme – Agrarian and Regional Economics, sub-branch of science – Regional Economics.

Scientific supervisor of doctoral dissertation – professor of Latvia University of Agriculture, *Dr.oec.* Aina Dobeļe.

Scientific approbation of the doctoral dissertation at the final stage:

- Presented and discussed at the seminar of academic staff representatives of the Faculty of Economics, Latvia University of Agriculture on 22 April, 2013.
- Approbated at the meeting of academic personnel of the Faculty of Economics, Department of Business and Management on 22 May, 2013.
- Discussed and approbated at the interdepartmental meeting of academic personnel of the Faculty of Economics and Social Development (Institute of Business and Management Science, Institute of Economics and Regional Development, and Institute of Finance and Accounting) and the Department of Control Systems, Faculty of Information Technologies, on 6 September, 2013;
- Recognized as fully prepared and accepted by the Promotion Council of the Faculty of Economics and Social Development on 9 October, 2013.

Official reviewers:

1. *Dr.oec.* Professor **Ingrīda Jakušonoka** – Latvia University of Agriculture, Faculty of Economics and Social Development, Head of the Institute of Finance and Accounting.
2. *Dr.oec.* **Vera Boronjenko** – Daugavpils University, Institute of Social Investigations, leading researcher.
3. *Dr.oec.* Professor **Maria Parlinska** – Warsaw Agricultural University.

Presentation and defence of the doctoral dissertation will be held at an open meeting of the Latvia University of Agriculture Promotion Council for Economics, sub-discipline Agrarian and Regional Economics, on January 17, 2014 in Jelgava, Svetes Street 18, Faculty of Economics and Social Development, Room 212 at 10 a.m.

The doctoral dissertation **is available** at the LLU Fundamental Library in Lielā Street 2, Jelgava and on the website http://llufb.llu.lv/promoc_darbi.html

You are welcome to send your comments to the Secretary of the Promotion Council – Svetes Street 18, Jelgava, LV 3001, phone: +371 63025170; e-mail: anita.auzina@llu.lv. Please submit complete reviews including signature in scanned format.

Secretary of the Promotion Council: assoc. prof., *Dr.oec.* Anita Auziņa.

SATURS

INFORMĀCIJA PAR PUBLIKĀCIJĀM UN ZINĀTNISKI PĒTNIECISKO DARBU	6
IEVADS	8
1. SOCIĀLĀS UZŅĒMĒJDARBĪBAS BŪTĪBA UN TĀS ATTĪSTĪBAS TEORĒTISKIE PĒTĪJUMI	13
1.1. Sociālās uzņēmējdarbības veidošanās priekšnoteikumi un attīstības posmi	14
1.2. Paradigmas sociāli ekonomisko problēmu risināšanā	15
1.3. Sociālā uzņēmējdarbība sociālo zinātņu teoriju skatījumā	16
1.4. Sociālās uzņēmējdarbības būtība un to veidojošie elementi	17
1.5. Kritēriju izvērtējums sociālā uzņēmuma identificēšanai	18
1.6. Sociālā uzņēmuma kritēriju piemērojamība Latvijas situācijā	19
1.7. Sociālās uzņēmējdarbības vieta ekonomikas sektoros	22
1.8. Sociālās uzņēmējdarbības funkcijas un starptautiskā pieredze to realizācijā	22
1.9. Sociālās uzņēmējdarbības attīstību determinējošie faktori	24
2. SOCIĀLĀS UZŅĒMĒJDARBĪBAS TIESISKAIS REGULĒJUMS LATVIJĀ UN EIROPĀ	25
2.1. Sociālās uzņēmējdarbības vieta sociāli atbildīgas valsts kontekstā	25
2.2. Sociālās uzņēmējdarbības tiesiskā regulējuma pieredze Eiropas valstīs	27
2.3. Sociālās uzņēmējdarbības tiesiskais regulējums un juridiskās formas Latvijā	28
3. SOCIĀLĀS UZŅĒMĒJDARBĪBAS AKTUALITĀTES SOCIĀLI EKONOMISKAIS PAMATOJUMS LATVIJĀ REĢIONĀLĀ KONTEKSTĀ	30
3.1. Sociālās uzņēmējdarbības aktualitāte demogrāfiskās situācijas un ekonomiskās attīstības kontekstā	31
3.2. Sociālās uzņēmējdarbības loma bezdarba mazināšanā	31
3.3. Sociālās uzņēmējdarbības būtiskums nabadzības mazināšanā	33
3.4. Faktoranalīzes un klasteru analīzes pielietojums Latvijas novadu sociāli ekonomiskās situācijas salīdzināšanai	34
3.5. SVID analīze sociālās uzņēmējdarbības attīstībai Latvijā	38
4. SOCIĀLĀS UZŅĒMĒJDARBĪBAS PIEREDZES IZPĒTE UN ATTĪSTĪBAS SCENĀRIJI LATVIJĀ	40
4.1. Gadījumu analīzes metodoloģija un pētījuma rezultāti par sociālās uzņēmējdarbības pieredzi Latvijā	40
4.2. Sociālās uzņēmējdarbības attīstības scenāriji	41
4.3. Sociālās uzņēmējdarbības attīstības scenāriju izvērtējums pēc hierarhiju analīzes metodes	46
4.4. Sociālās uzņēmējdarbības ekonomiskie ieguvumi Latvijā	50
GALVENIE SECINĀJUMI	53
PROBLĒMAS UN TO RISINĀJUMI	55
SLĒDZIENI UN ATZINUMI	57
GALVENO IZMANTOTO AVOTU SARAKSTS	58

CONTENTS

INFORMATION ON PUBLICATIONS AND SCIENTIFIC RESEARCH WORK.....	59
INTRODUCTION	61
1. NATURE OF SOCIAL ENTREPRENEURSHIP AND THEORETICAL RESEARCH ON ITS DEVELOPMENT.....	67
1.1. Preconditions for the formation of social entrepreneurship and its development stages.....	67
1.2. Paradigms in tackling socio-economic problems	69
1.3. Social entrepreneurship in the perspective of social science theories	69
1.4. Nature of social entrepreneurship and its constituent elements.....	70
1.5. Assessment of the criteria for identifying a social enterprise	71
1.6. Adequacy of the criteria of social enterprise to Latvia's situation	72
1.7. Role of social entrepreneurship in economic sectors	75
1.8. Functions of social entrepreneurship and international experiences in carrying out these functions.....	76
1.9. Factors determining the development of social entrepreneurship	77
2. LEGAL FRAMEWORK OF SOCIAL ENTREPRENEURSHIP IN LATVIA AND IN EUROPE	79
2.1. Role of social entrepreneurship within the context of socially responsible state.....	79
2.2. Experiences in the legal regulation of social entrepreneurship in European countries	80
2.3. Legal framework and forms of social entrepreneurship in Latvia	81
3. SOCIO-ECONOMIC JUSTIFICATION FOR THE URGENCY OF SOCIAL ENTREPRENEURSHIP IN LATVIA IN THE REGIONAL CONTEXT.....	84
3.1. Urgency of social entrepreneurship in the contexts of demographic situation and economic development.....	85
3.2. Role of social entrepreneurship in reducing unemployment	85
3.3. Significance of social entrepreneurship in reducing poverty.....	87
3.4. Application of factor analysis and cluster analysis to compare the socio- economic situation in Latvia's municipalities.....	88
3.5. SWOT analysis of the development of social entrepreneurship in Latvia.....	93
4. EXAMINATION OF EXPERIENCES IN SOCIAL ENTREPRENEURSHIP AND THE DEVELOPMENT SCENARIOS IN LATVIA	94
4.1. Case study methodology and findings on social entrepreneurship experiences in Latvia	94
4.2. Social entrepreneurship development scenarios.....	96
4.3. Hierarchy analysis of the social entrepreneurship development scenarios	101
4.4. Economic gains from social entrepreneurship in Latvia	105
MAIN CONCLUSIONS	108
PROBLEMS AND THEIR SOLUTIONS.....	110
STATEMENTS	112

INFORMĀCIJA PAR PUBLIKĀCIJĀM UN ZINĀTNISKI PĒTNIECISKO DARBU

Par promocijas darba saturu ir publicēti 9 raksti un viens raksts pieņemts publicēšanai Latvijas Zinātnes padomes atzītos starptautiskos un nacionālos zinātniskos izdevumos:

1. Dobeļe L. (2013) Social Entrepreneurship Development Scenarios in Latvia. **In:** *Global Business and Economics Anthology*. Monte Carlo (*pieņemts publicēšanai*)
2. Dobeļe L. (2012) Social Entrepreneurship Problems and Solutions: a Case Study of Latvia. **In:** *West East Journal of Social Sciences*. Vol. 1, No. 1. p. 11 – 25. ISSN 2168-7315.
3. Dobeļe L. (2012) Social Entrepreneurship Paradigm and its Assessment in Latvia. **In:** *Economic Science for Rural Development*: proceedings of the international scientific conference, Jelgava, April 26 – 27, 2012 Latvia University of Agriculture. Jelgava, 2012. Nr. 27: Integrated and sustainable development. Jelgava, p. 55 – 63. ISSN 1691-3078.
4. Dobeļe L. (2011) Influencing Factors of Social Entrepreneurship in Latvia. **In:** *Research for Rural Development' 2011*: annual 17th international scientific conference proceedings, Jelgava, 18 – 20 May, 2011. Latvia University of Agriculture. Jelgava: LLU, 2011. Vol. 2. Jelgava: LLU. p. 101 – 107. ISSN 1691-4031.
5. Dobeļe L., Dobeļe A. (2011) Analysis of External Factors Causing Social Entrepreneurship Development in Latvia. **In:** *Human Resources – the Main Factor of Regional Development: Journal of Social Sciences*, No. 5. Klaipēda: Klaipēda University. p. 92 – 101. ISSN 2029-5103.
6. Dobeļe L., Dobeļe A., Sannikova A. (2010) The Significance of Social Entrepreneurship in Latvia Regions. **In:** *Innovation Driven Entrepreneurship*: proceedings of the international conference. Vilnius: ISM University of Management and Economics. ISSN 2029-5448.
7. Līcīte L., Dobeļe A. (2010) Functions of Social Entrepreneurship and Situation in Latvia. **In:** *Human Resources – the Main Factor of Regional Development: Journal of Social Sciences*, No. 3. Klaipēda: Klaipēda University, p. 261 – 267. ISSN 2029-5103.
8. Līcīte L., Dobeļe A. (2009) The Changes in Significance and Availability of Human Resources in Latvia Regions. **In:** *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, No. 3(16). Šiauliai University. p. 283 – 291. ISSN 1648-9098.
9. Līcīte L., Dobeļe A. (2009) Tendencies of Employment of Human Resources in Entrepreneurship in Latvia. **In:** *Economics and Rural Development*. Vol. 5, No. 1. Akademija. p. 24 – 31. ISSN 1822-3346.
10. Līcīte L., Dobeļe A., Vīksne D. (2009) Essence and Employment of Human Resources in Business of Latvia. **In:** *Economic Science for Rural Development*: proceeding of the international scientific conference, Jelgava,

April 23 – 24, 2009 Latvia University of Agriculture. Jelgava, 2009. Nr. 19: Primary and secondary production, consumption. Jelgava, p. 118 – 126. ISSN 1691-3078.

Pētījuma rezultāti prezentēti 10 starptautiskās zinātniskās konferencēs:

1. „Analysis of the factors determining the development of social entrepreneurship in Latvia”. Starptautiskā multidisciplinārā „International Journal of Arts & Sciences” konference, Itālija, Roma, 2013. gada 22. – 25. oktobrī.
2. „Social entrepreneurship problems and solutions: a case study of Latvia”. Starptautiskā akadēmiskā konference „Zagreb International European Academic Conference”, Horvātija, Zagreba, 2012. gada 14. – 17. oktobrī.
3. “Social Entrepreneurship Paradigm and its Assessment in Latvia”. Starptautiskā zinātniskā konference „Economic Science for Rural Development”, Latvija, Jelgava, 2012. gada 27. aprīlī.
4. „Analysis of External Factors Causing Social Entrepreneurship Development in Latvia”. Starptautiskā zinātniskā konference „Urban and Regional Development in Global Context”, Lietuva, Klaipēda, 2011. gada 29. septembrī.
5. „Influencing Factors of Social Entrepreneurship in Latvia”. Starptautiskā zinātniskā konference „Research for Rural Development”, Latvija, Jelgava, 2011. gada 19. maijā.
6. „The Significance of Social Entrepreneurship in Latvia Regions”. Starptautiskā zinātniskā konference „Innovation Driven Entrepreneurship”, Lietuva, Viļņa, 2010. gada 14. – 16. oktobrī.
7. „Functions of Social Entrepreneurship and Situation in Latvia”. Starptautiskā zinātniskā konference „The Application of Sustainable Development: Critical Assessment”, Lietuva, Klaipēda, 2010. gada 30. septembrī – 1. oktobrī.
8. “The Changes in Significance and Availability of Human Resources in Latvia Regions”. Starptautiskā zinātniskā Jono Prano Aleksa konference, Lietuva, Šauļi, 2009. gada 25. septembrī.
9. „Tendencies of Employment of Human Resources in Entrepreneurship in Latvia”. Starptautiskā zinātniskā konference „The EU Support for 2007 – 2013: New Challenges and Innovations for Agriculture and Food Industry”, Lietuva, Viļņa, 2009. gada 27. – 29. maijā.
10. “Essence and Employment of Human Resources in Business of Latvia”. Starptautiskā zinātniskā konference „Economic Science for Rural Development 2009”, Latvija, Jelgava, 2009. gada 23. – 24. aprīlī.

Akadēmiskā un sabiedriskā darbība saistībā ar promocijas darba tēmu:

1. Lekciju vadīšana Spānijā, Huelvas Universitātē, lekciju tematika – *Sociālās uzņēmējdarbības būtība un nozīme. Sociālie uzņēmumi Latvijā un Eiropā*. Norises laiks – 2013. gada 6. – 9. maijs.

2. Izstrādāts un realizēts studiju kurss *Sociālā uzņēmējdarbība* LLU Ekonomikas un sabiedrības attīstības fakultātes profesionālās augstākās izglītības maģistra studiju programmas „Uzņēmējdarbības vadība” un akadēmiskās augstākās izglītības maģistra studiju programmas „Ekonomika” studentiem.
3. Recenzētas divas zinātniskās publikācijas par sociālo uzņēmējdarbību starptautiskam zinātniskajam žurnālam.
4. Dalība nodibinājuma “Biznesa attīstības fonds” un Latvijas Pašvaldību savienības organizētajā konferencē „*Sociālā uzņēmējdarbība – Latvijas ekonomikas un reģionālās attīstības iespēja vai drauds*”. Konferences norises laiks – 2012. gada 23. novembris, Rīga.
5. Dalība laikmetīgās mākslas centra un Sorosa fonda – Latvija programma „Brigāde” organizētajās ekspertu lekcijās un diskusijās par sociālo uzņēmējdarbību – sociālās uzņēmējdarbības eksperta M. Painera (*Pyner*) (Lielbritānija) vadītajā meistarklasē „*Kultūrā balstīta uzņēmējdarbība – māksla, business vai kopiena?*” un Voldemāra Dūduma meistarklasē „*Ideju spridzināšana*” – 2012. gada novembris – decembris, Rīga.
6. Dalība diskusijā „*ES atbalsts Latvijas ekonomikas atjaunošanai: iespējas un risinājumi 2012. gadā*”. Diskusijas ietvaros viena no tematiskajām grupām bija „*Sociālā uzņēmējdarbība kā iespēja Latvijas ekonomikas atjaunošanai*”. Norises laiks – 2012. gada 10. februāris, Ogre.
7. Dalība pasaules sociālo biznesu samitā 2011 (*Global Social Business Summit 2011*), kas tika organizēts sadarbībā ar Nobela miera prēmijas laureātu, sociālās uzņēmējdarbības pamatlicēju M. Junusu. Norises laiks – 2011. gada 9. – 12. novembris, Vīne, Austrija.
8. Dalība latviešu studentu korporāciju Filistru Savienības 11. pavasara konferencē „*Mecenātisms un labdarība*”. Viena no konferences tēmām – „*Sociālā uzņēmējdarbība: pasaulē, Latvijā, Latvijas Korporāciju saimē (referāts un radošā darbnīca)*” (vadītāja – sociālās uzņēmējdarbības eksperte T. Cvetkova). Norises laiks – 2011. gada 19. marts, Rīga.
9. Dalība *Sociālās uzņēmējdarbības forumā*, ko organizēja Rīgas Ekonomikas augstskola. Norises laiks – 2010. gada 12. – 13. novembris, Rīga.

IEVADS

Tēmas izpētes stāvoklis un aktualitāte. Viena no Eiropas Savienības attīstības prioritātēm ir integrējoša izaugsme, kas tiek realizēta, sekmējot augstu nodarbinātības līmeni, apkarojot nabadzību un investējot prasmju iegūšanā un izglītībā. Lai sasniegtu augstus ekonomiskās attīstības rādītājus un sekmētu ilgtspējīgu attīstību, Eiropas Savienības valstīm ir pilnībā jāizmanto sava darbaspēka potenciāls un jāveicina vienlīdzīgu iespēju nodrošināšana visiem cilvēkiem, lai risinātu problēmas, kas saistītas ar iedzīvotāju novecošanos.

Sociālo atšķirību izlīdzināšana sabiedrībā un cilvēka cienīga dzīves līmeņa nodrošināšana izriet arī no sociāli atbildīgas valsts pamatprincipa.

Latvijas Republikas Satversmē ir noteikts, ka Latvija ir sociāli atbildīga valsts, taču tā nespēj sekmīgi pildīt sociāli atbildīgas valsts pienākumu, ko pierāda fakts, ka Latvija ir viena no nabadzīgākajām Eiropas Savienības dalībvalstīm. 2011. gadā piektā daļa Latvijas iedzīvotāju bija pakļauti nabadzības riskam un 10% Latvijas iedzīvotāju ienākumu uz vienu ģimenes locekli mēnesī bija līdz 90 LVL, kas norāda uz dziļām nabadzības problēmām valstī. Ekonomiskās lejupslīdes laikā vēl vairāk pastiprinājās sabiedrības noslāņošanās un materiālā polarizācija, ko ietekmēja augstais bezdarba līmenis. Visaugstākais nabadzības risks ir sociāli jutīgo sabiedrības grupu indivīdiem – ilgstošajiem bezdarbniekiem, cilvēkiem ar invaliditāti un daudz bērnu ģimenēm.

Vairākos ārzemju zinātnieku pētījumos ir atzīts, ka ar valsts finanšu resursiem nepietiek, lai risinātu visas sociāli ekonomiskās problēmas valstī, savukārt labdarības organizāciju finansējums ir ierobežots. Eiropas valstu pieredze liecina, ka sociālā uzņēmējdarbība ir viens no efektīvākajiem un inovatīvākajiem veidiem, kā mazināt sociālekonomiskās problēmas un sekmēt reģionu līdzsvarotu attīstību. *Eiropas Parlamenta 2009. gada 19. februāra rezolūcijā par sociālo ekonomiku* ir uzsvērts, ka sociālajai uzņēmējdarbībai ir būtiska nozīme sociālās atbildības veidošanā un nodarbinātības veicināšanā. To pierāda fakts, ka sociālo ekonomiku pārstāv 10% no kopējā Eiropas uzņēmumu skaita, veidojot 6% no kopējās nodarbinātības.

Sociālā uzņēmējdarbība ir guvusi atzinību zinātniskajā pētniecībā, valsts politikā, izglītībā un komercsektorā. Arvien vairāk pasaulē rodas dažāda veida sociālo uzņēmumu. Pastāv uzskats, ka sociālie uzņēmumi ir ekonomikas nākotne, tomēr Latvijā sociālo uzņēmēju ir maz, turklāt sociālās uzņēmējdarbības jēdziens ir jauns, tāpēc sociālās uzņēmējdarbības pētīšanā galvenie izziņas avoti ir ārzemju zinātnieku veiktie pētījumi. Nozīmīgu ieguldījumu sociālās uzņēmējdarbības veicināšanā devis Nobela Miera prēmijas laureāts, sociālās uzņēmējdarbības pamatlicējs M. Junuss (*Yunus*) (2003, 2007, 2010), kurš sociālo uzņēmējdarbību uzskata par būtisku instrumentu nabadzības un citu sociāli ekonomisko problēmu mazināšanā.

Sociālās uzņēmējdarbības jēdzienu definēšanā nav vienotas izpratnes, tādēļ vairāki zinātnieki analizējuši sociālās uzņēmējdarbības elementus. Tādi zinātnieki kā D. Bornšteins (*Bornstein*) (2007), J. G. Dīzs (*Dees*) (2001), C. Selos (*Seelos*) un J. Maira (*Mair*) (2005), B. Dreitons (*Drayton*) (2002), R. L. Martins (*Martin*) un S. Osbergs (*Osberg*) (2007), J. Pīrss (*Pearce*) (2003) raksturojuši sociālo uzņēmēju, pamatojoties uz tam piemītošajām pazīmēm. Savukārt sociālā uzņēmuma konceptu un sociālās uzņēmējdarbības būtību skaidrojuši tādi pētnieki kā M. Junuss (*Yunus*) (2010), C. Borzaga, J. Defornijs (*Defourny*) (2001), M. Nisens (*Nyssens*) (2006), S. L. Vallace (*Wallace*) (1999), izvirzot noteiktus sociālo uzņēmumu raksturojošus kritērijus. Taču joprojām nav starptautiski izstrādātu, vienotu kritēriju sociālo uzņēmumu identificēšanai.

Sociālās uzņēmējdarbības vēsturiskajiem aspektiem pievērsies D. Bornšteins (*Bornstein*) (1998, 2010) un S. Deiviss (*Davis*) (2010), savukārt sociālās uzņēmējdarbības nozīmīgumu sociāli ekonomisko problēmu risināšanā pamatojuši tādi pētnieki kā J. G. Dīzs (*Dees*), A. Nikols (*Nicholls*) un A. H. Čo (*Cho*) (2006), C. Līdbīters (*Leadbeater*) (1997, 2007), B. Dreitons (*Drayton*) (2002, 2006a, 2006b), J. Emersons (*Emerson*), S. Bonini (2003) un K. Alters (2007). Ņemot vērā sociālās uzņēmējdarbības nozīmi ekonomikā, vairāki zinātnieki pētījuši sociālās uzņēmējdarbības funkcijas – H. Hoga (*Haugh*) (2005), J. Defornijs (*Defourny*), M. Nisens (*Nyssens*) (2006), A. Amins (*Amin*) (2009), S. Tīdsdeils (*Teasdale*) (2010a, 2010b), C. Līdbīters (*Leadbeater*) (2007), M. Filipša (*Phillips*) (2006), D. Linča (*Lynch*), B. A. Eliota (*Elliot*), D. D. Broka (*Brock*) (2008) un D. Šahs (*Shah*) (2009). Ņemot vērā faktu, ka sociālās uzņēmējdarbības fenomens ir jauns, pētnieki analizējuši sociālās uzņēmējdarbības attīstību ietekmējošos faktorus – M. Buls (*Bull*), H. Kromptona (*Crompton*) un D. Jajavarna (*Jayawarna*) (2008), C. Masons (*Masson*) (2010), S. Granta (*Grant*) (2008), J. Brauns (*Brown*) (2002), D. Leslijs (*Leslie*) (2002), R. Maurers (*Maurer*) (1996), C. Grejs (*Gray*) (2002) un M. C. Diohona (*Diochon*) (2010).

Latvijā trūkst gan vispārpieejamas, gan zinātniskas literatūras latviešu valodā par sociālo uzņēmējdarbību. Šo problēmu akcentē arī I. Kalve (2012) savā zinātniskajā publikācijā “Sociālā uzņēmējdarbība un informācija par to Latvijas publiskajā telpā”, kur viņa analizē sociālās uzņēmējdarbības būtību un nozīmi valsts ekonomikā, un informāciju par to Latvijas publiskajā telpā. Dažāda veida drukātajos un interneta plašsaziņas līdzekļos Latvijā vārdkopas sociālais uzņēmums vai sociālā uzņēmējdarbība parādās ļoti reti, galvenokārt tikai sociālo uzņēmumu aprakstu veidā. Pirmais kvalitatīvais pētījums latviešu valodā ir 2012. gadā publicētais PROVIDUS un Latvijas Pilsoniskās alianses pētījums “Latvija ceļā uz sociālo uzņēmējdarbību”, kurā padziļināti pētīta ārvalstu pieredze sociālās uzņēmējdarbības jomā, kā arī definēti sociālo uzņēmumu pamatprincipi. Pētījumu autoriem (Litvins, 2012; Pīpiķe, 2012) ir arī dažas publikācijas internetā, kurās noteiktas sociālo uzņēmumu raksturojošas pazīmes un akcentēta sociālās uzņēmējdarbības nozīme sociāli ekonomisko problēmu risināšanā Latvijā. Sociālās uzņēmējdarbības aktualitāti Latvijas ekonomiskajā situācijā uzsver arī L. Platace (2012), L. Dobeļe (2010, 2011, 2012a, 2012b, 2013), L. Ose (2011) un I. Straustiņa (2012).

Pētījuma objekts ir sociālā uzņēmējdarbība, bet **pētījuma priekšmets** – sociālās uzņēmējdarbības attīstības iespējas Latvijā.

Promocijas darba **hipotēze**: Sociālās uzņēmējdarbības attīstība rada sociālās vērtības un veicina iedzīvotāju iesaistīšanos uzņēmējdarbības aktivitātēs.

Promocijas darba **mērķis**: Izpētīt sociālās uzņēmējdarbības starptautisko un nacionālo pieredzi, izstrādāt tās attīstības scenārijus Latvijā kā vienā no Eiropas Savienības reģioniem.

Promocijas darba mērķa sasniegšanas nolūkā izvirzīti šādi **uzdevumi**:

1. izpētīt sociālās uzņēmējdarbības zinātniski teorētiskās pamatnostādnes un noteikt sociālās uzņēmējdarbības funkcijas ekonomikā;
2. apkopot sociālās uzņēmējdarbības tiesisko regulējumu Eiropas valstīs un noteikt priekšlikumus tās izveidei Latvijā;
3. izanalizēt sociālās uzņēmējdarbības determinējošos nosacījumus Latvijā;
4. izpētīt sociālās uzņēmējdarbības pieredzi, izstrādāt sociālās uzņēmējdarbības attīstības scenārijus Latvijā.

Promocijas darba izstrādē izmantotā informatīvā bāze

Eiropas Komisijas normatīvie un stratēģiskie plānošanas dokumenti, Latvijas Republikas (LR) likumi un stratēģiskie plānošanas dokumenti, Ministru Kabineta (MK) noteikumi, Centrālās statistikas pārvaldes (CSP) dati, LR Labklājības ministrijas (LM), Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas (VARAM), Nodarbinātības valsts aģentūras (NVA) dati, Latvijas un ārvalstu zinātnieku publicētie pētījumu rezultāti par promocijas darba tēmu, teorētiskā un analītiskā literatūra un citi informācijas avoti, kuri norādīti literatūras sarakstā.

Izmantotās pētījuma metodes

Promocijas darba mērķa sasniegšanai un uzdevumu risināšanai lietotas šādas pētījumu metodes:

- *monogrāfiskā jeb aprakstošā metode* izmantota, lai, pamatojoties uz zinātniskajām atziņām un teorijām par sociālo uzņēmējdarbību, veidotu teorētisko diskusiju un interpretētu pētījuma rezultātus.
- *analīzes un sintēzes metode* izmantota, lai atsevišķi izpētītu problēmu elementus un veidotu sakarības.
- zinātniskās *indukcijas metode* izmantota, lai no atsevišķiem elementiem vai faktiem izveidotu zinātniskus pieņēmumus un kopsakarības; lai loģiski sistematizētu un izskaidrotu empīriskos datus, izmantota zinātniskā *dedukcijas metode*;
- statistiskās analīzes metodes – *aprakstošā statistika, korelācija un regresija, faktoranalīze, laika rindu analīze* – izmantotas, lai analizētu sociālās uzņēmējdarbības determinējošos nosacījumus Latvijā;
- sociālās uzņēmējdarbības aktualitātes noteikšanai Latvijas reģionos pielietota *klasteranalīze*.
- sociālās uzņēmējdarbības attīstības iespēju noteikšanai Latvijas kontekstā izmantota *ekspertu interviju metode, SVID un PEST analīze, pāru metode, scenāriju metode un hierarhijas analīzes metode*.

Pētījuma ierobežojumi

Tēmas ierobežojums. Latvija pētīta kā viens reģions atbilstoši reģionu NUTS otrā līmeņa klasifikācijai, savukārt sociālo uzņēmējdarbību noteicošie faktori analizēti, izmantojot arī datus par Latvijas reģioniem un novadiem.

Datu pieejamība. Latvijas reģionu sociālekonomiskās situācijas raksturošanai izmantoti CSP, NVA, VARAM un LM statistikas dati par 2000. līdz 2012. gadu, taču atsevišķi rādītāji uzskaitīti, sākot no 2004. gada, jo, saskaņā ar ES prasībām, tika mainīta datu uzskaites metodoloģija. Klasterizācijā

izmantots administratīvi teritoriālais iedalījums un dati pa Latvijas novadiem un pilsētām par 2011. gadu, izņemot specifiskus rādītājus par ekonomisko aktivitāti, kuru uzskaitē veikta tikai līdz 2010. gadam.

Ņemot vērā faktu, ka sociālie uzņēmumi Latvijā ir jauns fenomens, to ekonomisko rādītāju izpēte pamatojas uz 2011. un 2012. gada datiem, bet reģionu sociālekonomiskās situācijas raksturošanai izmantoti dati par laika periodu no 2000. līdz 2012. gadam, ņemot vērā to pieejamību.

Pētījuma veikšanas periods

Pētījuma veikšanas periods ir laika posms no 2010. līdz 2013. gadam.

Zinātniskais nozīmīgums un pētījuma novitātes

1. Izstrādāta sociālās uzņēmējdarbības, sociālā uzņēmuma un sociālā uzņēmēja definīcija atbilstoši Latvijas situācijai. Izstrādāti sociālie un ekonomiskie kritēriji sociālā uzņēmuma identificēšanai Latvijas kontekstā.
2. Papildināts sociāli jūtīgo sabiedrības grupu saraksts, iekļaujot tajā jauniešus ar zemu pamatprasmju līmeni (jaunieši ar pamatskolas izglītību, kas neturpina tālākās studijas), pirmspensijas vecuma iedzīvotājus (no 55 gadu vecuma), ekonomiskos reemigrantus (bijuši emigrācijā vairāk nekā 2 gadus) un vecākus pēc bērnu kopšanas atvaļinājuma.
3. Pamatojoties uz Eiropas valstu pieredzi sociālajā uzņēmējdarbībā, izstrādātas pamatnostādnes sociālās uzņēmējdarbības tiesiskajam regulējumam un noteiktas sociālajam uzņēmumam piemērotākās juridiskās formas Latvijā.
4. Apzinātas iespējas, priekšrocības un problēmas sociālajai uzņēmējdarbībai un tās realizācijai Latvijā.
5. Izstrādāti un novērtēti sociālās uzņēmējdarbības scenāriji, kas piemērojami arī citiem ES reģioniem.
6. Izstrādāts sociālās uzņēmējdarbības funkcionālais modelis Latvijas kontekstā.
7. Noteikts sociālās uzņēmējdarbības ekonomiskais ieguvums Latvijas līmenī.

Promocijas darba tautsaimnieciskais nozīmīgums

Promocijas darbā ietvertie pētījuma rezultāti ir izmantojami Labklājības ministrijas darbā, izstrādājot tiesisko bāzi sociālajai uzņēmējdarbībai Latvijā. Rezultāti ir aktuāli arī Ekonomikas ministrijai (EM) un Finanšu ministrijai (FM), veicot ES fondu finansējuma plānošanu 2014. – 2020. gada periodam sociālās uzņēmējdarbības atbalstam, ņemot vērā ES nosacījumus. Promocijas darba rezultāti atspoguļo sociālās uzņēmējdarbības aktualitāti sociāli ekonomisko atšķirību mazināšanai, lai sekmētu līdzsvarotu ekonomisko aktivitāti Latvijā, kā arī pētījuma rezultāti var tikt izmantoti reģionu sociāli ekonomiskās attīstības plānošanā.

Promocijas darba struktūra veidota atbilstoši hipotēzei, mērķim un uzdevumiem un sastāv no četrām nodaļām.

Pirmajā nodaļā raksturota sociālās uzņēmējdarbības vēsturiskā attīstība un tās rašanās priekšnoteikumi. Analizēti dažādu autoru zinātniskie pētījumi par sociālās uzņēmējdarbības konceptu, tā nozīmi ekonomikā un sociālās

uzņēmējdarbības attīstību ietekmējošiem faktoriem. Izpētīti sociālās uzņēmējdarbības elementi, un izstrādāti kritēriji sociālā uzņēmuma identificēšanai Latvijā.

Otrajā nodaļā izpētīta Eiropas valstu tiesiskā un institucionālā bāze sociālās uzņēmējdarbības regulēšanai, kā arī pieejamie atbalsta instrumenti sociālās uzņēmējdarbības veicināšanai. Šajā nodaļā izstrādāts potenciālais sociālās uzņēmējdarbības tiesiskais regulējums Latvijā, un noteiktas atbilstošākās sociālo uzņēmumu juridiskās formas.

Trešajā nodaļā veikts sociālās uzņēmējdarbības aktualitātes sociāli ekonomiskais novērtējums Latvijā. Pamatojoties uz klasteranalīzes rezultātiem, identificētas tās teritorijas Latvijā, kur svarīgi veicināt sociālās uzņēmējdarbības attīstību, kā arī sniegtas rekomendācijas reģionu sociāli ekonomiskās attīstības plānošanai.

Ceturtajā nodaļā izpētīta Latvijas pieredze sociālajā uzņēmējdarbībā un noteikta sociālās uzņēmējdarbības virzība Latvijā, pamatojoties uz izstrādātajiem scenārijiem un hierarhiju analīzes metodi. Aprēķināts sociālās uzņēmējdarbības ekonomiskais ieguvums valsts un pašvaldību budžetā.

Darba nobeigumā formulēti galvenie secinājumi, galvenās problēmas un risinājumi.

Promocijas darba **aizstāvamās tēzes**

1. Sociālās uzņēmējdarbības fenomens ir jauns, tāpēc pastāv diferencēta izpratne par sociālās uzņēmējdarbības konceptu un trūkst vienotu kritēriju sociālo uzņēmumu identificēšanai.
2. Eiropas valstīs ir diferencēts sociālās uzņēmējdarbības tiesiskais regulējums, bet Latvijā sociālais uzņēmums netiek atzīts kā saimnieciska vienība un nav akceptēts normatīvajos aktos.
3. Sociālās uzņēmējdarbības attīstības aktualitāti Latvijā nosaka liels trūcīgo personu skaits un sociāli jūtīgo sabiedrības grupu zema nodarbinātības līmenis.
4. Sociālajai uzņēmējdarbībai ir fragmentāra pieredze Latvijā, un tās attīstības veicināšanā izšķirošā nozīme ir valsts līdzdalības attīstības scenārijam mijietekmē ar pašiniciatīvas scenāriju, lai sasniegtu sociālus un ekonomiskus ieguvumus valsts un pašvaldību līmenī.

1. SOCIĀLĀS UZŅĒMĒJDARBĪBAS BŪTĪBA UN TĀS ATTĪSTĪBAS TEORĒTISKIE PĒTĪJUMI

Nodaļas saturs darbā aizņem 39 lpp., kurās ietilpst 6 tabulas un 3 attēli.

Nodaļā analizēta sociālās uzņēmējdarbības vēsturiskā attīstība un tās rašanās priekšnoteikumi. Pētīta sociālās uzņēmējdarbības būtība, nozīme ekonomikā un sociālās uzņēmējdarbības attīstību ietekmējošie faktori. Analizēti sociālās uzņēmējdarbības elementi un izstrādāti kritēriji sociālā uzņēmuma identificēšanai Latvijā.

1.1. Sociālās uzņēmējdarbības veidošanās priekšnoteikumi un attīstības posmi

Jēdziens „sociālā uzņēmējdarbība” ir relatīvi jauns, taču šāda uzņēmējdarbība ir bijusi pazīstama jau senā vēsturē. Sākotnēji tā bija cieši saistīta ar dažādām sociālām un reliģiskām kustībām, jo uzņēmējdarbības attīstība līdz 17. gs. tika kavēta.

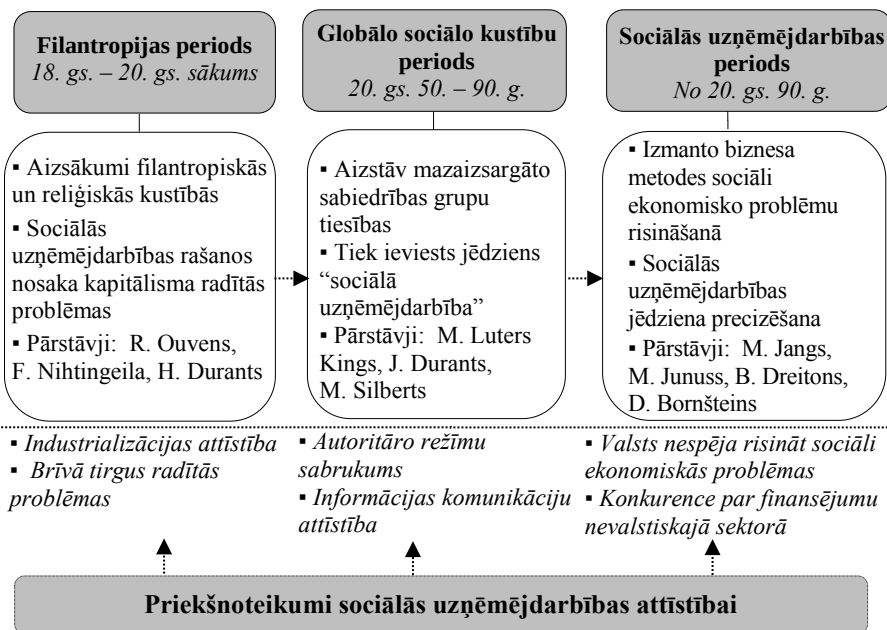
Filantropijas periods (18. – 20. gs. sākums). Agrīnās sociālās uzņēmējdarbības izpausmes formas vērojamas filantropijā un reliģiskās kustībās, tādēļ bieži sociālos uzņēmējus dēvēja par humānistiem, filantropiem vai reformatoriem (Bornstein, Davis, 2010). Pazīstamākie agrīnie sociālie uzņēmēji ir R. Oovens (*Owen*) (1771 – 1858) (aizsāka kooperatīvu kustību un ierosināja veikt bērnu aprūpi Lielbritānijā), F. Nihtingeila (*Nightingale*) (1820 – 1910) (uzbūvēja pirmo profesionālo medmāsu skolu) un H. Durants (*Durant*) (1829 – 1910), kura aktivitātes veicināja Starptautiskā sarkanā krusta dibināšanu.

Sociālās uzņēmējdarbības rašanos šajā laika periodā sekmēja industrializācija un brīvā tirgus attīstība, kas no vienas puses radīja labklājības veidošanos noteiktām sabiedrības grupām, bet no otras – sekmēja nabadzības rašanos. Šo laika periodu var uzskatīt par sociālās uzņēmējdarbības pirmsākumu, taču tā neatbilda sociālajai uzņēmējdarbībai mūsdienu izpratnē, jo organizācijām nebija nosacījuma radīt peļņu.

Globālo sociālo kustību periods (20. gs. 50. – 90. gadu sākums). Sabiedrībai attīstoties, radās dažādas sociālās un politiskās kustības, kas cīnījās par noteiktu grupu tiesībām, kas saskārās ar diskrimināciju. Par sociālās uzņēmējdarbības pionierim šajā periodā var uzskatīt J. Durantu (*Durand*) (1964. gadā nodibināja sociālo uzņēmumu, kurā nodarbināja cilvēkus ar īpašām vajadzībām) un M. Silbertu (*Silbert*) – 1970. gadā izveidoja *Delancy Street* sociālo uzņēmumu cilvēku ar atkarībām rehabilitācijai.

Šajā periodā (20. gs. 60. un 70. gados) pirmo reizi zinātniskajā literatūrā parādījās tādi jēdzieni kā „sociālais uzņēmējs” un „sociālā uzņēmējdarbība”, bet plašāku atpazīstamību tie ieguva, pateicoties organizācijas „Ashoka” dibinātājam B. Dreitonam (*Drayton*) 1980. gadā. „Ashoka” bija pirmā globālā organizācija, kas tika dibināta ar mērķi veicināt sociālo uzņēmējdarbību.

Sociālās uzņēmējdarbības periods (no 90. gadu sākuma līdz mūsdienām). Mūsdienu sociālās uzņēmējdarbības izpausmes aizsākās ar M. Janga (*Young*) aktivitātēm, kurš no 1950. līdz 1990. gadam radīja vairāk nekā 60 organizāciju visā pasaulē, ieskaitot vairākas sociālo uzņēmēju skolas Lielbritānijā. Pēdējo 20 gadu laikā sociālās uzņēmējdarbības attīstību veicināja arī vairākas globālas tendences – pāreja no labklājības valsts modeļa uz neolibērālo modeli, pieaugošā konkurence nevalstiskajā sektorā par pieejamo finansējumu. Šo faktoru rezultātā sociālā uzņēmējdarbība kļūst arvien aktuālāka. Veikto teorētisko pētījumu atzinumi apkopoti 1. attēlā.

Avots: autores konstrukcija

1. att. Sociālās uzņēmējdarbības vēsturiskā attīstība un rašanās priekšnoteikumi

Aktivitātes sociālās uzņēmējdarbības jomā norit dažādos virzienos – gan zinātniskajā pētniecībā, gan valsts politikā, gan izglītībā un komercsektorā. Sociālā uzņēmējdarbība ir kļuvusi par būtisku mehānismu sociālo un ekonomisko problēmu risināšanā, tāpēc tai ir pievērsta liela uzmanība no dažādām sfērām.

1.2. Paradigmas sociāli ekonomisko problēmu risināšanā

Dažādos laika periodos sociāli ekonomiskās problēmas centušies risināt gan nevalstiskā sektora pārstāvji, gan valdība, gan uzņēmēji ar tirgus mehānismu palīdzību. Izvērtējot dažādu autoru viedokļus attiecībā uz sociāli ekonomisko problēmu risināšanu, iespējams izdalīt četras pamatnostādnes.

Brīvais tirgus. Industriālās ekonomikas periodā dominēja *Ā. Smita* ideja par tirgus „neredzamo roku”, kura noregulē dažādas tirgus radītās problēmas bez valsts varas iejaukšanās. Arī mūsdienās tādi *neoklasiskie ekonomisti* kā T. Kouvens (*Cowen*) (1988) uzskata, ka tirgus radītās neveiksmes var tikt risinātas ar inovatīviem tirgus mehānismiem. Taču tirgus neveic aktivitātes, kas saistītas ar sociālajiem uzlabojumiem, kā arī nenodrošina ar precēm un

pakalpojumiem maksātspējīgo sabiedrības daļu. I. Maitlands (*Maitland*) (1997) uzsver, ka tirgus veicina individuāla labuma gūšanu, nevis sabiedrības labklājības celšanu.

Valsts. *Labklājības ekonomisti* (Gray et al., 2003) un *Keinsa teorijas* piekritēji ir pārliecināti, ka valdībai ir jārisina sociālās problēmas caur pabalstu sistēmu, ienākumu pārdali un dotācijām. Taču daudzu valstu valdības nav pietiekami finansiāli nodrošinātas. Tai pašā laikā sociālie uzņēmēji labāk pārzina tās sabiedrības grupas, kurām nepieciešami konkrētie pakalpojumi vai preces un izmaksu ziņā darbojas efektīvāk nekā valsts, jo tie ir mazāk birokrātiski un elastīgāki lēmumu pieņemšanā (Leadbeater, 1997).

Nevalstiskais (trešais) sektors. Tādi *institucionālie ekonomisti* kā V. Valentinovs (*Valentinov*) un S. Bauma (*Baum*) (2008) uzskata, ka attīstības valstīs ir vāja institucionālā vide, tādēļ akcentē nevalstiskā sektora nozīmi sociāli ekonomisko problēmu risināšanā. Taču nevalstiskais sektors paļaujas uz brīvprātīgo darbu un sociālo problēmu risināšanā neizmanto biznesa pieeju, un bieži ir atkarīgs no ziedojumiem. Turklāt valsts atbalsts un sabiedrisko organizāciju ziedojumi veicina „pabalstu saņēmēju” kultūras veidošanos.

Sociālā uzņēmējdarbība. Sociālie uzņēmumi ir radušies kā atbildes mehānisms uz tirgus radītajām problēmām (Evers et al., 2004) vai vadības problēmām sabiedrisko pakalpojumu nodrošināšanā (Mulgan, Landry, 1995; Leadbeater, 1997) un kā rezultāts pieaugošajai konkurencei nevalstiskajā sektorā (Perrini, 2006). Sociālā uzņēmējdarbība ir nozīmīga īpaši ekonomiskās recesijas laikā, kad trešā sektora finansējums un valsts atbalsts ir būtiski samazināties un ir jāmeklē inovatīvi, ilgtspējīgi sociāli ekonomisko problēmu risināšanas veidi.

1.3. Sociālā uzņēmējdarbība sociālo zinātņu teoriju skatījumā

Sociālās uzņēmējdarbības attīstība Latvijā skar starpdisciplinārus pētījumus. Vairāki zinātnieki mēģinājuši ar teoriju palīdzību skaidrot sociālo uzņēmumu rašanos un nepieciešamību, tādējādi sociālās uzņēmējdarbības aktualitāte ir pētīta no dažādu zinātņu disciplinām – ekonomikas, socioloģijas, politikas zinātnes un ģeogrāfijas. Sociālās uzņēmējdarbības skaidrošanai izmantota resursu atkarības teorija, institucionālā teorija, sociālās izcelsmes teorija, sociālā kapitāla un sociālās kustības teorija. Zinātnieki akcentējuši kādu vienu, konkrētu pētāmo virzienu sociālajā uzņēmējdarbībā, taču trūkst teorijas vispusīgai sociālās uzņēmējdarbības skaidrošanai un tās nozīmei reģionu attīstībā. M. Junuss (2007) atzīst, ka ekonomikas teorijas nedarbojas reālajā dzīvē, saskaroties ar nabadzības problēmām, tāpēc viņš ir izstrādājis teoriju par sociālo uzņēmējdarbību. Turpmākajā pētījumā autore vairākkārt izmanto M. Junusa idejas sociālās uzņēmējdarbības skaidrošanai.

1.4. Sociālās uzņēmējdarbības būtība un to veidojošie elementi

Pasaulē arvien aktuālāks kļūst sociālās uzņēmējdarbības jēdziens, tādēļ dažādi autori mēģinājuši rast optimālāko šī jēdziena definīciju, taču zinātnieku vidū nav vienprātības sociālo uzņēmumu un sociālās uzņēmējdarbības definēšanā, kā rezultātā ir apgrūtināta statistikas uzskaitē par sociālajiem uzņēmumiem un tālākie salīdzinošie pētījumi (Lyon, Sepulveda, 2009).

Lai sistematizētu sociālās uzņēmējdarbības terminus, tiek izvirzīti trīs elementi, par pamatu ņemot definīcijā izvirzīto galveno motīvu – indivīdu (sociālo uzņēmēju), procesu (sociālo uzņēmējdarbību) vai saimniecisko vienību (sociālo uzņēmumu) (Mair, Marti, 2006).

Sociālais uzņēmējs. Definējot jēdzienu „sociālais uzņēmējs”, galvenais uzsvars tiek likts uz indivīdu vai indivīdu grupu, kas dibina sociālo uzņēmumu, un tam piemītošām *prasmēm un spējām*, tādējādi akcentējot sociālā uzņēmēja personību (Bornstein, 2007; Dees et al., 2002, Seelos, Mair, 2005; Vega, Kidwell, 2007; Drayton, 2002). Gan agrīnie ekonomikas teorētiķi, gan mūsdienu ekonomisti uzņēmēju saista ar spējām un prasmēm saskatīt un izmantot iespējas, radīt inovāciju, kā arī spēju ņemties risku, veicināt pārmaiņas sabiedrībā, mobilizēt resursus utt. Taču galvenā atšķirība starp sociālajiem un tradicionālajiem (uz peļņu orientētiem) uzņēmējiem ir *motivācija* (Martin, Osberg, 2007; Tillmar, 2009). Tradicionālos uzņēmējus galvenokārt motivē finansiālie ieguvumi, bet sociālajiem uzņēmējiem prioritāte ir sociālā misija – vēlme veicināt sabiedrības labumu, risināt sociāli ekonomiskās problēmas.

Apkopojot veiktos teorētiskos pētījumus, autore ir izveidojusi šādu sociālā uzņēmēja definīciju – *sociālais uzņēmējs ir sociāli ētiski motivēta persona, kas, veicot uzņēmējdarbību, risina sociāli ekonomiskās problēmas un rada pozitīvas pārmaiņas sabiedrībā*.

Sociālā uzņēmējdarbība. Plašākā izpratnē ar sociālo uzņēmējdarbību saprot inovatīvu sociālo vērtību radīšanu, kas var notikt gan valsts, gan privātajā, gan trešajā sektorā (Austin et al., 2006). Tas nozīmē, ka šāda veida aktivitāte var tikt veikta gan sociālā uzņēmuma ietvaros, gan ārpus tā. Savukārt šaurākā nozīmē ar sociālo uzņēmējdarbību tiek apzīmēts *process* – sociālo uzņēmumu dibināšana (Defourny, Nyssens, 2008). Lai gan definīcijās uzsvars ir uz procesu, tas neizslēdz indivīda lomu tajā, jo katrs process ietver cilvēkus, aktivitātes un organizēšanu (Nadler, Tushman, 1980). Tas nozīmē, ka sociālā uzņēmējdarbība ietver sociālo uzņēmumu un sociālā uzņēmēja raksturojošos elementus. Šī pētījuma ietvaros sociālā uzņēmējdarbība tiek definēta kā – *uzņēmējdarbības veids, kura prioritāte ir sociālās vērtības radīšana, nodrošinot uzņēmuma finansiālo pastāvēšanu un ilgtspējību*.

Sociālais uzņēmums. Ekonomistu un sociālo uzņēmēju vidū pastāv dažādi viedokļi par sociālā uzņēmuma būtību un juridisko formu. Atšķirīgo izpratni par sociālajiem uzņēmumiem radījis kritēriju trūkums sociālo uzņēmumu identificēšanai. Tā kā Latvijā nav juridiski atzīta sociālā uzņēmējdarbība,

promocijas darbā, pamatojoties uz teorētiskajiem pētījumiem, autore izstrādā savu sociālā uzņēmuma definīciju atbilstoši Latvijas situācijai, lai to piedāvātu Labklājības ministrijai. Šī mērķa sasniegšanai vispirms tiek noteikti sociālā uzņēmuma kritēriji.

1.5. Kritēriju izvērtējums sociālā uzņēmuma identificēšanai

Lai izstrādātu precīzus kritērijus sociālā uzņēmuma identificēšanai, tiek analizēti dažādu organizāciju un zinātnieku piedāvātie sociālo uzņēmumu raksturojošie kritēriji un principi.

Sociālās uzņēmējdarbības teorijas pamatlicējs M. Junuss (2010) izvirza septiņus sociālā uzņēmuma pamatprincipus:

1. sociālā uzņēmuma mērķis ir novērst nabadzību vai sociālas problēmas, nevis maksimāli gūt peļņu;
2. uzņēmumam jābūt finansiāli un ekonomiski ilgtspējīgam;
3. investori saņem atpakaļ tikai savu ieguldījumu bez procentiem;
4. kad tiek atmaksātas investīcijas, peļņa tiek izmantota uzņēmuma pilnveidei un paplašināšanai;
5. uzņēmumam ir atbildīga attieksme pret vidi;
6. darbaspēks saņem tirgus situācijai atbilstošu atalgojumu un labākus darba apstākļus;
7. darbs uzņēmumā tiek veikts ar prieku.

Vienus no precīzākajiem un pamatotākajiem kritērijiem ir izstrādājis Eiropas pētniecības tīkls (*EMES: European Research Network*), izdalot ekonomiskos un sociālos kritērijus sociālā uzņēmuma raksturošanai. Sociālā uzņēmuma kritērijus identificējuši arī tādi pētnieki kā K. Alters (*Alter*) (2007), J. Pīrss (*Pearce*) (2003), J. L. Tompsons (*Thompson*) un B. Dohertijs (*Doherty*) (2006), G. Giulia un C. Borzaga (2009), L. Varbanova (2009), A. Nikolls (*Nicholls*) un A. H. Čo (*Cho*) (2006), F. Lions (*Lyon*) un L. Sepulveda (2009), taču viņu izpratne par sociālo uzņēmumu ir atšķirīga, tāpat izvirzīto kritēriju skaits, kas variē no trīs līdz deviņi. Analizējot zinātnisko literatūru par sociālo uzņēmējdarbību, var secināt, ka nav starptautiski izstrādāti, viennozīmīgi kritēriji, ar kuru palīdzību iespējams definēt sociālo uzņēmumu.

Sociālās uzņēmējdarbības jautājums aktualizējies arī ES. 2011. gada 11. oktobrī Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja (EESK) ziņojumā Eiropas Komisijai nosaka galvenās norādes un pamatprincipus sociālo uzņēmumu atpazīšanai (*Sociālā uzņēmējdarbība un..., 2011*), taču dalībvalstīm pašām jārada precīzi kritēriji atbilstoši tās situācijai.

Latvijā Labklājības ministrijā norit darbs pie sociālo uzņēmumu kritēriju izstrādes, taču tas ir sākumstadijā. Sociālā uzņēmuma identificēšanā Labklājības ministrija pamatojas uz ārvalstu pieredzi un Sorosa fonda – Latvija finansētā projekta ietvaros izstrādāto pētījumu „Latvija ceļā uz sociālo uzņēmējdarbību”,

kura autori uzskata, ka sociālajam uzņēmumam Latvijā jāatbilst piecām pazīmēm:

1. uzņēmējdarbības mērķis – risināt sabiedrībai nozīmīgu sociālo problēmu;
2. darbības veids – preču ražošana un pakalpojumu sniegšana;
3. uzņēmējdarbības peļņas izmantojums – ienākumu ieguldīšana sociālo mērķu sasniegšanai, uzņēmuma darbības attīstībai vai rezerves fonda veidošanai;
4. mērķgrupu pārstāvju līdzdalība uzņēmuma pārvaldē;
5. samērīgs darbinieku darba atlīdzības apmērs (Lešinska u. c., 2012).

Pētnieku izstrādātie kritēriji ir atbilstoši sociālās uzņēmējdarbības konceptam, taču nepieciešams vēl detalizētāks kritēriju izvērsums, lai nerastos pārpratumi sociālo uzņēmumu definēšanā.

1.6. Sociālā uzņēmuma kritēriju piemērojamība Latvijas situācijā

K. Petijs (*Peattie*) un A. Mūrlijs (*Morley*) (2008b), un M. Edvards (*Edwards*) (2008) uzskata, ka galvenie sociālo uzņēmumu raksturojošie kritēriji ir divi: sociālā mērķa prioritāte un iesaistīšanās komerciālās aktivitātēs. Turpmākajā pētījumā šie divi kritēriji (sociālie un ekonomiskie) tiek sīkāk analizēti atbilstoši Latvijas situācijai.

Sociālie kritēriji. Sociālā uzņēmuma prioritāte ir *sociālais mērķis jeb sabiedrībai nozīmīgu sociālo vai vides problēmu risināšana*, kam peļņa ir pakārtots jēdziens (Pearce, 1999; Phillips, 2006; Bartlett, 2005; Alter, 2007; Chell, 2007; Mair, Marti, 2006; Peredo, McLean, 2006; Dees, 2001). Tas sociālo uzņēmumu atšķir no tradicionālā uzņēmuma, kam prioritāte ir peļņas gūšana (Peredo, McLean, 2006).

Sociālā mērķa sasniegšanai būtiski sociālajā uzņēmumā *iesaistīt sociāli jūtīgās sabiedrības grupas* (Boschee, 2006). Pēc Latvijas likumdošanas sociāli jūtīgās sabiedrības grupas var būt trūcīgās vai maznodrošinātās personas (ģimenes) un sociāli mazaizsargātās grupas, jo tās visbiežāk sastopas ar sociālo izstumtību darba tirgū. MK noteikumos Nr. 32 (11.01.2005.) „*Noteikumi par sociāli mazaizsargāto personu grupām*” ir noteiktas 16 sociāli mazaizsargāto personu grupas, no kurām sociālajos uzņēmumos aktuāli iesaistīt šādas:

- ģimenes, kuras audzina trīs un vairāk bērnus;
- nepilnās ģimenes;
- invalīdus;
- personas virs darbaspējas vecuma;
- personas, kuras atbrīvotas no brīvības atņemšanas iestādēm;
- ilgstošos bezdarbniekus;
- bezpajumtniekus;
- personas ar alkohola, narkotisko, psihotropo, toksisko vielu, azartspēļu vai datorspēļu atkarības problēmām un viņu ģimenes;
- ģimenes, kuras audzina bērnu invalīdu;

- no vardarbības cietušās personas.

Autore uzskata, ka tās nevar tikt uzskatītas par vienīgajām sociāli jūtīgajām sabiedrības grupām, pie tādām var pieskaitīt arī:

- jauniešus ar zemu pamatprasmju līmeni – tie ir jaunieši ar pamatskolas izglītību, kas neturpina tālākās studijas;
- pirmspensijas vecuma iedzīvotājus (no 55 gadu vecuma);
- ekonomiskos reemigrantus – bijuši emigrācijā ilgāk par 2 gadiem;
- vecākus pēc bērnu kopšanas atvaļinājuma. Divu vecāku ģimenē līdz bērns sasniedz 3 gadu vecumu, bet nepilnajā ģimenē – līdz bērns sasniedz skolas vecumu, tas ir 7 gadu vecumu.

Sociāli jūtīgās sabiedrības grupas statusam atbilst arī trūcīgās ģimenes un maznodrošinātās personas, jo to ienākuma līmenis ir zems. *Trūcīgas ģimenes (personas)* statuss tiek noteikts saskaņā ar MK noteikumiem Nr. 299 „*Noteikumi par ģimenes vai atsevišķi dzīvojošas personas atzīšanu par trūcīgu*”.

Laī uzņēmumu varētu identificēt kā sociālo uzņēmumu, tam ir jāizpilda viens no diviem sociālajiem kritērijiem sociāli jūtīgo sabiedrības grupu kontekstā:

1. *nodarbināt sociālajā uzņēmumā sociāli jūtīgās sabiedrības grupas (ne mazāk kā 50%) (t. sk. uzņēmuma pārvaldē)* vai arī citas personu grupas, ja uzņēmējs var pierādīt to piederību sociāli jūtīgas sabiedrības grupas statusam;
2. *sniegt prioritāri nepieciešamos pakalpojumus/preces sociāli maznodrošinātām un/vai trūcīgām sabiedrības grupām par zemāku samaksu, kas atbilst viņu ienākumu līmenim.*

Pirmais nosacījums atbilst sociālo uzņēmumu būtībai attiecībā uz ***sociālajām un demokrātiskajām īpašumtiesībām*** (*social ownership*). Tas visbiežāk ir saistīts ar lēmumu pieņemšanu, kas sociālajos uzņēmumos nebalstās uz piederošajām kapitāla daļām.

Būtisks sociālo uzņēmumu identificēšanas kritērijs ir arī ekonomiskā, sociālā un vides ***ilgtspējība*** (Thompson, 2008), kas ir cieši saistīta ar uzņēmuma finansiālo un ekonomisko situāciju.

Ekonomiskie kritēriji. Viens no primārajiem ekonomiskajiem kritērijiem sociālajiem uzņēmumiem ir iesaistīšanās ***komerciālās aktivitātēs***, kas rada ieņēmumus, tas nozīmē, ka tie darbojas pēc biznesa principiem, jo ir būtiski nodrošināt uzņēmuma ***pašpastāvēšanu*** (*self-sustaining*) jeb ***finansiālo un ekonomisko ilgtspēju***. Taču būtiska uzmanība jāpievērš ieņēmumiem, ko veido pakalpojuma sniegšana vai preces pārdošana. Situācijās, kad 30% – 45% uzņēmuma kopējā budžeta veido ieņēmumi no valsts vai pašvaldības budžeta, uzskatāms, ka „uzņēmums” ir drīzāk labdarības organizācija (Lešinska u. c., 2012). Autore, pamatojoties uz citu valstu pieredzi un zinātniskajām atziņām,

uzskata, ka ***pieļaujamais ārējais finansējums no valsts budžeta, pašvaldības budžeta un ziedojumiem var veidot līdz 20% no kopējiem ieņēmumiem.***

Būtisks kritērijs sociālo uzņēmumu identificēšanā attiecas uz ***peļņas gūšanu un sadali***. Autore uzskata, ka peļņas radīšana ir būtisks priekšnoteikums sociālā mērķa sasniegšanai (Alter, 2007; Peattie, Morley, 2008a), taču sociālajos uzņēmumos peļņu nedrīkst savstarpēji sadalīt uzņēmuma īpašnieki, bet tā tiek ieguldīta sociālo mērķu sasniegšanā, uzņēmuma darbības attīstībā vai rezerves fonda veidošanā.

Situācijā, kad sociālais uzņēmums tiek likvidēts, uzkrātā peļņa un aktīvi tiek pārskaitīti uz citu sociālo uzņēmumu (Giulia, Borzaga, 2009). Latvijā peļņas institucionālo administrēšanu veic Labklājības ministrija, pārskaitot likvidētā sociālā uzņēmuma peļņu uz sociālās uzņēmējdarbības fondu, lai nodrošinātu, ka sākotnēji izvirzītie mērķi tiek turpināti.

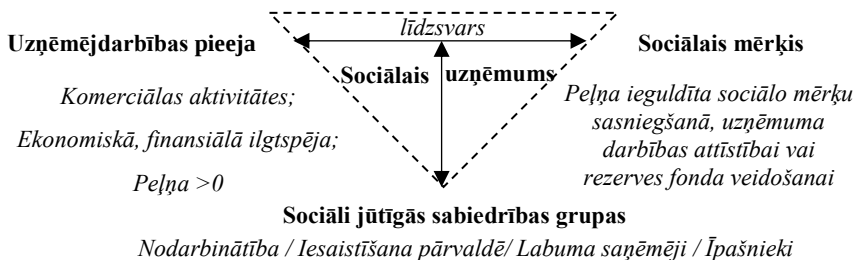
Būtisks sociālo uzņēmumu raksturojošs kritērijs ir arī ***sociālās investīcijas***. Sociālajā uzņēmumā investori saņem atpakaļ savu ieguldījuma daļu tādā apjomā, kādā investīcija veikta, bez procentiem (Yunus, 2007).

Būtiski iekļaut arī kritēriju par ***darbinieku darba atlīdzības apmēru***, kam jābūt samērīgam un tirgus situācijai atbilstošam. Jēdziens „samērīgs” tiek lietots ar nolūku, lai izvairītos no potenciālā krāpniecības riska.

Apkopojot iepriekš veikto pētījumu, autore iesaka, ka **sociālajam uzņēmumam Latvijā jāatbilst šādiem sociālajiem un ekonomiskajiem kritērijiem:**

1. sociālā uzņēmuma prioritāte ir sociālais mērķis – risināt sabiedrībai nozīmīgu sociālo vai vides problēmu;
2. sociāli jūtīgo sabiedrības grupu nodarbināšana un/vai līdzdalība uzņēmuma pārvaldē (kopumā ne mazāk kā 50%) vai prioritāri nepieciešamo pakalpojumu/preču sniegšana sociāli jūtīgām sabiedrības grupām par zemāku samaksu, kas atbilst viņu ienākumu līmenim;
3. sociālā un ekonomiskā ilgtspējība;
4. iesaistīšanās komerciālās aktivitātēs, kas rada ieņēmumus – sociālais uzņēmums var saņemt arī dotācijas vai subsīdijas no valsts, kā arī ziedojumus, taču to apjoms nedrīkst pārsniegt 20% no kopējiem ieņēmumiem;
5. peļņa ir būtisks priekšnoteikums sociālā mērķa sasniegšanai, tādēļ tā tiek ieguldīta sociālo mērķu sasniegšanā, uzņēmuma darbības attīstībai vai rezerves fonda veidošanai;
6. investori saņem atpakaļ savu ieguldījuma daļu tādā apjomā, kādā investīcija veikta, bez procentiem;
7. darbinieku darba atlīdzības apmērs ir samērīgs un tirgus situācijai atbilstošs (nepārsniedz 150% no vidējās algas Latvijā).

Sociālā uzņēmuma shematiskais attēlojums parādīts 2. attēlā, akcentējot tā galvenos elementus.

Avots: autores konstrukcija

2. att. Sociālā uzņēmuma noteikšanas elementi

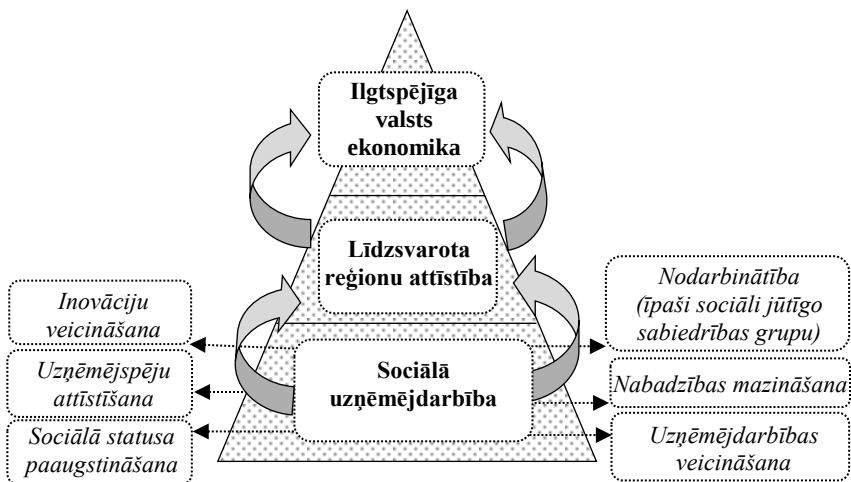
Pamatojoties uz iepriekš veikto analīzi, autore ir izstrādājusi šādu sociālā uzņēmuma definīciju – *sociālais uzņēmums ir organizatoriska saimnieciskā vienība, kura dibināta ar mērķi risināt sabiedrībai aktuālas sociālās vai vides problēmas, uzņēmumā nodarbinot sociāli jutīgās sabiedrības grupas vai nodrošinot tās ar pakalpojumiem un/vai precēm.*

1.7. Sociālās uzņēmējdarbības vieta ekonomikas sektoros

Tradicionālā izpratnē uzņēmējdarbība nozīmē preču un pakalpojumu piedāvāšanu, izplatīšanu un pārdošanu. Sociālā uzņēmējdarbība pēc būtības nodarbojas ar to pašu, taču atšķirībā no tradicionālās uzņēmējdarbības tā sniedz tiešu ieguldījumu sabiedrības labā, risinot nozīmīgas sociālās vai vides problēmas, kas nereti ir nevalstiskā vai valsts sektora uzdevums. Var secināt, ka sociālā uzņēmējdarbība daļēji pilda gan privātā, gan valsts, gan nevalstiskā jeb trešā sektora funkcijas, tādēļ zinātnieku vidū (Seanor, Meaton, 2007; Mason, 2010; Pearce, 2003; Evers et al., 2004) nav vienprātības par tās vietu ekonomikas sektoros. Autore, pamatojoties uz zinātnieku atziņām par sociālās uzņēmējdarbības būtību un funkcijām, to definē kā *starpsektoru fenomenu* (Shockley, Frank, 2011), kas apvieno elementus no visiem trim sektoriem.

1.8. Sociālās uzņēmējdarbības funkcijas un starptautiskā pieredze to realizācijā

Sociālā uzņēmējdarbība pilda nozīmīgas sociālas un ekonomiskas kvantitatīva un kvalitatīva rakstura funkcijas (Haugh, 2005), kam ir būtiska nozīme reģiona ekonomiskajā un sociālajā attīstībā (Thompson, 2008) (skat. 3. attēlu).

Kvalitatīva rakstura funkcijas

Kvantitatīva rakstura funkcijas

Avots: autore konstrukcija

3. att. Sociālās uzņēmējdarbības funkcijas ekonomikā

Kvantitatīva rakstura funkcijas

Nodarbinātības veicināšana. Saskaņā ar Eiropas Parlamenta 2009. gada 19. februāra rezolūciju par sociālo ekonomiku sociālo ekonomiku pārstāv 10% no kopējā Eiropas uzņēmumu skaita, kas veido 6% no kopējās nodarbinātības. Turklāt sociālajos uzņēmumos tiek nodarbinātas sociāli jutīgās sabiedrības grupas ar salīdzinoši zemu nodarbinātības līmeni, tādējādi tiek veicināta izstumto darbinieku reintegrācija darba tirgū (Emmerich, 1997; Barraket, 2008; Nelmes, 2004; Chan, 2008).

Nabadzības mazināšana. Sociālajai uzņēmējdarbībai ir būtiska nozīme nabadzības mazināšanā (Defourny, 2004; Mason et al., 2007; Evans, 2007). Hernando de Soto (2000) un M. Junusa (2003) pētījumi atklāj, ka nabadzības cēlonis ir sistematiska sociāli jutīgo sabiedrības locekļu izslēgšana no darba tirgus un sabiedriskās dzīves. C. H. Prahalads (*Prahalad*) (2006) uzskata, ka jābeidz domāt par nabagiem kā par upuriem vai slogu, bet jāuztver viņi kā potenciālie uzņēmēji. Piemēram, M. Junusa veidotā *Grameen* banka pieder nabadzīgiem iedzīvotājiem, kas piešķir kredītus trūcīgajiem Bangladešas iedzīvotājiem, kā rezultātā 5% no bankas aizņēmējiem katru gadu izkļūst no nabadzības.

Uzņēmējdarbības veicināšana. Saskaņā ar pasaules praksi sociālie uzņēmumi ir aktīvi dažādās nozarēs (Varbanova, 2009). Latvijas reģionos ir dažādas sociāli ekonomiskās problēmas, kas nozīmē, ka sociālo uzņēmumu darbības veids varētu būt diferencēts un virzīts uz atšķirīgu problēmu risināšanu.

Kvalitatīva rakstura funkcijas

Sociālā statusa paaugstināšana. Sociālajai uzņēmējdarbībai ir būtiska nozīme sociāli jutīgo sabiedrības indivīdu sociālā statusa paaugstināšanā, ko sekmē sociālajos uzņēmumos veiktās darbinieku apmācības. To pierāda, piemēram, M. Junusa izveidotie mikrokredīta kooperatīvi, kas veicināja finansiālo apstākļu uzlabošanos un palielināja sieviešu ietekmi sabiedrībā.

Inovāciju radīšana. C. Līdbīters (*Leadbeater*) (2007) uzskata, ka sociālie uzņēmumi var kļūt par nozīmīgu sociālo inovāciju avotu. Sociālā inovācija ir jauna pieeja sociālo problēmu risināšanā; tā ir efektīvāka un ilgtspējīgāka par esošajiem risinājumiem un prioritāri dod labumu sabiedrībai kopumā, nevis atsevišķiem indivīdiem (Phills et al., 2008).

Uzņēmējspēju attīstīšana. Saskaņā ar autores veikto pētījumu par cilvēkresursu izmantošanu uzņēmējdarbībā Latvijā, tika atklāts, ka 69% respondentu trūkst uzņēmējspēju un zināšanu (Līcīte, 2009). Taču šīs prasmes ir nepieciešamas, jo uzņēmējdarbība ir pamats darba vietu radīšanai un konkurētspējīga, ilgtspējīga reģiona attīstībai. M. Junuss (2010) uzsver, ka ikviens var kļūt par uzņēmēju, ja viņam tiek dota iespēja, un šī iespēja var tikt dota sociālajos uzņēmumos.

Realizējot iepriekš minētās sociālās uzņēmējdarbības funkcijas, var secināt, ka tai ir būtiska nozīme līdzsvarotas reģionu attīstības veidošanā. Savukārt veicinot līdzsvarotu reģionu attīstību, iespējams sekmēt ilgtspējīgas ekonomikas attīstību (Shah, 2009; Dean, McMullen, 2007), kuras pamatā ir mazie un vidējie uzņēmumi, kuros cilvēkresursi ir svarīgāki par kapitālu.

1.9. Sociālās uzņēmējdarbības attīstību determinējošie faktori

Sociālās uzņēmējdarbības attīstību ietekmē dažādi mikro un makro līmeņa faktori, kurus analizējuši vairāki sociālās uzņēmējdarbības pētnieki (Brown, 2002; Leslie, 2002; Maurer, 1996; Gray, 2002; Gordon, 2001; Haugh, 2005; Adamson, 2003; Bull et al., 2008). Promocijas darbā sociālās uzņēmējdarbības attīstību ietekmējošie faktori raksturoti pēc PEST analīzes.

Politiskie un tiesiskie faktori. Valsts atbalsts bieži norādīts kā viens no galvenajiem faktoriem, kas kavē sociālās uzņēmējdarbības attīstību (Adamson, 2003). Pētnieki norāda, ka valdībai ir jārada atbilstoša *tiesiskā bāze* sociālās uzņēmējdarbības regulēšanai un jāizstrādā *atbalsta instrumenti* tās attīstības sekmēšanai (Muglan, 2006; Martin, Osberg, 2007).

Ekonomiskie faktori. Ekonomiskie faktori attiecas uz *ārējā finansējuma pieejamību*. Sociālie uzņēmumi izmanto dažādus ārējā finansējuma veidus – grantus, kredītus un citu (Alter, 2007), taču augstie kredītprocentu maksājumi un birokrātiskie nosacījumi bieži rada problēmas sociālajiem uzņēmējiem finansējuma saņemšanā, tādēļ A. Vestals (*Westall*) (2007) ierosina bankām sadarboties ar sociālajiem uzņēmumiem, tos līdzfinansējot.

Sociālos uzņēmumus ietekmē arī *ekonomiskie cikli un konkurence privātajā sektorā*. Salīdzinājumā ar tradicionālajiem uzņēmumiem tiem ir zemāka konkurētspēja, ko nosaka zemāka produktivitāte un augstākas izmaksas sociāli jutīgo sabiedrības grupu nodarbināšanas dēļ.

Sociālie un kultūras faktori. Raksturojot sociālos un kultūras faktorus, akcentējami vairāki būtiski aspekti. Pirmkārt, sabiedrībā trūkst izpratnes un *zināšanu par sociālo uzņēmējdarbību* (Hynes, 2009). Pirmā sociālās uzņēmējdarbības foruma Latvijā organizētāja T. Cvetkova atzīmē, ka daudzi sociālie uzņēmēji Latvijā paši nemaz nezina, ka ir sociālie uzņēmēji. Latvijā šī problēma ir īpaši aktuāla, jo *trūkst informācijas* latviešu valodā par sociālo uzņēmējdarbību.

Otrkārt, būtiska problēma ir valdošais *kapitālistiskais domāšanas veids*, kurā prioritāte ir peļņas gūšana, kas ir veicinājusi *individuālisma kultūras* rašanos.

Treškārt, sabiedrībā nostiprinās *pabalstu saņēmēju kultūra*. Arvien spēcīgāk iesakņojas tāds dzīvesveids, ka iedzīvotāji gaida palīdzību no citiem, nevis cenšas paši mainīt savu dzīvesveidu un risināt problēmas.

Tehnoloģiskie faktori. B. Heinesa (Hynes) (2009) pētījums atklāj, ka būtisks sociālo uzņēmējdarbību ietekmējošs faktors ir internets, kam ir svarīga nozīme produktu un pakalpojumu pārdošanā. Tehnoloģiju un komunikāciju attīstība veicina arī informācijas un pieredzes apmaiņu.

Apkopojot veikto teorētisko pētījumu, var secināt, ka sociālā uzņēmējdarbība varēs pilnvērtīgi attīstīties un īstenot visu tās potenciālu tikai tad, ja tai tiks nodrošināti labvēlīgi politiskie, tiesiskie un ekonomiskās darbības apstākļi un priekšnosacījumi, ņemot vērā sociālo uzņēmumu daudzveidību un to raksturīgās iezīmes.

2. SOCIĀLĀS UZŅĒMĒJDARBĪBAS TIESISKAIS REGULĒJUMS LATVIJĀ UN EIROPĀ

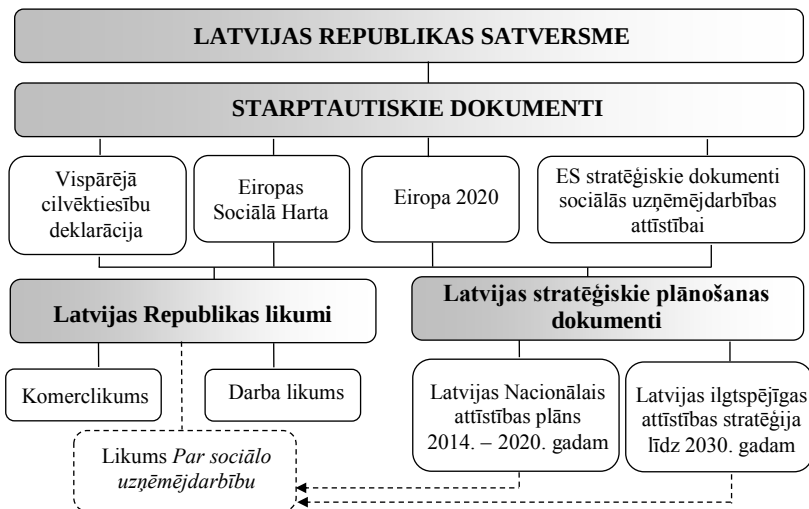
Nodaļas saturs darbā aizņem 31 lpp., kurās ietilpst 3 attēli.

Nodaļā izpētīta Eiropas valstu tiesiskā un institucionālā bāze sociālās uzņēmējdarbības regulēšanai, kā arī pieejamie atbalsta instrumenti sociālās uzņēmējdarbības veicināšanai. Izstrādāts potenciālais sociālās uzņēmējdarbības tiesiskais regulējums Latvijā, un noteiktas atbilstošākās sociālo uzņēmumu juridiskās formas.

2.1. Sociālās uzņēmējdarbības vieta sociāli atbildīgas valsts kontekstā

Latvijā sociālajai uzņēmējdarbībai nav tiesiskā un institucionālā regulējuma, taču tās koncepcija atbilst sociāli atbildīgas valsts pamatprincipiem, kas izriet no LR Satversmes un starptautiskajiem dokumentiem. Sociāli atbildīgas valsts pienākums ir nodrošināt cilvēka cienīgu dzīves līmeni un aizsardzību sociālā

riska gadījumā, kā arī veicināt sociālo taisnīgumu, vienlīdzību un solidaritāti sabiedrībā. Sociāli atbildīgas valsts tiesiskais regulējums parādīts 4. attēlā.

Avots: autore konstruēja

4. att. Sociālās uzņēmējdarbības potenciālā tiesiskā regulējuma hierarhija Latvijas Republikā

Arī starptautiskā līmenī sociāli atbildīgas valsts ideja ir guvusi nostiprinājumu. To pierāda tādi starptautiskie dokumenti kā 1948. gadā pieņemtā ANO Vispārējā cilvēktiesību deklarācija (Latvijā spēkā esoša no 1992. gada 14. aprīļa), Eiropas Sociālā Harta (pieņemta 1961. gada 18. oktobrī, bet 1998. gadā zaudēja spēku, valstīm parakstot Pārskatīto Eiropas Sociālo Hartu, kas 2013. gada 14. februārī ratificēta LR Saeimā). Tomēr sociāli atbildīga valsts nenozīmē tikai valsts pienākumus un iedzīvotāju tiesības. Tā pieprasa arī pašu iedzīvotāju līdzdalību un sociāli atbildīgu rīcību. Valsts nevar izdarīt visu, tāpēc svarīga ir sabiedrības iesaiste sociāli ekonomisko un vides problēmu risināšanā. Veidot tiešu sadarbību starp ikvienu sabiedrības locekli un rast kopīgus inovatīvus risinājumus sociālām problēmām var attīstot sociālo uzņēmējdarbību.

Sociālās uzņēmējdarbības aktualitāte pamatota vairākos ES tiesību aktos, norādot, ka tā ir būtisks instruments sociālās integrācijas, nodarbinātības (īpaši sociāli jutīgo sabiedrības grupu), teritoriālās kohēzijas un ētiskās ekonomiskās izaugsmes veidošanā. Galvenie ES dokumenti, kas sekmē sociālās uzņēmējdarbības attīstību, ir Eiropas Komisijas paziņojums „*Labvēlīgu apstākļu izveide sociālajiem uzņēmumiem – sociālās ekonomikas un sociālo inovāciju pamatam*” un EESK atzinums „*Sociālā uzņēmējdarbība un sociālais uzņēmums*”. Sociālās uzņēmējdarbības attīstības veicināšanai ES tiesību aktos ierosināts radīt diferencētus atbalsta instrumentus sociālo uzņēmumu veidošanai, tai skaitā

ieviešot investīciju prioritāti ERAF un ESF noteikumos plānošanas periodam no 2014. līdz 2020. gadam. Taču šobrīd piekļuvi šim finansējumam Latvijā kavē fakts, ka nav izstrādāta piemērota normatīvā bāze sociālās uzņēmējdarbības regulēšanai.

Sociālā uzņēmuma jēdziens Latvijā ir iestrādāts tikai stratēģiskajos plānošanas dokumentos – *Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijā līdz 2030. gadam* un *Latvijas Nacionālajā attīstības plānā 2014. – 2020. gadam*, kur tas ir noteikts kā viena no 98 iespējām realizēt aktivitāti „cienīgs darbs”. Lai gan paredzētais finansējums ir neliels, taču tas vismaz ir pamats sākt sociālās uzņēmējdarbības ekonomiskās aktivitātes Latvijā.

2.2. Sociālās uzņēmējdarbības tiesiskā regulējuma pieredze Eiropas valstīs

Lai noteiktu piemērotāko tiesisko regulējumu sociālajai uzņēmējdarbībai Latvijā, tiek pētīta Eiropas valstu pieredze – sociālo uzņēmumu juridiskās formas un atbalsta mehānismi sociālās uzņēmējdarbības veicināšanai.

Eiropas valstīs vērojama atšķirīga pieredze sociālo uzņēmumu aktivitāšu un juridisko formu ziņā. Daudzās valstīs tiek radītas jaunas *juridiskās formas* (sociālā firma, sabiedrības interešu kompānija, sociāla mērķa uzņēmums utt.), tomēr lielākā daļa sociālo uzņēmumu Eiropā saglabā savu juridisko statusu, kāds tas bija vēsturiski izveidojies (piemēram, biedrības, kooperatīvi). Sociālie uzņēmumi ļoti bieži tiek veidoti kā biedrības tajās valstīs, kur tām biedrības forma pieļauj ievērojamu brīvību attiecībā uz preču un pakalpojumu pārdošanu. Valstīs, kur biedrību saimnieciskā darbība tiek ierobežota, sociālie uzņēmumi pieņem kooperatīva formu. Dažkārt sociālie uzņēmumi tiek dibināti komercdarbības juridisko formu ietvaros.

Raksturojot sociālo uzņēmumu *darbības veidus* Eiropas valstīs, var secināt, ka dominē uz darba integrāciju orientēti sociālie uzņēmumi (Nyssens, 2006). Taču sociālo uzņēmumu aktivitātes ir vērojamas arī citās jomā. Piemēram, Itālijā A-tipa sociālie kooperatīvi aktīvi darbojas veselības aprūpē un izglītības nozarē. Francijā galvenais sociālo uzņēmumu darbības veids ir bērnu aprūpe. Savukārt Īrijā uzsvars ir uz konkrētu reģiona sociāli ekonomisko problēmu risināšanu.

Eiropas valstīs sociālo uzņēmumu attīstība tiek veicināta ar dažādiem *atbalsta veidiem* – fiskālās politikas instrumentiem, īpašu fondu finansējuma pieejamības veidošanu, subsīdijām, kā arī informatīvu un konsultatīvu rakstura atbalsta instrumentu nodrošināšanu. Būtiski atzīmēt, ka tikai tad, ja valsts mērķtiecīgi atbalsta un veicina sociālo uzņēmējdarbību, tās spēja risināt sociāli ekonomiskās un vides problēmas ir nozīmīga. To pierāda fakts, ka, piemēram, Itālijā pēc likuma par sociālo kooperatīvu pieņemšanas, sociālo uzņēmumu skaits palielinājās sešas reizes un sociālo kooperatīvu apgrozījums 2008. gadā bija gandrīz deviņi miljardi eiro, tas ir ~ 625 miljardi LVL (Carini, Costa et al., 2008). Tas nozīmē, ka sociālās uzņēmējdarbības tiesiskais regulējums ir viens no priekšnoteikumiem tās sekmīgai virzīšanai.

2.3. Sociālās uzņēmējdarbības tiesiskais regulējums un juridiskās formas Latvijā

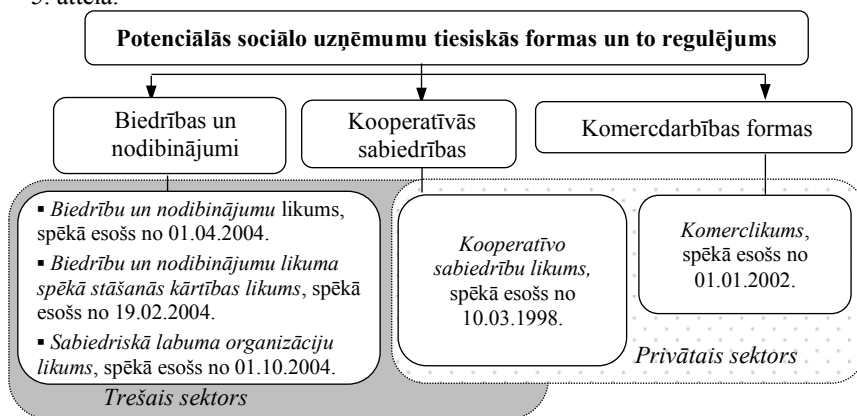
Lai veicinātu sociālās uzņēmējdarbības izplatību un atpazīstamību Latvijā, nepieciešams veidot atbilstošu tiesisko ietvaru. Tas nozīmē, ka valstī jāveic vairāki soļi sociālās uzņēmējdarbības sekmīgai iestrādei tiesiskajā bāzē:

1. atbilstošu juridisko formu identificēšana sociālā uzņēmuma statusam;
2. atbildīgo institūciju noteikšana sociālā uzņēmuma statusa piešķiršanai, to darbības monitoringam un kontrolei;
3. likuma „Par sociālo uzņēmējdarbību” izstrāde un grozījumu veikšana ar to saistītajos tiesību aktos;
4. atbalsta instrumentu izstrāde sociālajiem uzņēmumiem.

Sociālo uzņēmumu juridiskās formas. Eiropas Komisijas paziņojumā par sociālās uzņēmējdarbības iniciatīvu (25.10.2011.) „*Labvēlīgu apstākļu izveide sociālajiem uzņēmumiem – sociālās ekonomikas un sociālo inovāciju pamatam*” ir noteikts, ka ir jāizstrādā piemērotas juridiskās formas, ko varētu izmantot Eiropas sociālā uzņēmējdarbība. Taču nav noteikti konkrēti juridisko formu ierobežojumi, tas nozīmē, ka dalībvalstīm pašām ir jālemj par piemērotāko juridisko formu konkrētās valsts kontekstā.

Latvijā sociālie uzņēmumi ir attīstījušies no dažādām organizatoriskām un juridiskām uzņēmējdarbības formām, taču visbiežāk sociālo uzņēmumu tiesiskās formas atbilst nodibinājumiem, biedrībām vai kooperatīvajām sabiedrībām, tādēļ promocijas darbā tiek analizēta normatīvā bāze Latvijā, kas reglamentē to darbību un raksturo minēto juridisko formu atbilstību sociālā uzņēmuma kritērijiem. Sociālais uzņēmums var sekmīgi darboties arī komercdarbības formu ietvaros.

Potenciālās sociālo uzņēmumu tiesiskās formas un to regulējums apkopots 5. attēlā.

Avots: autores konstrukcija

5. att. Sociālo uzņēmumu tiesiskās izpausmes formas un to regulējums privātajā un trešajā sektorā Latvijā

Biedrība un nodibinājums daļēji atbilst sociālā uzņēmuma būtībai un kritērijiem – tie nav orientēti uz peļņas gūšanu, peļņas sadales mehānisms atbilst sociālā uzņēmuma kritērijam, tie ir demokrātiski lēmumu pieņemšanā, ir iespējami darbības atvieglojumi, iegūstot sabiedriskā labuma organizācijas statusu. Taču likumdevējs saimniecisko darbību pieļauj tikai papilddarbības veidā, bet saimnieciskā darbība ir viens no būtiskākajiem sociālā uzņēmuma identificēšanas pamatkritērijiem, lai nodrošinātu sociāli ekonomisko problēmu risināšanu ilgtermiņā. Ņemot vērā saimnieciskās darbības ierobežojumu, *biedrības un nodibinājumi nav piemēroti sociālā uzņēmuma statusa iegūšanai.*

Latvijā sociālie uzņēmumi var darboties **kooperatīvo sabiedrību** juridiskās formas ietvaros, ja ievēro peļņas sadali atbilstoši sociālā uzņēmuma darbības principam (izņēmums – ja kooperatīvās sabiedrības biedri ir sociāli jūtīgie sabiedrības grupu indivīdi, tad ir pieļaujama peļņas sadale kooperatīvās sabiedrības biedru starpā).

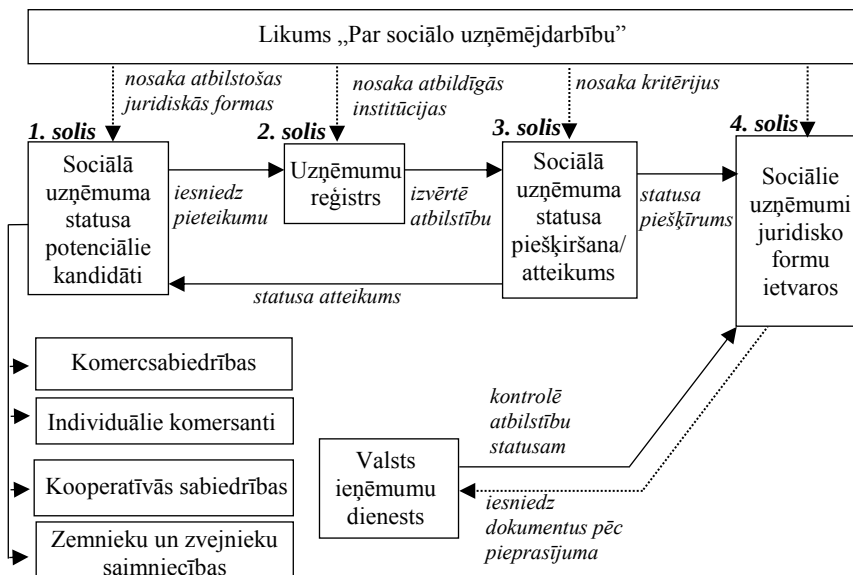
Tiek pieļauta sociālo uzņēmumu darbība **komercdarbības formu** ietvaros ar nosacījumu, ka to darbībai jāatbilst sociālā uzņēmuma kritērijiem. Motivējošs iemesls izvēlēties komersanta juridisko formu ir iespēja izmantot atbalsta instrumentus, kurus valsts un pašvaldības piedāvā jaunajiem uzņēmējiem – iesaistīšanās biznesa projektos, kas saņem ES atbalstu, un dalība biznesa inkubatoros.

Autore promocijas darbā par *piemērotākajām juridiskajām formām sociālajiem uzņēmumiem Latvijā* uzskata komercdarbības formas (*galvenokārt IK un SIA*), kooperatīvās sabiedrības un zemnieka vai zvejnieka saimniecības.

Sociālā uzņēmuma statusa piešķirums. Izvērtējot juridisko formu atbilstību sociālajam uzņēmumam, var secināt, ka nav nepieciešams radīt jaunu juridisko formu tieši sociālajiem uzņēmumiem, bet lietderīgāk ir tiesību aktos iestrādāt īpašu – *sociālā uzņēmuma statusu, kuru piešķir komersantiem vai tiem pielīdzināmām personām, kas atbilst noteiktiem kritērijiem.* Pamatojoties uz starptautisko praksi sociālajā uzņēmējdarbībā, Latvijai *sociālā uzņēmuma statusu var piešķirt Uzņēmumu reģistrs.* Iegūto statusu sociālajam uzņēmumam reizi gadā jāatjauno, tādējādi nodrošinot, ka sociālā uzņēmēja statuss ir caurskatāms un sabiedrībai saprotams. Atbilstību sociālā uzņēmuma statusam kontrolē *Valsts ieņēmumu dienests.*

Sociālo uzņēmējdarbību regulejošā normatīvā bāze. Latvijā ir aktuāli iestrādāt jaunu likumu „Par sociālo uzņēmējdarbību”, kurā tiek iestrādāti sociālās uzņēmējdarbības vispārīgie noteikumi, sociālā uzņēmuma identificēšanas kritēriji, sociālā uzņēmuma statusa noteikšanas un grozīšanas kārtība, kā arī atvieglojumi sociālajiem uzņēmumiem.

Sociālās uzņēmējdarbības funkcionālā shēma attēlota 6. attēlā.

Avots: autore konstruēja

6. att. Sociālās uzņēmējdarbības funkcionālā shēmā Latvijā

Atbalsta instrumenti sociālajai uzņēmējdarbībai. Likumā „Par sociālo uzņēmējdarbību” ir būtiski iekļaut finanšu atbalsta instrumentu veidus un to apjomu sociālajiem uzņēmumiem. Efektīvākie un atbilstošākie atbalsta instrumenti Latvijas situācijai identificēti promocijas darba turpinājumā, izpētot zinātnisko literatūru un izvērtējot esošo situāciju sociālās uzņēmējdarbības aspektā.

3. SOCIĀLĀS UZŅĒMĒJDARBĪBAS AKTUALITĀTES SOCIĀLI EKONOMISKAIS PAMATOJUMS LATVIJĀ REĢIONĀLĀ KONTEKSTĀ

Nodaļas saturs darbā aizņem 46 lpp., kurās ietilpst 11 tabulas un 26 attēli.

Nodaļā analizēti sociālās uzņēmējdarbības aktualitātes nosacījumi sociālās uzņēmējdarbības ekonomisko funkciju aspektā. Sociālajai uzņēmējdarbībai, pirmkārt, ir būtiska nozīme *uzņēmējdarbības veicināšanā*. Otrkārt, tā sekmē *nodarbinātības* (īpaši sociāli jūtīgo sabiedrības grupu indivīdu) pieaugumu un, treškārt – *nabadzības* mazināšanos. Izvērtējot sociālekonomisko fonu sociālās uzņēmējdarbības aktualitātes pamatošanai, noteiktas tās teritorijas Latvijā, kur ir īpaši svarīgi veicināt sociālās uzņēmējdarbības attīstību.

3.1. Sociālās uzņēmējdarbības aktualitāte demogrāfiskās situācijas un ekonomiskās attīstības kontekstā

Sociāli ekonomisko problēmu pārvaldīšanā un valsts ilgtspējīgas attīstības veicināšanā būtiska nozīme ir reģioniem. Promocijas darbā identificēto uzdevumu risināšanā izmantota reģionu NUTS klasifikācija, kuras pamatā ir iedzīvotāju skaits konkrētā teritorijā.

Atbilstoši *NUTS otrajam līmenim* Latvija analizēta kā viens reģions, salīdzinot to ar citām ES dalībvalstīm, savukārt valsts iekšējo sociāli ekonomisko problēmu analīze veikta, pamatojoties uz *NUTS trešā līmeņa* klasifikāciju, saskaņā ar kuru Latvijā ir seši statistiskie reģioni (Rīga, Pierīga, Kurzeme, Vidzeme, Zemgale, Latgale).

Raksturojot Latvijas demogrāfisko situāciju, var secināt, ka raksturīga iezīme ir iedzīvotāju *depopulācija* un *sabiedrības novecošanās*, ko nosaka dzimstības samazināšanās un emigrācijas pieaugums. Galvenokārt emigrē darbaspējas vecuma iedzīvotāji, veidojot būtiskas problēmas Latvijas demogrāfiskajā struktūrā, darba tirgū un sociālās aizsardzības un pensiju sistēmas ilgtspējīgā nodrošināšanā. Turklāt pētījumā konstatēts, ka pastāv sinerģija starp iedzīvotāju skaita izmaiņām un ekonomiskās attīstības līmeni. Tas nozīmē, ka, lai valsts sasniegtu augstus ekonomiskās attīstības rādītājus, nepieciešams izmantot visus pieejamos darbaspēka resursus gan darbaspējas, gan virs darbaspējas vecuma grupās, iesaistot viņus tradicionālajā un sociālajā uzņēmējdarbībā.

3.2. Sociālās uzņēmējdarbības loma bezdarba mazināšanā

No 2000. gadu sākuma līdz ekonomiskajai krīzei Latvija pieredzēja ļoti strauju attīstību, taču pasaules finanšu krīze sekmēja ekonomiskās aktivitātes pasliktināšanos. Tās rezultātā Latvijā būtiski samazinājās IKP un strauji palielinājās bezdarbs. Saskaņā ar Eurostat datiem Latvijā ir viens no augstākajiem bezdarba rādītājiem ES dalībvalstīs, 2012. gadā sasniedzot 15%, kas ir par 1,4 reizēm augstāks rādītājs nekā vidēji 27 ES dalībvalstīs. Tas nozīmē, ka būtiski veicināt uzņēmējdarbības (t. sk. sociālās) aktivitāti, radot jaunas darba vietas un samazinot bezdarba līmeni.

Analizējot bezdarbnieku sastāvu, var secināt, ka bezdarbam visvairāk pakļauti *sociāli jutīgo sabiedrības grupu indivīdi*, kurus tradicionālie uzņēmēji nelabprāt nodarbina dažādu iemeslu dēļ. Taču sociālajai uzņēmējdarbībai ir būtiska nozīme šo grupu nodarbinātības veicināšanā (Tukumushaba et al., 2011; Alvord et al., 2004; Brown, Covey 1987; Korten, 1980; Tan et al., 2005).

Viena no būtiskākajām sociālās uzņēmējdarbības mērķgrupām ir *ilgstošie bezdarbnieki* (bez darba ilgāk par vienu gadu), kas 2012. gadā veidoja vairāk nekā 1/3 no visiem bezdarbniekiem (skat. 1. tabulu).

**Sociālās uzņēmējdarbības mērķgrupas bezdarbnieki no 2006. līdz
2012. gadam Latvijā, % no kopējā bezdarbnieku skaita**

Rādītāji	2006.		2008.		2010.		2012.	
	skaits	%	skaits	%	skaits	%	skaits	%
Personas ar invaliditāti	3451	4.3	3406	6.4	9119	4.9	9799	9.4
Ilgstošie bezdarbnieki	20 410	25.7	9469	17.8	29 420	15.8	45 981	44.2
Jaunieši bezdarbnieki (15 – 24 g. v.)	11370	14.3	7007	13.1	27 132	14.6	10449	10.0
Personas pēc bērnu kopšanas atvaļinājuma	9048	11.4	3754	7.0	3534	1.9	2963	2.8
Atbrīvoti no ieslodzījuma	436	0.5	181	0.3	477	0.3	401	0.4
Pirmspensijas vecuma bezdarbnieki (>55)	7273	9.2	5715	10.7	17 995	9.7	6148	13.3
Kopējais bezdarbnieku skaits valstī	79368	-	53325	-	186295	-	104052	-

Avots: autores veidots pēc NVA datiem

Ilgstošo bezdarbnieku iesaistīšana darba tirgū ir aktuāla, jo, pieaugot bezdarba periodam, samazinās iespējas iegūt darbu – sociālās un profesionālās iemaņas pazeminās un darba devēji nevēlas viņus nodarbināt. Taču sociālajos uzņēmumos tiek veiktas darbinieku apmācības, kas sekmē kvalifikācijas celšanos.

Otra nozīmīga sociālās uzņēmējdarbības mērķgrupa ir *pirmspensijas vecuma iedzīvotāji*, kas veido 13,3% no visiem bezdarbniekiem 2012. gadā. Ņemot vērā Latvijas darbaspējīgo iedzīvotāju samazināšanos, būtiski nodarbināt arī pensionārus un pirmspensijas vecuma iedzīvotājus, lai sekmētu pieredzes un zināšanu pārnei.

Būtiska problēma ir arī ievērojamais darba meklētāju skaits *jauniešu vidū* (vecumā no 15 līdz 24 gadiem), kas ieguvuši vidējo vai augstāko izglītību. Jauniešu bezdarba līmenis Latvijā ir viens no augstākajiem rādītājiem starp ES dalībvalstīm, kas īpaši saasina emigrācijas risku. Sociālajai uzņēmējdarbībai ir būtiska nozīme gan pirmās darba pieredzes nodrošināšanā, gan karjeras veidošanā.

Sociālās uzņēmējdarbības mērķgrupa ir arī darbaspējīgie *invalīdi*. Kopš 2000. gada nodarbināta ir tikai 1/3 invalīdu, kas liecina, ka invalīdu bezdarbs ir nozīmīga problēma ilgtermiņā.

Bezdarba mazināšana ir aktuāla, jo tas rada būtiskus zaudējumus gan pašiem bezdarbniekiem, gan sabiedrībai un valstij kopumā. Turklāt nodarbinātības iespējas tiešā veidā ietekmē iedzīvotāju labklājību, jo bezdarbs palielina nabadzības risku.

3.3. Sociālās uzņēmējdarbības būtiskums nabadzības mazināšanā

Dažādos pasaules un ES stratēģiskajos dokumentos arvien aktuālāks kļūst jautājums par nabadzības mazināšanu. Arī Latvijā tas ir aktuāli, jo pēc nabadzības indikatoriem (Džini koeficients, ienākumu kvintīļu attiecības indekss (S80/S20), nabadzības riska indekss) Latvijā ir viens no augstākajiem nabadzības un ienākumu nevienlīdzības rādītājiem ES. Saskaņā ar Eurostat datiem Džini koeficients 2011. gadā Latvijā bija visaugstākais ES dalībvalstu vidū (36%), ienākumu kvintīļu attiecības indekss otrs augstākais (6,5) un nabadzības riska indekss – septītais augstākais ES, sasniedzot 19,4%. Tas nozīmē, ka Latvijā raksturīga sabiedrības noslāņošanās un polarizācija, kas ir sekmējusi trūcīgo skaita pieaugumu.

No 2004. līdz 2012. gadam Latvijā vairāk kā divas reizes palielinājies trūcīgo personu skaits – 2011. gadā 10% Latvijas iedzīvotāju ienākumi uz vienu ģimenes locekli mēnesī bija līdz 90 LVL, kas liecina par dziļām nabadzības problēmām valstī. Turklāt trūcīgo personu skaitam valstī ir tendence pieaugt. Izmantojot *prognozēšanas metodi*, aprēķināts trūcīgo personu skaits no 2013. līdz 2017. gadam, pamatojoties uz Labklājības ministrijas uzkrātajiem datiem no 2004. līdz 2012. gadam.

Trūcīgo personu skaita prognoze tika aprēķināta ar iegūto eksponenciālo trenda modeli (izvēli noteica fakts, ka tam ir augstākais determinācijas koeficients, salīdzinot ar citiem trenda modeļiem):

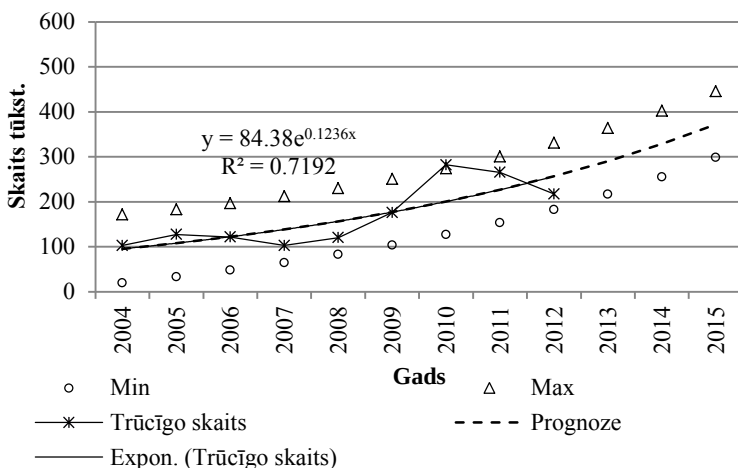
$$\tilde{y}_t = 84.38e^{0.1236t} \quad (1.1.)$$

kur:

$t = 1, 2, \dots, 9$, kas ir gadu 2004, 2005, ..., 2017 kārtas numuri.

Lai aprēķinātu izvēlētam eksponenciālajam trenda modelim *ticamības intervālus*, pieņem $\alpha=0,90$, t. i. ticamības intervāli ir aprēķināti ar 90% ticamību.

Veicot matemātiskos aprēķinus (7. attēls), var secināt, ka pastāv risks, proti, trūcīgo personu skaits turpmākajos gados pakāpeniski var palielināties un 2015. gadā to skaita prognoze ir 372 tūkstoši, bet ar 90% varbūtību prognoze šajā gadā var būt intervālā no 298 tūkstošiem līdz 446 tūkstošiem trūcīgo personu. Taču trūcīgo skaita prognozi var būtiski ietekmēt algu izmaiņas, bezdarbs, darbaspējīgo emigrācija un uzņēmējdarbības (t. sk. sociālās) attīstība.

Avots: autores aprēķins un konstrukcija pēc LM datiem

7. att. Trūcīgo personu skaits Latvijā no 2004. līdz 2012. gadam un to prognoze no 2013. līdz 2015. gadam, tūkst.

Nabadzības riskam visvairāk ir pakļauti sociāli jutīgo sabiedrības grupu indivīdi – bezdarbnieki, daudz bērnu ģimenes, vientuļie vecāki un invalīdi. Tas nozīmē, ka Latvijas iedzīvotāju uzkrājumi nav pietiekami lieli – zaudējot darbu, pastāv 50% varbūtība nokļūt uz nabadzības sliekšņa. Taču sociālajai uzņēmējdarbībai ir būtiska nozīme sociāli jutīgo sabiedrības grupu dzīves līmeņa celšanā.

3.4. Faktoranalīzes un klasteru analīzes pielietojums Latvijas novadu sociāli ekonomiskās situācijas salīdzināšanai

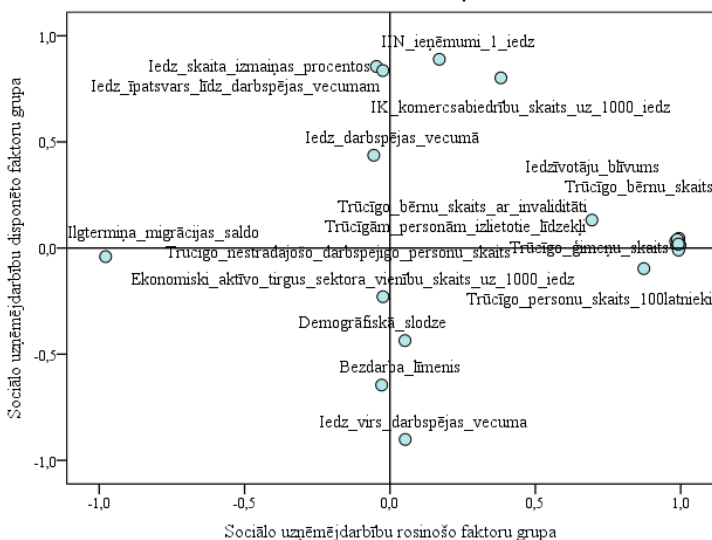
Izanalizējot kopējo sociāli ekonomisko situāciju Latvijā, būtiski veikt padziļinātu reģionu analīzi, lai noteiktu tās teritorijas Latvijā, kurās ir īpaši nozīmīgi veicināt sociālās uzņēmējdarbības aktivitāti. Tās nepieciešamību nosaka demogrāfiskie, sociālie un ekonomiskie nosacījumi, kas ir diferencēti Latvijas reģionos. Tādēļ lai noteiktu potenciālās problēmterritorijas Latvijā no sociālekonomiskā aspekta, lietota faktoranalīze un klasteranalīze.

Faktoranalīzes pielietojums. Tika sagatavoti 23 mainīgie par 110 Latvijas novadiem un 9 pilsētām. Dati iegūti no VARAM izdevuma „Reģionu attīstība Latvijā 2011” (2012), CSP datu bāzes un Labklājības ministrijas uzkrātajiem statistikas datiem. Tik liela informācijas matrica ir nepārskatāma un neefektīva analīzei, tāpēc ir svarīgi noskaidrot kopsakarības starp sākotnējām pazīmēm un iegūt mazāku skaitu pētāmo faktoru, ar kuru palīdzību izvērtēt sociāli

ekonomisko situāciju Latvijas reģionos. Faktoru analīzes lietošana pamatojama ar *Kaisera – Meyera – Olkina* (0,867) un *Bartleta* testa ($\alpha < 0,05$) vērtībām.

Faktoranalīzes rezultātā iegūti divi kompleksie faktori, kas izskaidro 77,2% no kopējās mainīgo kopas. Tas ir uzskatāms par ļoti labu rādītāju, ņemot vērā faktu, ka no 23 sākotnējiem mainīgajiem zaudēti 22,8% no datu kopējās dispersijas. Lai ar lielāku varbūtību varētu apgalvot, kādi mainīgie veido katru no diviem kompleksajiem faktoriem, tika aprēķināta grieztā (*rotated*) faktoru matrica, izmantojot dispersijas maksimizējošo (*varimax*) rotācijas metodi.

Latvijas novadu un pilsētu sociāli ekonomisko attīstību ietekmē divi kompleksie faktori. Pirmais tiek definēts kā „*sociālo uzņēmējdarbību disponēto faktoru grupa*”, jo tajā ietilpst rādītāji, kas raksturo galvenokārt trūcīgo skaitu valstī un tādējādi primāri nosaka sociālās uzņēmējdarbības aktualitāti. Savukārt otrais kompleksais faktors korelē ar iedzīvotājiem un ekonomisko aktivitāti, tādēļ tiek definēts kā „*sociālo uzņēmējdarbību rosinošo faktoru grupa*”. Kopsakarības starp pētāmajiem rādītājiem Latvijas novadu un pilsētu aspektā iespējams vizualizēt telpā (8. attēls). Arī šī analīze apstiprina atšķirības, kas nosaka teritoriju diferenci.

Avots: autores veīdots, īzmantojot SPSS

8. att. Faktoranalīzes rezultātī pēc kompleksajos faktoros īetīlpstošajīem komponentīem

Katra kompleksā faktora novērtējumā darbojas tajā īekļauto mainīgo savstarpējā korelācija. *Sociālo uzņēmējdarbību disponēto faktoru grupā* īetīlpstošīe mainīgie norāda, ka teritorījā īr augsts trūcīgo ģīmeņu skaitš, kas nosaka īzdevumu palīelīnāšanos pašvaldību budžetā sociālajīem pabalstīem.

Savukārt migrācijas saldo negatīvā vērtība liecina, ka, palielinoties trūcīgo skaitam, pieaug tendence emigrēt, tādējādi samazinās iedzīvotāju skaits. Tas nozīmē, ka ekonomiskie nosacījumi veicina cilvēkresursu aizplūšanu no ekonomiski vājāk attīstītām teritorijām.

Otra faktoru grupa ir *sociālo uzņēmējdarbību rosinošo faktoru grupa*. Tajā ietilpstošie mainīgie izskaidro šādu situāciju: teritorijas ekonomisko situāciju pozitīvi ietekmē jaunu cilvēku īpatsvars, jo viņi var sekmēt uzņēmējdarbības attīstību, kas attiecīgi nodrošina ieņēmumu palielināšanos pašvaldību budžetā no iedzīvotāju ienākuma nodokļa un var nodrošināt teritorijas ilgtspējīgu attīstību. Savukārt iedzīvotāju skaita samazināšanās neveicina teritorijas ekonomisko aktivitāti, turklāt augsts virs darbaspējas vecuma iedzīvotāju īpatsvars netiek pilnvērtīgi izmantots ekonomiskās aktivitātes veicināšanai.

Turpmākajā pētījumā, pamatojoties uz identificētajiem diviem kompleksajiem faktoriem, svarīgi noteikt tās teritorijas Latvijā, kurās ir būtiski veicināt sociālās uzņēmējdarbības attīstību sociālekonomisko problēmu mazināšanai. Tas ir veikts, izmantojot klasterizācijas metodi.

Klasterizācijas pielietojums. Lai noteiktu komplekso faktoru statistisko nozīmīgumu, tika veikta dispersiju analīze (*ANOVA*), kuras rezultāti parāda, ka klasterizācijā izmantotie faktori ir statistiski nozīmīgi (nozīmīgums nepārsniedz 0,05). Savukārt klasteru skaita identificēšana notika, pamatojoties uz *Elbowa likumu* (*Elbow rule*). Saskaņā ar to, tika konstatēts, ka optimālākais klasteru skaits ir 5. Analīze tika veikta atkārtoti, izmantojot *K-means* klasterizāciju.

Novērtējot Latvijas novadus un pilsētas pēc faktoranalīzē iegūtajām faktorvērtībām, tos var iedalīt piecās grupās jeb klasteros – pirmajā klasterī ietilpst Rīga, otrajā klasterī – 8 Latvijas pilsētas un 11 novadi, trešajā – 54 novadi, ceturtajā – 38 un piektajā – 7 Latvijas novadi. Katram klasterim tika aprēķinātas standartnovirzes un vidējās vērtības.

Pēc grupu savstarpējas salīdzināšanas principa tika konstatēts, ka katru klasteri iespējams novērtēt atbilstoši situācijas raksturojumam grupā. Būtiskākā ir pirmā faktoru grupa – *sociālo uzņēmējdarbību disponēto faktoru grupa* –, jo tā primāri nosaka sociālās uzņēmējdarbības aktualitāti. Pamatojoties uz šo principu, klasteri sagrupēti un definēti šādi:

1. *klasteris: Rīga*. Galvaspilsētā ir krasi atšķirīga situācija no pārējās Latvijas teritorijas, tādēļ tā tiek izdalīta kā atsevišķs klasteris. Rīgu raksturo augsts dzīves līmenis, kas nosaka relatīvi nelielu trūcīgo skaitu pret kopējo iedzīvotāju skaitu. Tas kopumā rada pozitīvu sociālekonomisko fonu un iedzīvotāju koncentrēšanos Rīgā. Sociālo uzņēmējdarbību Rīgā ir svarīgi attīstīt atsevišķām sociāli jutīgajām sabiedrības grupām, lai veicinātu sociālo integrāciju.

2. *klasteris: ekonomiski neitrālais – relatīvi homogēnais klasteris*. Tajā ietilpst visas Latvijas pilsētas (izņemot Rīgu) – Daugavpils, Jēkabpils, Jelgava, Jūrmala, Liepāja, Rēzekne, Valmiera un Ventspils –, kā arī šādi novadi – Bauskas, Dobeles, Gulbenes, Jelgavas, Kuldīgas, Limbažu, Madonas, Ogres, Saldus, Talsu un Tukuma. Šo klasteri raksturo salīdzinoši augsts iedzīvotāju

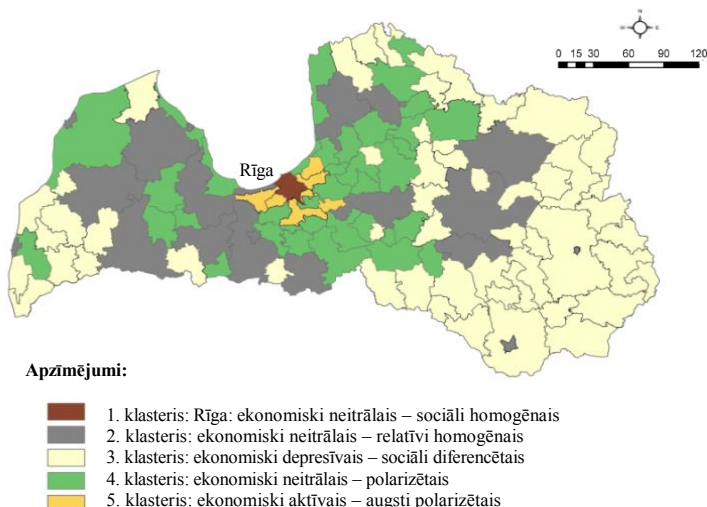
dzīves līmenis un neliels trūcīgo personu skaits, kas nosaka relatīvi sociāli homogēnu iedzīvotāju struktūru. Sociālekonomisko situāciju šajā klasterī galvenokārt ietekmē lielo pilsētu tuvums. Taču nepieciešams uzsvērt, ka ekonomiskā aktivitāte nav ne izteikti augsta, ne zema. Lai risinātu nabadzības problēmu, svarīgi veicināt tradicionālās uzņēmējdarbības attīstību, bet sociālās integrācijas sekmēšanai nozīmīga sociālā uzņēmējdarbība.

3. *klasteris: ekonomiski depresīvais – sociāli diferencētais klasteris.* Šis klasteris veido vislielāko grupu, iekļaujot 54 Latvijas novadus, kas ir gandrīz puse no visiem novadiem. To raksturo vidēji liels trūcīgo skaits, bet ir ļoti zema ekonomiskā aktivitāte (tā ir viszemākā, salīdzinot ar citiem klasteriem), kas sekmē bezdarba rašanos. Daudz šādu novadu ir Latgales reģionā, taču arī citos Latvijas reģionos ir liels skaits šādu novadu. Ņemot vērā klasterī pastāvošās sociāli ekonomiskās problēmas, aktualizējas tieši sociālās uzņēmējdarbības attīstība ar valsts līdzdalību, jo ir svarīgi sekmēt ekonomisko integrāciju.

4. *klasteris: ekonomiski neitrālais – polarizētais klasteris.* Šim klasterim raksturīgs nelabvēlīgs sociālekonomiskais fons, ko nosaka neliela ekonomiskā aktivitāte un augsts trūcīgo personu skaits. Tas nozīmē, ka ekonomiskā aktivitāte nav pietiekami liela, lai nodrošinātu iedzīvotājus ar darba vietām, kas var būt viens no galvenajiem cēloņiem augstajam trūcīgo personu skaitam. Šajā klasterī ietilpst 38 Latvijas novadi no visiem Latvijas reģioniem. Svarīgi veicināt sociālās uzņēmējdarbības attīstību, lai veicinātu ekonomisko integrāciju. Sociālās uzņēmējdarbības attīstības veicināšanā liela nozīme ir pašvaldībām, vienlaikus aktīvi realizējot valsts politiku sociālās uzņēmējdarbības aspektā.

5. *klasteris: ekonomiski aktīvais – augsti polarizētais klasteris.* Šo klasteri veido novadi, kur ir raksturīga visaugstākā uzņēmējdarbības aktivitāte, taču kā negatīvs aspekts iezīmējas liels trūcīgo personu skaits. Tie ir novadi, kas atrodas Pierīgas reģionā (Ādažu, Babītes, Garkalnes, Ikšķiles, Ķekavas, Mārupes, Stopiņu). Šie novadi ekonomiskās aktivitātes ziņā vērtējami pozitīvi, taču tajos ir augsta ienākumu polarizācija, kas sekmē sabiedrības noslāņošanos. Pierīgas reģionā ir arī izteikta tendence palielināties iedzīvotāju skaitam, kas var attiecīgi pozitīvi veicināt uzņēmējdarbības aktivitāti. Taču tradicionālās uzņēmējdarbības aktivitāte būtiski nemazina nabadzīgo iedzīvotāju īpatsvaru, tādēļ ir svarīgi sekmēt sociālās uzņēmējdarbības aktivitāti, lai mazinātu trūcīgo personu skaitu. Tā var tikt realizēta, tradicionālajiem uzņēmumiem veidojot sadarbības modeļus ar sociālajiem uzņēmumiem.

Klasteros sagrupēto novadu un pilsētu teritoriālais izvietojums parādīts 9. attēlā.

Avots: autore's pētījums un konstrukcija

9. att. Klasteru teritoriālais izvietojums Latvijā

Pēc veiktās faktoranalīzes un klasterizācijas var secināt, ka visā Latvijas teritorijā ir būtiskas sociālekonomiskas problēmas, kuru mazināšanā aktuāli izmantot efektīvus un inovatīvus risinājumus. Viens no veidiem nabadzības mazināšanā un uzņēmējdarbības aktivitātes sekmēšanā ir sociālā uzņēmējdarbība. Ņemot vērā faktu, ka *sociālekonomiskās problēmas ir nozīmīgas visos Latvijas reģionos, bet pieeja to risināšanā diferencēta, turpmākajā pētījumā Latvija raksturota kā viens reģions, izstrādājot sociālās uzņēmējdarbības attīstības scenārijus*, kuru ieviešana pielāgojama visiem Latvijas reģioniem. Lai sekmīgi izstrādātu scenārijus sociālās uzņēmējdarbības attīstībai, nepieciešams veikt SVID analīzi sociālās uzņēmējdarbības attīstībai Latvijā.

3.5. SVID analīze sociālās uzņēmējdarbības attīstībai Latvijā

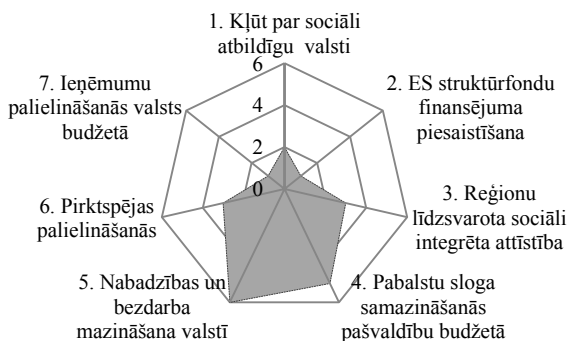
SVID analīze tika veikta, pamatojoties uz statistikas datu analīzi un astoņās ekspertu intervijās iegūtajiem rezultātiem, kā arī papildus tika iekļautas atziņas no zinātniskās literatūras par sociālo uzņēmējdarbību. Eksperti ir kompetenti sociālajā uzņēmējdarbībā un pārstāv dažādas darbības sfēras. Būtiskākie SVID analīzes rezultāti analizēti pēc *pāru metodes*.

Nozīmīgākās *stiprās puses* sociālās uzņēmējdarbības attīstīšanai Latvijā ir augsts neizmantotais darbaspējīgo potenciāls un iedzīvotāju spēja uzsākt uzņēmējdarbību. Tie ir galvenie priekšnoteikumi sekmīgas sociālās

uzņēmējdarbības veicināšanai. Līdzvērtīgas stiprās puses ir domāšanas un vērtību sistēmas maiņa sabiedrībā, pieredze biedrībās un interese par inovatīvu uzņēmējdarbības veidu.

Nozīmīgākie sociālo uzņēmējdarbību *kavējošie faktori* ir normatīvo aktu un atbalsta instrumentu trūkums sociālajā uzņēmējdarbībā, kā arī uzņēmējspējīgu cilvēkresursu trūkums reģionos. Šo faktoru līdzvērtīgais nozīmīgums pamatojams ar faktu, ka ir svarīgs ne tikai valsts atbalsts sociālās uzņēmējdarbības sekmēšanā, bet arī indivīdu iniciatīvas uzņemšanās. Svarīgi faktori, kas neveicina sociālās uzņēmējdarbības izplatību, ir arī informācijas un zināšanu trūkums par sociālo uzņēmējdarbību.

Būtiskākā *iespēja*, veicinot sociālās uzņēmējdarbības attīstību, ir nabadzības un bezdarba mazināšanās valstī, kā arī pabalstu sloga samazināšanās. Tas sekmēs iedzīvotāju pirktpējas palielināšanos un reģionu līdzsvarotu sociāli integrētu attīstību. Sociāli ekonomisko problēmu risināšana nodrošinās sociāli atbildīgas valsts veidošanos (skat. 10. attēlu).

Avots: autores aprēķini un konstrukcija

10. att. **Iespējas sociālās uzņēmējdarbības attīstībai Latvijā**

Kā nozīmīgākais *drauds* sociālās uzņēmējdarbības attīstībai ir cilvēkresursu aizplūšana un ilgtermiņa emigrantu neatgriešanās valstī, kas mazina cilvēkresursu pieejamību sociālajai uzņēmējdarbībai. Līdzvērtīgi draudi ir ierobežotas realizācijas iespējas tirgū, proti, sociālo uzņēmumu radītā produkcija bieži ir dārgāka, ko nosaka zemā produktivitāte. Turklāt nozīmīgs drauds sociālajai uzņēmējdarbībai un valstij kopumā ir sabiedrības sociālā noslāpošanās un sociālās spriedzes pieaugums.

Var secināt, ka sociālās uzņēmējdarbības veicināšana Latvijā sniegs nozīmīgu sociāli ekonomisko labumu sabiedrībai un valstij kopumā, tāpēc turpmākajā pētījumā svarīgi izvērtēt sociālās uzņēmējdarbības praksi Latvijā un izstrādāt scenārijus tās attīstībai.

4. SOCIĀLĀS UZŅĒMĒJDARBĪBAS PIEREDZES IZPĒTE UN ATTĪSTĪBAS SCENĀRIJI LATVIJĀ

Nodaļas saturs darbā aizņem 47 lpp., kurās ietilpst 9 tabulas un 12 attēli.

Nodaļas ietvaros ir veikta gadījumu analīze (*case study*) sociālās uzņēmējdarbības izpētei Latvijā. Lai noteiktu sociālās uzņēmējdarbības attīstības iespējas Latvijā kā vienā no ES reģioniem, izstrādāti scenāriji un veikta to novērtēšana ar hierarhiju analīzes metodi. Pamatojoties uz starptautisko pieredzi, veikti aprēķini ekonomiskā ieguvuma noteikšanai no sociālās uzņēmējdarbības attīstības valsts un pašvaldību budžetā.

4.1. Gadījumu analīzes metodoloģija un pētījuma rezultāti par sociālās uzņēmējdarbības pieredzi Latvijā

Pētījumi un statistikas dati par sociālajiem uzņēmumiem Latvijā ir ierobežoti, tādēļ primārai sociālās uzņēmējdarbības izpētei izmantota gadījumu jeb situācijas analīze (*case study*), lai apzinātu sociālo uzņēmumu juridiskās formas un to atbilstību promocijas darbā izstrādātajiem sociālā uzņēmuma kritērijiem. Gadījumu analīzei tika atlasīti četri sociālie uzņēmumi – Wooly World, MAMMŪ / MAMMŪ Production, SinaVita un Latvijas Samariešu apvienība –, kas veido vispusīgu priekšstatu par sociālo uzņēmējdarbību Latvijā. Atlasīto sociālo uzņēmumu raksturojums apkopots 2. tabulā.

2. tabula

Gadījumu analīzei atlasīto sociālo uzņēmumu raksturojums

Sociālais uzņēmums	Dibināšanas gads un juridiskā forma	Darbības veids	Darbinieku skaits 2011. gadā, kas pārstāv sociāli jutīgo sabiedrības grupu	Atrašanās vieta
Wooly World	2011, SIA	Rotaļlietu izgatavošana	4 cilvēki ar īpašām vajadzībām (vājredzīgie)	Liepāja; Kurzemes reģions
MAMMŪ; MAMMŪ Production	2010 – biedrība; 2012 – SIA	Ekskluzīvu aksesuāru izgatavošana (galvenokārt šalles)	8 – 35 jaunās māmiņas	Rīga; Rīgas reģions
SinaVita	2012, SIA	Adītu apģērbu izgatavošana	3 cilvēki ar invaliditāti	Ludza; Latgales reģions
Latvijas Samariešu apvienība	1993, biedrība	Apmācības, medicīnisko un sociālās aprūpes pakalpojumu sniegšana	Nav; Sniedz pakalpojumus trūcīgajiem un sociāli mazaizsargātajām sabiedrības grupām	Centrālais ofiss Rīgā, bet darbība aptver visus Latvijas reģionus

Avots: autores konstrukcija

Sociālo uzņēmumu īpašnieki un vadītāji *sociālā uzņēmuma konceptu* izprot atšķirīgi. Nav vienota skaidrojuma sociālās uzņēmējdarbības definēšanā, taču sociālā uzņēmuma raksturošanā tiek noteikti galvenie kritēriji, kuriem atbilst sociālais uzņēmums – sociālā mērķa prioritāte, iesaistīšanās komerciālās aktivitātēs, sociālā un ekonomiskā ilgtspējība, sociāli jūtīgo sabiedrības grupu iesaistīšana uzņēmumā un peļņas reinvestēšana. Izvirzītie kritēriji sakrīt ar promocijas darbā identificētajiem sociālā uzņēmuma kritērijiem.

Latvijā sociālie uzņēmumi darbojas kā *komersanti* un *biedrības*, taču gadījuma analīze pierāda, ka biedrības juridiskā forma rada ierobežojumus sociālā uzņēmuma darbībai, tādēļ komercdarbības forma sociālajam uzņēmumam ir atbilstošāka.

Visām gadījumu analīzē raksturotajām organizācijām *prioritāte ir sociālais mērķis*, un to darbībā tiek iesaistītas sociāli jūtīgās sabiedrības grupas (galvenokārt kā darba ņēmēji, bet Latvijas Samariešu apvienības gadījumā kā sociālo un medicīnas pakalpojumu saņēmēji). Visas pētītās organizācijas ir iesaistītas komerciālās aktivitātēs un ja gada beigās tām ir pozitīvs darbības rezultāts jeb peļņa, tā tiek reinvestēta uzņēmumā.

Būtiskākās problēmas Latvijā, kas ierobežo sociālās uzņēmējdarbības attīstību, ir *nepietiekams finansiālais atbalsts* sociālo uzņēmumu izveidei un attīstībai, kas apdraud sociālo problēmu risināšanu ilgtermiņā. Atbalsta instrumentu izstrāde sociālajiem uzņēmumiem ir svarīga, ņemot vērā nepieciešamību pielāgot infrastruktūru sociāli jūtīgo sabiedrības grupu pārstāvjiem, zemāku darba produktivitāti, kā arī ilgāku laika patēriņu, kas nepieciešams darbinieku apmācībai. SinaVita gadījums atklāj, ka ierobežojošs faktors sociālās uzņēmējdarbības uzsākšanai var būt arī personīgo finanšu resursu trūkums pamatlīdzekļu iegādei kapitālintensīvākās darbības nozarēs.

Gadījumu analīzē raksturotie sociālie uzņēmumi atbilst promocijas darbā definētajam sociālā uzņēmuma konceptam, izņemot Latvijas Samariešu apvienību, kuras ieņēmumu struktūrā lielāko daļu veido dotācijas un ziedojumi. Visatbilstošākais sociālā uzņēmuma būtībai ir Woolly World – gan pēc juridiskās formas, gan kritēriju atbilstības –, tāpēc sociālās uzņēmējdarbības ekonomiskā ieguvuma aprēķinā tiek izmantoti Woolly World finanšu dati.

4.2. Sociālās uzņēmējdarbības attīstības scenāriji

Prognozējot attīstību nākotnē, parasti tiek piedāvāti vairāki scenāriji. Scenāriju pamatlicējs ir H. Kāns (*Khan*), kurš 1967. gadā piedāvāja vairākus nākotnes scenārijus (Bishop et al., 2007). Scenāriju metode ir piemērota arī sociālās uzņēmējdarbības attīstības noteikšanai Latvijā, jo valstī nav definēti konkrēti veidi tās veicināšanai, tādēļ tiek pielautas dažādas nākotnes alternatīvas. Taču būtiski noteikt optimālāko variantu sociālās uzņēmējdarbības attīstībai Latvijā. Lai šo mērķi sasniegtu, tika izstrādāti četri scenāriji, pamatojoties uz diviem būtiskākajiem sociālo uzņēmējdarbības attīstību

ietekmējošajiem faktoriem – iniciatīvas uzņemšanās (iniciatīvu par sociālās uzņēmējdarbības attīstīšanu uzņemas publiskais vai privātais sektors) un atbalsta instrumentu intensitāte:

1. Pašiniciatīvas scenārijs – *sociālais uzņēmums kā labdarība.*
2. Valsts līdzdalības attīstības scenārijs – *sociālais uzņēmums kā pašpietiekamība.*
3. Pašvaldību līdzdalības attīstības scenārijs – *sociālais uzņēmums kā reģionu līdzsvarotas attīstības veicinātājs.*
4. Uzņēmumu iniciētas attīstības scenārijs – *sociālais uzņēmums kā ekonomiskās eksistences drošums.*

Scenāriju shematiskais attēlojums atspoguļots 11. attēlā.

Avots: autore konstrukcija

11. att. **Sociālās uzņēmējdarbības attīstības scenāriji Latvijā**

Scenāriju padziļinātākai izpētei tiek raksturota to būtība un potenciālie ieguvumi un riski konkrētā scenārija gadījumā.

Scenārijs A: Pašiniciatīvas scenārijs. Sociālais uzņēmums kā labdarība. Sociālā uzņēmuma dibināšana ir indivīdu iniciēta aktivitāte, kas netiek regulēta ar specifisku normatīvo aktu palīdzību. Valsts līmenī nav izstrādāti sociālā uzņēmuma kritēriji un normatīvā bāze, uzņēmējs pats sev piešķir sociālā uzņēmēja statusu, ņemot vērā savu izpratni par šo jēdzienu. Nav noteiktas konkrētas juridiskās formas sociālajam uzņēmumam.

Sociālais uzņēmums izmanto atbalsta instrumentus juridiskās formas ietvaros (piemēram, SIA, IK – biznesa inkubatoru atbalstu; biedrības – nodokļu atvieglojumus). Speciāli atbalsta instrumenti sociālajam uzņēmumam netiek piemēroti. Šo scenāriju var definēt „sociālais uzņēmums kā labdarība”, jo sociālais uzņēmējs ar šo uzņēmējdarbības veidu nodarbojas pēc savas labās gribas un iniciatīvas, visbiežāk negūstot no saimnieciskās darbības būtisku finansiālu labumu.

Ieguvumi. Sociālais uzņēmums nekropļo konkurenci un tirgu, jo darbojas pēc tiem pašiem noteikumiem un nosacījumiem kā pārējie tirgus dalībnieki.

Riski. Lielākais risks šajā scenārijā ir sociālā uzņēmuma finansiālā ilgtspēja, kas ietekmē tā spēju risināt sociālās problēmas ilgtermiņā. Īpaši grūti sociālajam uzņēmumam ir nodrošināt rentablu darbību pirmajos trīs tā darbības gados, turklāt ir risks, ka uzņēmējs nespēj atrast sākuma kapitālu, lai šādu uzņēmumu dibinātu.

Scenārijs B: Valsts līdzdalības attīstības scenārijs. Sociālais uzņēmums kā pašpietiekamība. Valsts līdzdalība izpaužas dažādu atbalsta instrumentu izveidē tieši sociālajiem uzņēmumiem – normatīvās bāzes izstrāde sociālās uzņēmējdarbības regulēšanai un finanšu atbalsta instrumentu ieviešana.

1. *Sociālās uzņēmējdarbības jēdziens iestrādāts tiesiskajos aktos* – tiek izstrādāts jauns likums „Par sociālo uzņēmējdarbību”, kurā ir definēts sociālais uzņēmums, tā identificēšanas kritēriji un statusa piešķiršanas kārtība. Likumā ir iestrādāti arī atvieglojumi sociālo uzņēmumu dibināšanai un attīstībai.

2. *Atbalsta instrumenti sociālo uzņēmumu dibināšanai un attīstībai.* Pamatojoties uz starptautiskajiem un Latvijas zinātniskajiem pētījumiem (Lešinska u. c., 2012; Pūķis, 2012) un gadījumu analīzes rezultātiem, promocijas darbā identificēti vairāki atbalsta instrumenti, kas ir svarīgi un piemēroti sociālās uzņēmējdarbības sekmēšanai Latvijā.

Ienākuma nodokļu atlaides. Ņemot vērā lielo nodokļu slogu uzņēmumiem Latvijā, viena no alternatīvām ir uzņēmumu vai iedzīvotāju ienākuma nodokļa samazināšana vai likvidēšana sociālajiem uzņēmumiem, jo tie peļņu neizņem dividendēs, bet reinvestē uzņēmuma attīstībā.

Valsts subsīdijas. Viena no būtiskākajām problēmām sociālajiem uzņēmumiem ir finanšu resursu trūkums sociālā uzņēmuma izveidei. Tas ir īpaši nozīmīgi tiem sociālajiem uzņēmumiem, kuru darbības uzsākšanai nepieciešamas specifiskas un dārgas iekārtas. Tādēļ valstij nepieciešams ieviest subsīdijas sociālajiem uzņēmumiem *pamatlīdzekļu iegādei* (subsīdiju apjoms līdz 2000 LVL). Subsīdijas nav jāatmaksā ar nosacījumu, ja netiek konstatēti būtiski pārkāpumi sociālā uzņēmuma darbībā.

ES līdzekļu piesaiste. Eiropas Komisija plāno, *pirmkārt*, ieviest Eiropas finanšu instrumentu 90 miljonu eiro (~ 62 miljoni LVL) apmērā, kura nolūks būs atvieglot sociālo uzņēmumu piekļuvi finansējumam, kas tiem palīdzētu uzsākt darbību un attīstīties, izmantojot *solidāro investīciju fondu* investīcijas. *Otrkārt*, iekļaut investīciju prioritāti „sociālie uzņēmumi” ERAF un ESF noteikumos no 2014. gada, lai sniegtu juridisko pamatu un ļautu dalībvalstīm iekļaut mērķtiecīgas darbības savās ERAF un ESF programmās 2014. – 2020. gadam (Labvēlīgu apstākļu izveide..., 2011). ES finansējuma izmantošana sekmēs sociālajiem uzņēmumiem vieglāku pieejamību finanšu kapitālam.

Ieguvumi. Sociālā uzņēmuma dibināšanā un attīstībā valsts var sniegt vislielāko finansiālo atbalstu, jo tās rīcībā ir plašs atbalsta instrumentu klāsts –

no fiskālās politikas atbalsta instrumentiem līdz ES fondu finansējumu piesaistei.

Riski. Viens no būtiskākajiem pretargumentiem sociālās uzņēmējdarbības finansiālā atbalstīšanā ir tirgus kropļošana un negodīgas konkurences veicināšana. Taču jāuzsver, ka arī pašreizējā situācija neveicina vienlīdzīgu konkurenci visiem indivīdiem, jo īpaši tiek diskriminēti indivīdi no sociāli jutīgām sabiedrības grupām. Taču nepārdomāta finansējuma sadales gadījumā var rasties draudi, ka sociālais uzņēmums ir atkarīgs no valsts finansējuma. Vēl kā būtisks risks ir valsts nespēja saskatīt sociālo ietekmi, ko sociālie uzņēmumi rada sabiedrībai. Iemesls tam var būt zināšanu trūkums par sociālās uzņēmējdarbības nozīmīgumu un pienesumu sabiedrībai un valsts ekonomikai kopumā. Nereti tiek uzsvērts arī, ka, veicinot noteiktu sabiedrības grupu iesaistīšanos sociālajos uzņēmumos, veidojas stigmatizācija.

Scenārijs C: Pašvaldību līdzdalības attīstības scenārijs. *Sociālais uzņēmums kā reģionu līdzsvarotas attīstības veicinātājs.* Sociālā uzņēmuma dibināšana un attīstības veicināšana notiek ar pašvaldības atbalstu, kas izpaužas vairākos aspektos – pašvaldība atbalsta ar infrastruktūru sociālos uzņēmējus, veicina mentoringa programmu veidošanu, organizē apmācības un seminārus par sociālo uzņēmējdarbību, kā arī koordinē valsts izstrādātos atbalsta instrumentus.

1. Infrastruktūras atbalsts sociālajiem uzņēmējiem. Pašvaldība var veicināt sociālās uzņēmējdarbības attīstību reģionā ar savā rīcībā esošajiem instrumentiem, kas var izpausties kā:

- atbalsts ar telpām, kas ir pašvaldības rīcībā (piemēram, iznomājot tās par zemāku īres maksu, samazinot apsaimniekošanas izmaksas);
- atbalstot ar transportu (piemēram, cilvēkus ar kustību traucējumiem nogādājot no dzīvesvietas līdz darba vietai);
- nodrošinot interneta pieslēgumu un telekomunikācijas;
- nodrošinot iespēju izmantot biroja tehniku.

2. Mentoringa programmas sociālajā uzņēmējdarbībā. Mentoringa programmas ir svarīgas sociālās uzņēmējdarbības veicināšanai Latvijā, jo īpaši tās sākumposmā, kad uzņēmuma dibināšanā bieži vien trūkst zināšanu par uzņēmējdarbību kopumā. Tas nozīmē, ka sadarbība mentoringā var kļūt par stimulu sociālā uzņēmuma dibināšanai un attīstībai, nodrošinot uzņēmuma ilgtspēju sākuma fāzē, kā arī palīdzot jaunajiem uzņēmējiem atrisināt problēmas un izaugt. Mentoringa programmas var finansēt no pašvaldību budžeta vai piesaistot ES līdzfinansējumu.

3. Apmācības un semināri. Pašvaldība var veicināt zināšanu izplatību sociālajā uzņēmējdarbībā, organizējot seminārus par šo uzņēmējdarbības veidu. Ņemot vērā faktu, ka sociālajiem uzņēmējiem bieži trūkst vispārīgu zināšanu par biznesa plāna, naudas plūsmu, uzņēmējdarbības likumdošanas un nodokļu jautājumiem, aktuāli organizēt arī apmācības par uzņēmējdarbības likumdošanu un grāmatvedību, lai celtu šajā jomā iesaistīto dalībnieku kompetenci.

4. *Valsts atbalsta formu koordinēšana.* Pašvaldības var uzņemties subsīdiju koordinēšanu, jo labāk pārzina vietējā reģiona problēmas un vajadzības.

Ieguvumi. Dažādos reģionos ir diferencētas sociāli ekonomiskās problēmas un mērķgrupas, kas saskaras ar nabadzības un/vai bezdarba problēmu. Apzinot šo situāciju, pašvaldība var kļūt par galveno virzītājspēku šo sociāli ekonomisko problēmu risināšanā, koordinējot valsts piešķirto finansējumu (subsīdijas) un savu pilnvaru ietvaros pieejamos resursus. Pašvaldība labāk pārzina vietējās vajadzības, tādēļ var sekmīgi virzīt finansējumu to apmierināšanai. Tādā veidā tiktu veicināta reģionu līdzsvarota sociāli ekonomiskā attīstība. Savukārt realizējot mentoringa programmas un organizējot apmācības un seminārus sociālajā uzņēmējdarbībā, pašvaldība veicina zināšanu un informācijas izplatību, kas sekmē iedzīvotāju pārorientēšanos no darba ņēmējiem uz darba devējiem.

Riski. Šī scenārija iestāšanās gadījumā visasākās diskusijas var rasties par pašvaldību godīgumu un ētikas principiem finansējuma sadalē, jo pastāv korupcijas draudi, ka finansējums tiks nesaimnieciski vai neētiski izmantots. Būtiska problēma var būt pašvaldības nespēja saskatīt reālu sociālo ietekmi no sociālā uzņēmuma darbības, tādējādi pašvaldība to var neatbalstīt.

Scenārijs D: Uzņēmumu iniciētas attīstības scenārijs. Sociālais uzņēmums kā ekonomiskās eksistences drošums. Sociālā uzņēmuma dibināšana ir uzņēmumu vai banku iniciēta aktivitāte. Tā var izpausties kā banku aizdevums sociālajam uzņēmumam pret īpašiem noteikumiem, kā arī tas var būt uzņēmumu līdzdalības modelis ar sociālo uzņēmumu. Uzņēmumu iniciētas attīstības scenārijs ietver arī sociālo investoru atbalstu sociālajam uzņēmumam. Šis scenārijs paredz, ka ir izstrādāti vienoti sociālā uzņēmuma kritēriji, lai bankas, tradicionālie uzņēmēji un sociālie investori var atpazīt sociālo uzņēmumu.

1. *Banku aizdevums sociālajam uzņēmumam.* Kredīta atmaksa ir atšķirīga no tradicionālajiem uzņēmumiem, attiecinot zemākus kredītprocentus sociālajam uzņēmumam vai atvieglojot kredītu piešķiršanas kārtību. Vislabākais risinājums būtu *bezprocentu kreditēšana*, lai veicinātu sociālā uzņēmuma darbības nodrošinājumu ar nepieciešamajiem apgrozāmajiem līdzekļiem. Taču ņemot vērā banku darbības specifiku un orientāciju uz peļņu, visreālākais risinājums ir aizdevums pret zemākiem kredītprocentiem ar atvieglotiem nosacījumiem kredīta piešķiršanai.

2. *Tradicionālā un sociālā uzņēmumu līdzdalības modelis.* Tas var izpausties tradicionālā uzņēmuma noteiktu funkciju deleģēšanā sociālajam uzņēmumam. Sociālais uzņēmums darbojas kā autonoma, neatkarīga saimnieciskā vienība, bet produkciju realizē tradicionālajam uzņēmumam, tādējādi mazinot realizācijas risku. Uzņēmumu līdzdalības modelis neizslēdz iespēju sociālajam uzņēmumam veikt arī citas aktivitātes, tiek pieļauta produkcijas vai pakalpojumu diversifikācija, lai izvairītos no vienveidīgas produkcijas realizēšanas riska.

3. *Sociālie investori* pēc M. Junusa (2007; 2010) izstrādātās teorijas par sociālo uzņēmējdarbību savu investīciju saņem pilnā apmērā, bet bez

kredītprocentiem. Taču vismaz sociālās uzņēmējdarbības attīstības sākumposmā, lai veicinātu tās izplatību Latvijā, var pieļaut sociālo investīciju atmaksu ar nelieliem procentiem.

Ieguvumi. Sociālais uzņēmums iegūst lielāku stabilitāti un drošību, jo ir konkrēts realizācijas partneris. Tādējādi tiek nodrošināta uzņēmuma ekonomiskā pašpastāvēšana. Ņemot vērā banku līdzdalību sociālā uzņēmuma dibināšanā, kā ieguvums ir arī iespēja iegūt sākuma kapitālu, kas īpaši svarīgi ir tādu sociālo uzņēmumu dibināšanā, kur nepieciešamas lielas investīcijas.

Riski. Bankas var nepiešķirt kredītu sociālajam uzņēmumam, uzskatot to par neefektīvu biznesa modeli, ņemot vērā to darbības ierobežojumus, kas attiecas uz peļņas sadali un sociāli jutīgo sabiedrības grupu indivīdu nodarbināšanu. Bieži vien kreditoriem vai potenciālajiem investoriem ir priekšstats, ka šie uzņēmumi ir riskantāki un mazāk rentabli nekā citi, turklāt investoriem trūkst skaidrības par sociālo uzņēmumu reālo sociālo ietekmi. Banku finansējuma pieejamību var kavēt arī pārlietu stingri vai birokratizēti noteikumi. Savukārt tradicionālie uzņēmumi līdzdalības modeli var uztvert kā veidu, kā atbrīvoties no nerentabliem darbības virzieniem, tādējādi veicinot savu pašlabumu, nevis sekmējot sociālās uzņēmējdarbības attīstību.

4.3. Sociālās uzņēmējdarbības attīstības scenāriju izvērtējums pēc hierarhiju analīzes metodes

Lai noteiktu piemērotāko attīstības scenāriju sociālās uzņēmējdarbības attīstībai Latvijā, tiek izmantota amerikāņu zinātnieka T. Saī (*Saaty*) izveidotā hierarhijas analīze (*The Analytic Hierarchy Process*) (Saaty, 1994).

Lai varētu pielietot hierarhiju analīzes metodi, tika izveidota hierarhiju piramīda, kas ir sadalīta četros līmeņos.

Pirmajā līmenī ir definēts *vispārējais mērķis* – piemērotākā scenārija izvēle sociālās uzņēmējdarbības attīstībai Latvijā.

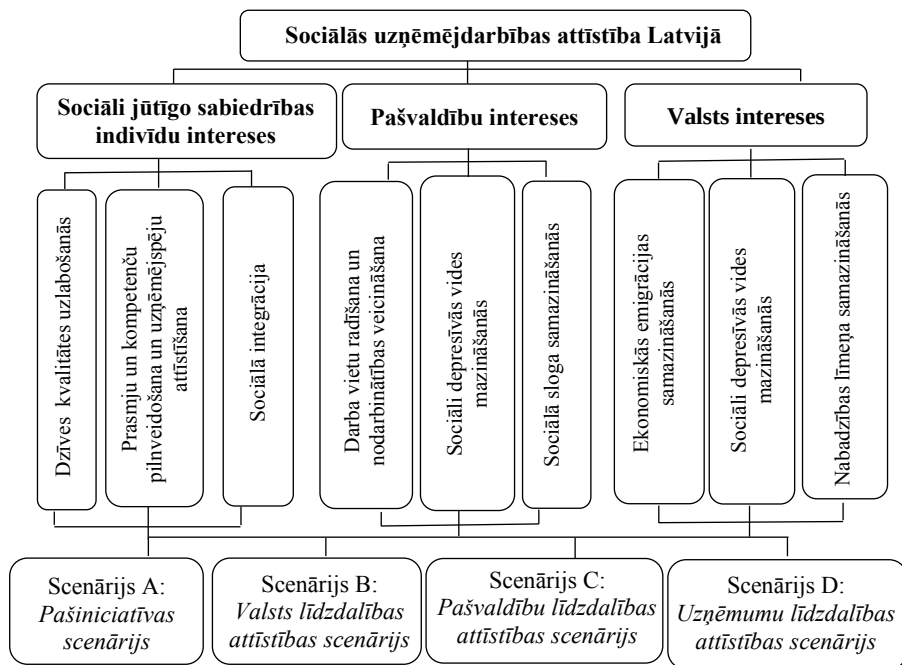
Otrajā līmenī izdalītas *kritēriju grupas*, kuras ir ieinteresētas sociālās uzņēmējdarbības attīstībā. Kritēriju grupu izvēli noteica promocijas darba 1. nodaļā un gadījuma analīzē (3. nodaļā) izdarītās atziņas, tādējādi par kritēriju grupām tika izvēlētas trīs:

- sociāli jutīgie sabiedrības indivīdi,
- pašvaldība,
- valsts.

Trešajā līmenī noteikti vērtēšanas kritēriji (kritēriju grupu intereses). Komponenti kritēriju grupai „sociāli jutīgie sabiedrības indivīdi” tika noteikti, pamatojoties uz ekspertu intervijām (3. nodaļā). Reģionu un valsts interešu prioritātes tika identificētas, pamatojoties uz ekspertu vērtējumu un teorētisko pētījumu par reģionu un valsts sociāli ekonomisko attīstību raksturojošām komponentēm.

Ceturtajā līmenī analizēti četri sociālās uzņēmējdarbības attīstības scenāriju varianti (alternatīvas).

Schematiski hierarhiju piramīda attēlota 12. attēlā.

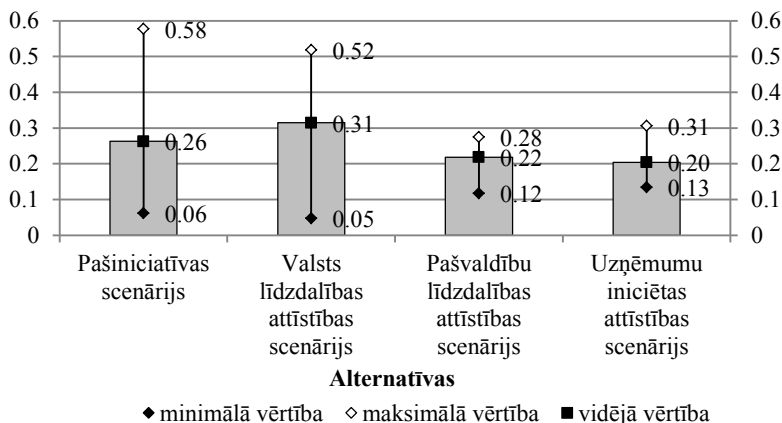
Avots: autore pētījums un konstrukcija

12. att. Vērtēšanas kritēriju hierarhija sociālās uzņēmējdarbības attīstībai Latvijā

Scenāriju novērtēšanu veica seši eksperti, kas pārstāv dažādas interešu grupas un ir kompetenti sociālajā uzņēmējdarbībā:

1. *Daina Fromholde* – Labklājības ministrijas vecākā eksperte darba tirgus departamentā, Latvijas eksperte Eiropas Komisijā darba grupā par sociālo uzņēmējdarbību;
2. *Sniedze Sproģe* – Latvijas Pašvaldību savienības padomniece lauku attīstības jautājumos;
3. *Rasma Pīpiķe* – biedrības „Latvijas Pilsoniskā alianse” direktore, 2012. gadā publicētā pētījuma „Latvija ceļā uz sociālo uzņēmējdarbību” līdzautore – pētniece;
4. *Madara More* – sociālā uzņēmuma Wooly World īpašniece un vadītāja.
5. *Sanita Ausēja* – sociālā uzņēmēja un vadītāja Īrijā;
6. *Skaidrē Žičkienē* – Šauļu Universitātes Vadības katedras vadītāja, profesore, sociālo problēmu, vides un ilgtspējīgas attīstības pētniece.

Eksperti kā optimālāko scenāriju izvēlējās **valsts līdzdalības attīstības scenāriju** (globālās prioritātes vektors 0,31), kam seko pašiniciatīvas scenārijs (0,26) (skat. 13. att.).

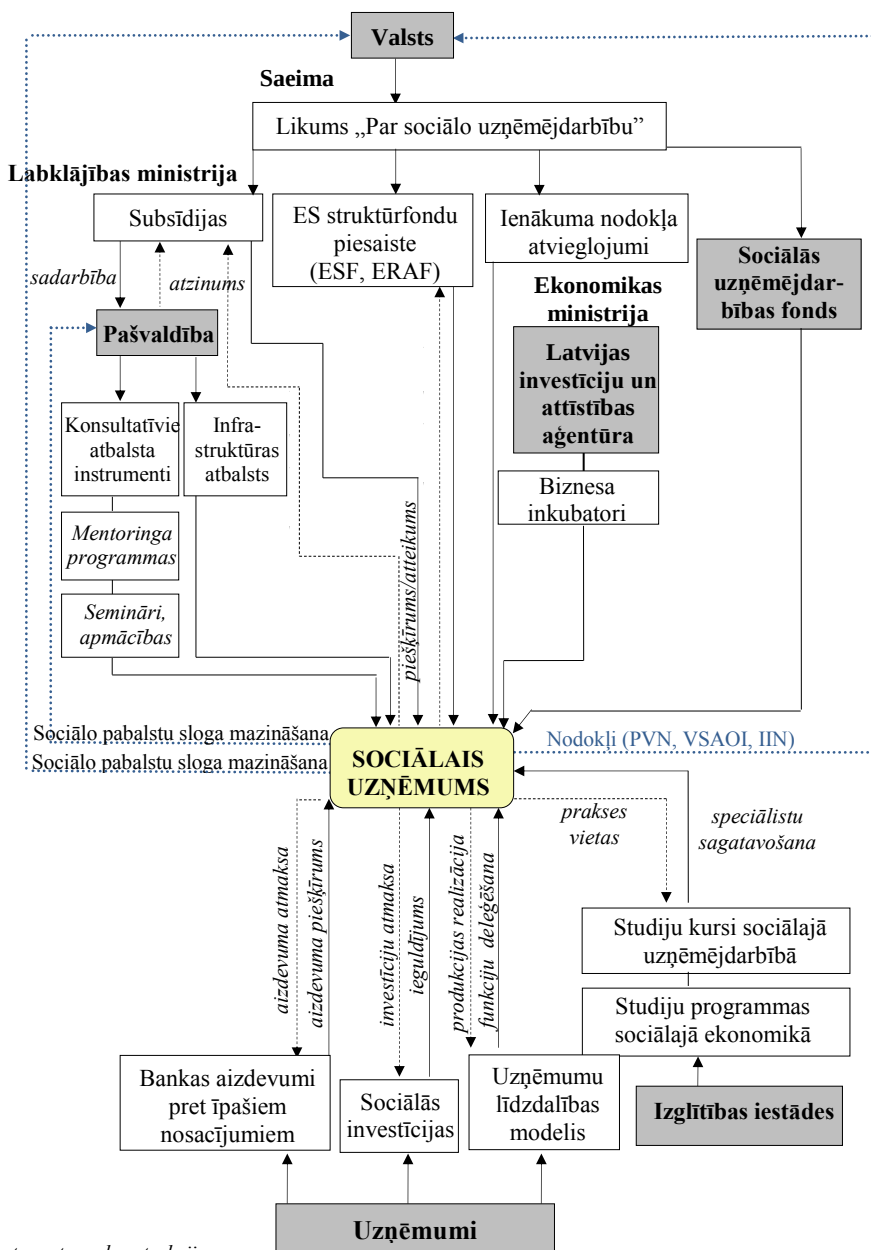

Avots: autores pētījums un konstrukcija

13. att. Sociālās uzņēmējdarbības attīstības alternatīvie globālie prioritāšu vektori

Saskaņā ar ekspertu vērtējumu vissvarīgāk ir ieviest valsts atbalsta instrumentus sociālās uzņēmējdarbības veicināšanai, tai skaitā radīt atbilstošu normatīvo bāzi. To apliecina *valsts līdzdalības attīstības scenārija* noteikšana par prioritāro. Taču jāuzsver augstā izkliede ap vidējo radītāju (63%), kas izskaidrojama ar faktu, ka, tikai nodrošinot normatīvo bāzi sociālajai uzņēmējdarbībai un ieviešot atbalsta instrumentus tās attīstībai, sociāli ekonomiskās problēmas netiks atrisinātas. Bez indivīda paša aktivitātes un iniciatīvas nav iespējama sociālās uzņēmējdarbības sekmīga virzīšana.

Efektīvai sociālās uzņēmējdarbības ieviešanai Latvijā, jāveic vairākas secīgas aktivitātes, proti, ir nepieciešamas kompleksas darbības un diferencētu ieinteresēto pušu mijiedarbe. Autores izveidotais sociālās uzņēmējdarbības funkcionālais modelis Latvijā parādīts 14. attēlā.

Avots: autore konstruēja

14. att. Sociālās uzņēmējdarbības funkcionālais modelis Latvijā

Var secināt, ka sekmīgai sociālās uzņēmējdarbības veicināšanai Latvijā, ir svarīgi izveidot tiesisko bāzi sociālās uzņēmējdarbības regulēšanai un noteikt atbalsta instrumentus tās atbalstam, kā arī veicināt sadarbību starp pašvaldībām, uzņēmumiem un izglītības iestādēm.

4.4. Sociālās uzņēmējdarbības ekonomiskie ieguvumi Latvijā

Lai noteiktu Latvijas ieguvumus no sociālās uzņēmējdarbības attīstības kvantitatīvā izteiksmē, svarīgi aprēķināt valsts un pašvaldību finansiālo ieguvumu no sociālo uzņēmumu darbības. Ņemot vērā faktu, ka Latvijā netiek apkopoti statistikas dati par sociālajiem uzņēmumiem, tad aprēķini tiek veikti, pamatojoties uz starptautisko pieredzi (galvenokārt Īrijā un Lietuvā) un gadījumu analīzē konstatētajiem faktiem.

Par sociālo uzņēmumu pirmo darbības gadu Latvijā noteikts 2015. gads, jo saskaņā ar Eiropas Komisijas ziņojumu (2011) „*Labvēlīgu apstākļu izveide sociālajiem uzņēmumiem – sociālās ekonomikas un sociālo inovāciju pamatam*” 2014. gadā plānots ES struktūrfondos iestrādāt finansējumu sociālajiem uzņēmumiem, kas var veicināt sociālās uzņēmējdarbības attīstību Latvijā. Tas nozīmē, ka pirmie būtiskie aprēķini par sociālo uzņēmumu darbību var tikt veikti sākot no 2015. gada.

Sociālo uzņēmumu skaits. Paredzēts, ka 2015. gadā Latvijā varētu izveidot 250 sociālos uzņēmumus. Pamatojoties uz Īrijas pieredzi, ir svarīgi katru gadu palielināt sociālo uzņēmumu skaitu, lai veicinātu nodarbinātības pieaugumu sociālajā uzņēmējdarbībā. Tiek pieņemts, ka gadā vidēji sociālo uzņēmumu skaits palielināsies par 50 vienībām.

Sociālo uzņēmumu lielums un nodarbināto skaits. Eiropas valstu pieredze rāda, ka sociālie uzņēmumi galvenokārt nodarbina vidēji līdz 9 darbiniekiem. Arī veiktā gadījumu analīze apliecina, ka sociālais uzņēmums galvenokārt atbilst mikro vai mazajam uzņēmumam, un pirmajos darbības gados tas nodarbinātu vidēji 5 darbiniekus.

Pamatojoties uz starptautisko pieredzi, var pieņemt, ka Latvijā pirmajā gadā, attīstot sociālo uzņēmējdarbību, tiktu radītas apmēram 1250 darba vietas, no kurām 50% aizņem sabiedrības jūtīgo grupu indivīdi (pēc Lietuvas pieredzes galvenokārt cilvēki ar invaliditāti). Sešu gadu periodā (līdz 2020. gadam) plānots izveidot vidēji 4000 darba vietu.

Veicinot sociālās uzņēmējdarbības attīstību Latvijā, būtisks ieguvums identificējams pašvaldību un valsts līmenī.

Valsts ekonomiskais ieguvums ir no valsts sociālās apdrošināšanas obligātajām iemaksām (VSAOI), iedzīvotāju ienākuma nodokļa (IIN) un uzņēmējdarbības riska valsts nodevas.

VSAOI aprēķins. VSAOI, IIN un uzņēmējdarbības riska valsts nodevas aprēķinā izvēlēta minimālā strādājošā mēneša vidējā darba samaksa Latvijā, kas

2012. gadā bija 200 LVL (*bruto*). Tiek pieņemts, ka katru gadu vidējā darba samaksa sociālajā uzņēmumā tiek palielināta.

No 2014. gada paredzēta VSAOI likmju samazināšana, nosakot, ka darba ņēmējiem tā būs 10,5%, bet darba devējiem 23,59% no obligāto iemaksu objekta. Lai noteiktu valsts ieguvumu no VSAOI no sociālajiem uzņēmumiem, aprēķinā izmantota šāda formula:

$$I_{k_vsaoi} = I_{vsaoi} * S \quad (1.2.)$$

kur:

I_{k_vsaoi} – kopējās VSAOI, I_{vsaoi} – VSAOI no viena strādājošā, S – strādājošo personu skaits sociālajā uzņēmumā.

Pirmajā gadā, valstī nodarbinot sociālajos uzņēmumos vidēji 1250 darbinieku, no VSAOI valsts budžetā ienāktu vidēji 85 tūkstoši LVL (vidēji 68 LVL no katra strādājošā). Pieņemot, ka algas katru gadu tiek palielinātas, VSAOI valsts budžetā līdz 2020. gadam palielināsies 7 reizes.

IIN aprēķins. Aprēķinā izmantota 23% IIN nodokļa likme, jo tiek plānotas izmaiņas nodokļu politikā, samazinot IIN likmi no 24% (2013. gadā) līdz 23% 2015. gadā. Lai noteiktu kopējo summu, kas ienāks Valsts Kasē no sociālajā uzņēmumā strādājošajiem IIN veidā, izmantota šāda formula:

$$I_{k_iin} = I_{iin} * S \quad (1.3.)$$

kur:

I_{k_iin} – IIN no visiem strādājošajiem kopā, I_{iin} – IIN no viena strādājošā, S – strādājošo personu skaits.

Nodarbinot sociālajos uzņēmumos pirmajā gadā vidēji 1250 darbinieku, Valsts Kasē ienāks vidēji 38 tūkstoši LVL kā IIN (vidēji 31 LVL no katra strādājošā). Pieņemot, ka algas katru gadu tiek palielinātas, valsts budžetā līdz 2020. gadam IIN no sociālajos uzņēmumos nodarbinātajiem palielināsies 8,5 reizes.

Uzņēmējdarbības riska valsts nodevas aprēķins. Pieņemot, ka sociālajā uzņēmumā nodarbināto personu līguma forma ir darba līgums, ir jāmaksā uzņēmējdarbības riska valsts nodeva 0,25 LVL. Nodarbinot sociālajos uzņēmumos vidēji 1250 darbinieku, Valsts Kasē tiks ieskaitīti 313 LVL (0,25 LVL no katra strādājošā). Aprēķinā par kopējo uzņēmējdarbības riska valsts nodevu no sociālajos uzņēmumos strādājošajiem izmantota šāda formula:

$$I_{k_urn} = I_{urn} * S \quad (1.4.)$$

kur:

I_{k_urn} – kopējā uzņēmējdarbības riska valsts nodeva no sociālajiem uzņēmumiem, I_{urn} – uzņēmējdarbības riska nodeva no viena strādājošā, S – strādājošo personu skaits.

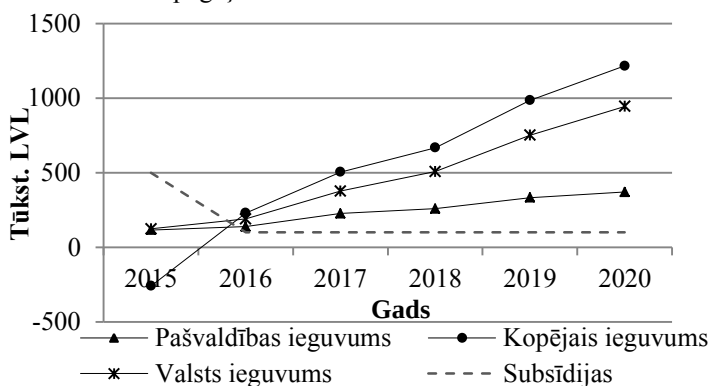
Kopā uz Valsts Kasi nodokļos no sociālajos uzņēmumos strādājošajiem 2015. gadā tiks pārskaitīti 124 tūkstoši LVL, bet 2020. gadā gandrīz 1 miljons latu.

Pašvaldību ekonomiskais ieguvums izpaužas pabalstu sloga (GMI pabalsta un dzīvokļu pabalstu izmaksu) samazinājumā, sociālajā uzņēmumā nodarbinot sociāli jutīgos sabiedrības individuus.

GMI aprēķins. Sociālās uzņēmējdarbības mērķgrupa ir sociāli jutīgie sabiedrības indivīdi, kuru ienākumi ir ļoti zemi, tāpēc šīm personām ļoti bieži piešķir GMI pabalstu. No 2013. gada 1. janvāra *visām trūcīgajām personām ir noteikts vienāds GMI – 35 LVL mēnesī* (2012. gadā bija 40 LVL pieaugušajiem, 45 LVL bērnam) un no valsts budžeta to vairs nefinansē. Tas radīs būtisku nodokļu slogu pašvaldībām, ņemot vērā trūcīgo personu skaitu valstī. Pieņemot, ka 50% no sociālajā uzņēmumā nodarbinātajiem ir trūcīgas personas, kas ļoti bieži saņem GMI, tad, veicinot viņu nodarbinātību, ienākumu līmenis šīm personām palielinātos, bet pašvaldībai nodokļu slogs pirmajā sociālo uzņēmumu darbības gadā samazinātos par nepilniem 22 tūkstošiem latu, bet 2020. gadā sasniegtu 70 tūkstošus latu.

Dzīvokļa pabalsta aprēķins. „Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums” paredz, ka dzīvokļa pabalsta apmēru, izmaksas kārtību un personas, kuras ir tiesīgas saņemt šo pabalstu, reglamentē pašvaldības saistošajos noteikumos. Uz dzīvokļa pabalstu visbiežāk pretendē sociāli jutīgo sabiedrības grupu indivīdi, kuru ienākumi ir ļoti zemi. Dzīvokļa pabalsta apjoms pašvaldībās ir diferencēts. Vidējais dzīvokļa pabalsta apjoms Latvijā vienai personai 2012. gadā veidoja 153 LVL. Pieņemot, ka sociāli jutīgie sabiedrības indivīdi tiktu nodarbināti sociālajā uzņēmumā un viņu ienākumi palielinātos, uz dzīvokļa pabalstiem pašvaldība 2015. gadā varētu iekonomēt nepilnus 94 tūkstošus latu, bet 2020. gadā – 300 tūkstošus latu.

Ekonomiskie ieguvumi no sociālās uzņēmējdarbības attīstības valsts un pašvaldības līmenī atspoguļoti 15. attēlā.

Avots: autores aprēķins un konstrukcija

15. att. **Ekonomiskais ieguvums no sociālās uzņēmējdarbības attīstības Latvijā no 2015. līdz 2020. gadam, tūkst. LVL**

Pēc veiktajiem aprēķiniem var secināt, ka, sociālajos uzņēmumos nodarbinot sociāli jutīgo sabiedrības grupu indivīdus, *valsts un pašvaldību finansiālais ieguvums būtu ap 240 tūkstošiem latu pirmajā sociālo uzņēmumu attīstīšanas*

gadā. Taču ņemot vērā faktu, ka būtisks ir finansiālais atbalsts sociālo uzņēmumu dibināšanai, tad svarīgi jaunajiem sociālajiem uzņēmumiem piešķirt subsīdijas pamatlīdzekļu iegādei 2000 LVL apmērā. Tas nozīmē, ka pirmajā sociālo uzņēmumu attīstīšanas gadā valstij būtu zaudējumi vidēji 260 tūkstošu latu apjomā. Tā kā subsīdijas tiek piešķirtas tikai jaunajiem sociālajiem uzņēmumiem, turpmākajos gados plānots, ka ieņēmumi valsts budžetā no to darbības palielināsies, 2020. gadā sasniedzot 1,2 miljonus latu.

GALVENIE SECINĀJUMI

1. Sociālās uzņēmējdarbības agrīnās iezīmes identificējamās 18. gs. filantropiskās un reliģiskās kustībās, taču mūsdienu sociālās uzņēmējdarbības izpausmes aizsākās 20. gs. 90. gados, gūstot aktualitāti zinātniskajā pētniecībā, valsts politikā, izglītībā un komercsektorā. Sociālās uzņēmējdarbības aktualizēšanos nosaka pieaugošās sociāli ekonomiskās problēmas, kuras valsts viena nespēj risināt, bet nevalstiskajā sektorā pieaug konkurence par finansējumu.
2. Zinātnieku vidū nav vienprātības sociālās uzņēmējdarbības jēdzienu definēšanā, tāpēc autore atbilstoši Latvijas situācijai izstrādājusi savu definīciju sociālās uzņēmējdarbības konceptiem: sociālais uzņēmējs, sociālais uzņēmums un sociālā uzņēmējdarbība. Sociālā uzņēmējdarbība ir uzņēmējdarbības veids, kura prioritāte ir sociālās vērtības radīšana, nodrošinot uzņēmuma finansiālo pašpastāvēšanu un ilgtspējību.
3. Zinātniskajā literatūrā ir atšķirīgi sociālo uzņēmumu identificēšanas kritēriji, tāpēc promocijas darbā padziļināti izstrādāti sociālie un ekonomiskie kritēriji sociālo uzņēmumu noteikšanai Latvijas kontekstā. Izvirzītie kritēriji palīdz nošķirt sociālos uzņēmumus no korporatīvi sociāli atbildīgiem uzņēmumiem un labdarības organizācijām.
4. Sociālā uzņēmējdarbība veic nozīmīgas sociālas un ekonomiskas funkcijas reģionālā un valsts līmenī. Tā veicina nodarbinātības pieaugumu (īpaši sociāli jutīgo sabiedrības grupu nodarbināšanu), nabadzības mazināšanos, sociālā statusa paaugstināšanos, inovāciju radīšanu un uzņēmējspēju attīstīšanu. Sociālās uzņēmējdarbības funkciju realizēšana veicina līdzsvarotu reģionu ekonomisko attīstību un ilgtspējīgu, integrētu valsts ekonomiku.
5. Latvijā sociālajai uzņēmējdarbībai nav tiesiskā un institucionālā regulējuma, taču tās koncepcija atbilst sociāli atbildīgas valsts pamatprincipiem, kas izriet no LR Satversmes un starptautiskajiem dokumentiem.
6. Eiropas valstu praksē sociālie uzņēmumi darbojas diferencētu juridisko formu ietvaros. Galvenokārt tie saglabā esošo juridisko statusu, kāds ir vēsturiski izveidojies, bet tiek radītas arī jaunas juridiskās formas. Latvijā nav nepieciešams radīt jaunu juridisko formu sociālajam uzņēmumam, bet tiesību aktos iestrādāt sociālā uzņēmuma statusu, kuram Latvijā

piemērojamas komercdarbības formas (IK un SIA), kooperatīvā sabiedrība un zemnieku vai zvejnieku saimniecība.

7. Eiropas valstīs sociālās uzņēmējdarbības attīstība tiek veicināta, izmantojot dažādus atbalsta instrumentus. Latvijā primāri ir nepieciešams izstrādāt jaunu likumu „Par sociālo uzņēmējdarbību”, kurā tiek iestrādāti sociālās uzņēmējdarbības vispārīgie noteikumi, sociālā uzņēmuma identificēšanas kritēriji, sociālā uzņēmuma statusa noteikšanas, grozīšanas kārtība, kā arī pieejamie atbalsta instrumenti. Sociālā uzņēmuma statusu Latvijā var piešķirt Uzņēmumu reģistrs, bet monitoringu veikt Valsts ieņēmumu dienests.
8. Latvijā sociālās uzņēmējdarbības aktualitāti nosaka vairāki sociālekonomiskie nosacījumi:
 - Latvijas *demogrāfisko procesu* iezīmes – iedzīvotāju depopulācija (to nosaka dzimstības samazināšanās un emigrācijas pieaugums) un sabiedrības novecošanās. Lai valsts sasniegtu augstus ekonomiskās attīstības rādītājus, nepieciešams izmantot visus pieejamos darbaspēka resursus (t. sk. ekonomiski neaktīvos iedzīvotājus), kā arī veicināt ilgtermiņa emigrantu atgriešanos Latvijā. Viens no šīs problēmas risinājumiem ir sociālās uzņēmējdarbības attīstība.
 - Latvijā ir viens no augstākajiem *bezdarba* rādītājiem ES dalībvalstīs, savukārt iekšējo reģionu kontekstā bezdarba rādītāji ir atšķirīgi, ko nosaka uzņēmējdarbības aktivitāte reģionā. Lai sekmētu jaunu darba vietu rašanos, svarīgi veicināt arī sociālās uzņēmējdarbības aktivitāti.
 - Latvijā ir *augsts neizmantotais darbaspējīgo iedzīvotāju potenciāls*, ko veido ilgstošie bezdarbnieki, cilvēki ar invaliditāti, pirmspensijas vecuma iedzīvotāji un citi sociāli jutīgie sabiedrības grupu indivīdi. Tas rada pabalstu slogu pašvaldībām un sociāli depresīvu vidi reģionos.
 - Pēc *nabadzības indikatoriem* (Džini koeficients, ienākumu kvintiļu attiecības indekss (S80/S20), nabadzības riska indekss) Latvijā ir viens no augstākajiem nabadzības un ienākumu nevienlīdzības rādītājiem ES, kas liecina par sabiedrības noslāņošanos un polarizāciju. 2010. un 2011. gadā piektā daļa Latvijas iedzīvotāju bija pakļauti nabadzības riskam.
 - Pēc sociālo uzņēmējdarbību disponēto un rosinošu faktoru grupu klasterizācijas konstatēts, ka visā Latvijā pastāv nozīmīgas sociālekonomiskās problēmas, kas norāda uz faktu, ka sociālā uzņēmējdarbība ir svarīga un ar dažādām pieejām to nepieciešams attīstīt visā Latvijā.
9. Pēc sociālās uzņēmējdarbības pieredzes izpētes Latvijā konstatēts, ka būtiskākās problēmas, kas ierobežo sociālās uzņēmējdarbības attīstību, ir nepietiekams finansiālais atbalsts sociālo uzņēmumu izveidei un attīstībai, kas apdraud sociālo problēmu risināšanu ilgtermiņā. Atbalsta instrumentu izstrāde sociālajiem uzņēmumiem ir aktuāla, ņemot vērā nepieciešamību pielāgot infrastruktūru sociāli jutīgo sabiedrības grupu pārstāvjiem, zemāku

darba produktivitāti, kā arī laika patēriņu, kas nepieciešams darbinieku apmācībām.

10. Sociālās uzņēmējdarbības attīstībai Latvijā tika izstrādāti četri scenāriji – *pašiniciatīvas scenārijs* – sociālais uzņēmums kā labdarība, *valsts līdzdalības attīstības scenārijs* – sociālais uzņēmums kā pašpietiekamība, *pašvaldību līdzdalības attīstības scenārijs* – sociālais uzņēmums kā reģionu līdzsvarotas attīstības veicinātājs un *uzņēmumu iniciētas attīstības scenārijs* – sociālais uzņēmums kā ekonomiskās eksistences drošums. Sociālās uzņēmējdarbības veicināšanai Latvijā vissvarīgākā ir valsts atbalsta instrumentu izstrāde sociālajiem uzņēmumiem, tai skaitā tiesiskās bāzes izstrāde un finanšu atbalsta instrumentu noteikšana.
11. Pirmajā sociālo uzņēmumu attīstīšanas gadā (2015. gads) plānots izveidot 250 sociālos uzņēmumus Latvijā, kuros kopumā tiks nodarbināti vidēji 1250 darbinieki, no kuriem 50% ir sabiedrības jūtīgo grupu indivīdi. Tādējādi pašvaldībās samazinātos pabalstu slogs par 116 tūkstošiem latu, savukārt valsts budžetā nodokļos ienāks nepilni 125 tūkstoši latu pirmajā sociālo uzņēmumu darbības gadā. Kopējais ieguvums no sociālās uzņēmējdarbības sešu gadu periodā (2015. – 2020. gadam) būtu 1,2 miljoni latu.

PROBLĒMAS UN TO RISINĀJUMI

PIRMĀ PROBLĒMA. *Latvijā trūkst informācijas par sociālo uzņēmējdarbību un sociālo uzņēmumu skaitu, kas ierobežo detalizētu scenāriju izstrādi un sociālās uzņēmējdarbības izpēti.*

Problēmas risinājumi.

1. *Labklājības ministrijai* organizēt statistiskās informācijas vākšanu un apkopošanu valstiskā līmenī par sociālajiem uzņēmumiem Latvijā, norādot tiem piešķirto palīdzības apjomu un nodarbināto personu skaitu.
2. *Augstākajās izglītības iestādēs* iestrādāt studiju kursus par sociālo uzņēmējdarbību un mācībspēkiem rosināt veikt zinātniski pētnieciskos darbus sociālās uzņēmējdarbības aspektā.
3. *Nevalstiskā sektora organizācijām* kopā ar *augstākajām izglītības iestādēm* izveidot sociālo uzņēmumu asociāciju, kas sadarbojas ar valdību nozīmīgu lēmumu risināšanā attiecībā uz sociālo uzņēmējdarbību, kā arī informē par sociālās uzņēmējdarbības aktivitātēm.

OTRĀ PROBLĒMA. *Latvijā nav izstrādāts sociālās uzņēmējdarbības tiesiskais un institucionālais regulējums, un sociālais uzņēmums netiek atzīts kā saimnieciska vienība, kas kavē sociālās uzņēmējdarbības attīstību.*

Problēmas risinājums. Valdībai:

- izstrādāt jaunu likumu „Par sociālo uzņēmējdarbību”, iestrādājot tajā sociālā uzņēmuma jēdzienu un nosakot sociālā uzņēmuma statusa piešķiršanas kārtību un atbalsta veidus;

- noteikt atbildīgās institūcijas, kas piešķir sociālā uzņēmuma statusu un veic to monitoringu un kontroli;
- definēt sociālajam uzņēmumam piemērotākās juridiskās formas Latvijā, kas var pieteikties sociālā uzņēmuma statusam.

TREŠĀ PROBLĒMA. *Pieaugošais sociāli jutīgo sabiedrības grupu bezdarba līmenis (īpaši ilgstošo bezdarbnieku) Latvijā ietekmē, ka vairāk nekā ceturto daļu no iedzīvotāju ienākumiem veido sociālie transferti, kas nodrošina ienākumus ārpus ekonomiskās darbības. Atrodoties ārpus darba attiecībām, veidojas sociālās atstumtības sajūta, depresija, kūtums un iniciatīvas trūkums.*

Problēmas risinājums. *Labklājības ministrijai sadarbībā ar pašvaldībām, lai veicinātu sociāli jutīgo sabiedrības grupu pārstāvju integrēšanu sociālajā uzņēmējdarbībā, nodrošināt psihologa un mentora konsultācijas, izmantojot darba terapiju.*

CETURTĀ PROBLĒMA. *Latvijas novados pastāv būtiskas sociālekonomiskās atšķirības, ko veicina augstais bezdarba līmenis un ienākumu polarizācija laukos un pilsētās.*

Problēmas risinājums. *VARAM, Zemkopības ministrijai, Latvijas Lauku konsultāciju un izglītības centriem sadarbībā ar pašvaldībām lauku apvidos veicināt sociālās uzņēmējdarbības attīstību lauksaimniecības kooperatīvu formā, radot iespēju trūcīgajiem un maznodrošinātajiem uzlabot savu dzīves līmeni. Darbojoties kooperatīvā, iespējams izmantot kopīgos pamatlīdzekļus lauksaimniecības produkcijas ražošanai, tādējādi nodrošinot sevi ar patēriņam nepieciešamajiem produktiem un risinot dabas resursu apsaimniekošanas jautājumus.*

PIEKTĀ PROBLĒMA. *Latvijā ir augsts neizmantotais cilvēkresursu potenciāls, ko veido sociāli jutīgie sabiedrības indivīdi – cilvēki ar invaliditāti, ilgstošie bezdarbnieki, pirmspensijas vecuma iedzīvotāji un citi sociāli jutīgie sabiedrības grupu indivīdi.*

Problēmas risinājumi.

1. *Valdībai veicināt sociālās uzņēmējdarbības attīstību valstī, piešķirot subsīdijas līdz 2000 LVL apjomā jaunajiem sociālajiem uzņēmumiem pamatlīdzekļu iegādei.*
2. *Augstākajām izglītības iestādēm izstrādāt studiju kursus sociālajā uzņēmējdarbībā, ētikā un korporatīvajā sociālajā atbildībā, lai veicinātu sabiedrības atbildību par sociāli jutīgajiem sabiedrības indivīdiem.*

SESTĀ PROBLĒMA. *Sociālajiem uzņēmumiem ir produkcijas realizācijas problēmas, ko nosaka relatīvi augstā produkcijas cena. To ietekmē sociāli jutīgo sabiedrības indivīdu zemā darba produktivitāte, laika patēriņš apmācībām, kā arī augstās infrastruktūras izmaksas, kas nepieciešamas telpu un aprīkojuma pielāgošanai.*

Problēmas risinājumi.

1. *Pašvaldībām* veicināt sociālās uzņēmējdarbības attīstību, atbalstot sociālos uzņēmējus ar infrastruktūru – telpām, transportu sociāli jūtīgo sabiedrības indivīdu nogādāšanai darba vietā, nodrošinot interneta pieslēgumu un telekomunikācijas.
2. *Labklājības ministrijai* sadarbībā ar *NVO* veikt iedzīvotāju izglītošanu par sociālajos uzņēmumos radītās produkcijas sociālo vērtību.
3. *Pašvaldībām* veicināt sadarbību ar *uzņēmējiem*, radot sociālo un tradicionālo uzņēmumu līdzdalības modeli, kas nodrošinātu sociālo uzņēmumu produkcijas realizāciju.

SEPTĪTĀ PROBLĒMA. *Sociālo uzņēmumu finansiāla atbalstīšana valsts līmenī var radīt spekulāciju risku, sociālā uzņēmuma statusu ļaunprātīgi izmantojot pašlabuma gūšanai.*

Problēmas risinājums. *Valsts ieņēmumu dienestam* veikt regulāru sociālo uzņēmumu statusa monitoringu.

SLĒDZIENI UN ATZINUMI

1. Promocijas darba uzdevumi ir izpildīti, tā mērķis ir sasniegts, un izvirzītā hipotēze ir pierādīta.
2. Izpētīta sociālās uzņēmējdarbības būtība, nozīme, ietekmējošie faktori un sociālās uzņēmējdarbības funkcijas ekonomikā.
3. Apkopota sociālās uzņēmējdarbības tiesiskā un institucionālā bāze Eiropas valstīs, un noteikti priekšlikumi tās izveidei Latvijā.
4. Izanalizēti sociālo uzņēmējdarbību determinējošie sociāli ekonomiskie nosacījumi Latvijā, un identificētas tās teritorijas Latvijā, kur svarīgi veicināt sociālās uzņēmējdarbības attīstību.
5. Izpētīta sociālās uzņēmējdarbības pieredze Latvijā, un izstrādāti sociālās uzņēmējdarbības scenāriji Latvijā, kā arī aprēķināts ekonomiskais ieguvums no sociālās uzņēmējdarbības attīstības valsts un pašvaldību budžetā.
6. Noteiktas problēmas un izstrādāti risināšanas priekšlikumi, kuru izpilde veicinātu sociālās uzņēmējdarbības attīstību Latvijā.
7. Iegūtie pētījuma rezultāti apliecina, ka ekonomikas pētījumu metodes ir efektīvi pielietojamas sociālās uzņēmējdarbības izpētē.
8. Publicētie pētījumu rezultāti ir izmantojami Labklājības ministrijas darbā, izstrādājot normatīvo bāzi sociālajai uzņēmējdarbībai Latvijā, kā arī Ekonomikas ministrijai un Finanšu ministrijai, veicot atbalsta instrumentu izstrādi sociālās uzņēmējdarbības veicināšanai Latvijā.

GALVENO IZMANTOTO AVOTU SARAKSTS

1. Bornstein D., Davis S. (2010) *Social Entrepreneurship: What Everyone Need to Know*. USA: Oxford University Press. 141 p.
2. Bornstein D. (2007) *How to Change the World: Social Entrepreneurs and the Power of New Ideas*. USA: Oxford University Press. 341 p.
3. Dees J. G. (2001) *The Meaning of „Social Entrepreneurship”* [tiešsaiste] [skatīts 2011.g. 22.janvārī]. Pieejams: http://www.caseatduke.org/documents/dees_sedef.pdf
4. Defourny J., Nyssens M. (2008) Social Enterprise in Europe: Recent Trends and Developments. *Social Enterprise Journal*, Vol. 4, No. 3. p. 202 – 228.
5. Drayton B. (2006) Everyone a Changemaker. Social Entrepreneurship's Ultimate Goal. *Innovations*, Vol. 1, No. 1, p. 80 – 96.
6. Leadbeater C. (1997) *The Rise of Social Entrepreneurs*. London. 85 p.
7. Lešinska A., Litvins G., Pīpiķe R., Šimanska I., Kupcis O., Bušēvica K. (2012) *Latvija ceļā uz sociālo uzņēmējdarbību* [tiešsaiste] [skatīts 2013.g. 22.aprīlī]. Pieejams: http://politika.lv/article_files/2264/original/SU_gala_9nov.pdf?1352702725.
8. Mair J., Marti I. (2006) Social Entrepreneurship Research: A Source of Explanation, Prediction, and Delight. *Journal of World Business*, Vol. 41, No. 1, p. 36 – 44.
9. Martin R. L., Osberg S. (2007) Social Entrepreneurship: The Case for Definition. *Stanford Social Innovation Review*, spring, p. 28 – 39.
10. Nicholls A., Cho A. H. (2006) Social Entrepreneurship: the Structuration of a Field. In: Nicholls A. *Social Entrepreneurship: New Models of Sustainable Social Change*. New York: Oxford University Press, p. 99 – 118.
11. Nyssens M. (2006) *Social Enterprise – At the Crossroads of Market, Public Policies and Civil Society*. London: Routledge. 352 p.
12. Pearce J. (2003) *Social Enterprise in Anytown*. London: Calouste Golbenkian Foundation. 144 p.
13. Thompson J. L. (2008) Social Enterprise and Social Entrepreneurship: Where have we Reached? A summary of issues and discussion points. *Social Enterprise Journal*, Vol. 4, No. 2, p. 149 – 161.
14. Yunus M. (2003) *Banker to the Poor: Micro-Lending and the Battle against World Poverty*. New York: Public Affairs. 273 p.
15. Yunus M. (2010) *Building Social Business: The New Kind of Capitalism that Serves Humanity's Most Pressing Needs*. New York, USA: Public Affairs. 207 p.
16. Yunus M. (2007) *Creating a World Without Poverty. Social Business and the Future of Capitalism*. New York: United States of America. 264 p.

INFORMATION ON PUBLICATIONS AND SCIENTIFIC RESEARCH WORK

The author has published 9 papers regarding the content of the doctoral dissertation and submitted 1 paper to be published at international and national scientific publications recognised by the Latvian Council of Science:

1. Dobele L. (2013) Social Entrepreneurship Development Scenarios in Latvia. **In:** *Global Business and Economics Anthology*. Monte Carlo (accepted for publishing).
2. Dobele L. (2012) Social Entrepreneurship Problems and Solutions: a Case Study of Latvia. **In:** *West East Journal of Social Sciences*. Vol. 1, No. 1. p. 11 – 25. ISSN 2168-7315.
3. Dobele L. (2012) Social Entrepreneurship Paradigm and its Assessment in Latvia. **In:** *Economic Science for Rural Development*: proceedings of the international scientific conference, Jelgava, April 26 – 27, 2012 Latvia University of Agriculture. Jelgava, 2012. Nr. 27: Integrated and sustainable development. Jelgava, p. 55 – 63. ISSN 1691-3078.
4. Dobele L. (2011) Influencing Factors of Social Entrepreneurship in Latvia. **In:** *Research for Rural Development' 2011*: annual 17th international scientific conference proceedings, Jelgava, 18 – 20 May, 2011. Latvia University of Agriculture. Jelgava: LLU, 2011. Vol. 2. Jelgava: LLU. p. 101 – 107. ISSN 1691-4031.
5. Dobele L., Dobele A. (2011) Analysis of External Factors Causing Social Entrepreneurship Development in Latvia. **In:** *Human Resources – the Main Factor of Regional Development: Journal of Social Sciences*, No. 5. Klaipeda: Klaipeda University. p. 92 – 101. ISSN 2029-5103.
6. Dobele L., Dobele A., Sannikova A. (2010) The Significance of Social Entrepreneurship in Latvia Regions. **In:** *Innovation Driven Entrepreneurship*: proceedings of the international conference. Vilnius: ISM University of Management and Economics. ISSN 2029-5448.
7. Līcīte L., Dobele A. (2010) Functions of Social Entrepreneurship and Situation in Latvia. **In:** *Human Resources – the Main Factor of Regional Development: Journal of Social Sciences*, No. 3. Klaipeda: Klaipeda University, p. 261 – 267. ISSN 2029-5103.
8. Līcīte L., Dobele A. (2009) The Changes in Significance and Availability of Human Resources in Latvia Regions. **In:** *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, No. 3(16). Šiauliai University. p. 283 – 291. ISSN 1648-9098.
9. Līcīte L., Dobele A. (2009) Tendencies of Employment of Human Resources in Entrepreneurship in Latvia. **In:** *Economics and Rural Development*. Vol. 5, No. 1. Akademija. p. 24 – 31. ISSN 1822-3346.
10. Līcīte L., Dobele A., Vīksne D. (2009) Essence and Employment of Human Resources in Business of Latvia. **In:** *Economic Science for Rural Development*: proceeding of the international scientific conference, Jelgava,

April 23 – 24, 2009 Latvia University of Agriculture. Jelgava, 2009. Nr. 19: Primary and secondary production, consumption. Jelgava, p. 118 – 126. ISSN 1691-3078.

The author has participated at 10 international conferences and reported on the findings of the doctoral dissertation:

1. Analysis of the factors determining the development of social entrepreneurship in Latvia. International Journal of Arts & Sciences: International multidisciplinary conference. Italy, Rome. 22 – 25 October 2013.
2. Social entrepreneurship problems and solutions: a case study of Latvia. Zagreb International European Academic Conference: International Academic Conference. Croatia, Zagreb. 14 – 17 October 2012.
3. Social Entrepreneurship Paradigm and its Assessment in Latvia. Economic Science for Rural Development: International Scientific Conference. Latvia, Jelgava. 27 April 2012.
4. Analysis of External Factors Causing Social Entrepreneurship Development in Latvia. Urban and Regional Development in Global Context: International Scientific Conference. Lithuania, Klaipeda. 29 September 2011.
5. Influencing Factors of Social Entrepreneurship in Latvia. Research for Rural Development: International Scientific Conference. Latvia, Jelgava. 19 May 2011.
6. The Significance of Social Entrepreneurship in Latvia Regions. Innovation Driven Entrepreneurship: International Scientific Conference. Lithuania, Vilnius. 14 – 16 October 2010.
7. Functions of Social Entrepreneurship and Situation in Latvia. The Application of Sustainable Development: Critical Assessment: International Scientific Conference. Lithuania, Klaipeda. 30 September – 1 October 2010.
8. The Changes in Significance and Availability of Human Resources in Latvia Regions. Jono Prano Aleksa International Scientific Conference. Lithuania, Siauliai. 25 September 2009.
9. Tendencies of Employment of Human Resources in Entrepreneurship in Latvia. The EU Support for 2007 – 2013: New Challenges and Innovations for Agriculture and Food Industry: International Scientific Conference. Lithuania, Vilnius. 27 – 29 May 2009.
10. Essence and Employment of Human Resources in Business of Latvia. Economic Science for Rural Development 2009: International Scientific Conference. Latvia, Jelgava. 23 – 24 April 2009.

Academic and public activity in relation to the topic of the doctoral dissertation:

1. Delivery of lectures in Spain at the University of Huelva, the topic – *Nature and Role of Social Entrepreneurship. Social Enterprises in Latvia and Europe*. 6 – 9 May 2013.

2. A course on social entrepreneurship developed and implemented for master students for the professional master study program “Entrepreneurship Management” and for the academic master study program “Economics”.
3. Two research papers on social entrepreneurship were peer-reviewed for an international scientific journal.
4. Participation in the conference “*Social Entrepreneurship – an Opportunity or Threat for the Economy of Latvia and Regional Development*” held by the foundation “Business Development Fund” and the Latvian Association of Local and Regional Governments. 23 November 2012, Riga.
5. Participation in expert lectures and discussions on social entrepreneurship, held by the Contemporary Art Centre and the Soros Foundation – Latvia, in the program “Brigade”, in the master class “*Culture-based Entrepreneurship – an Art, Business, or Community?*” delivered by social entrepreneurship expert Michael Pyner (Great Britain) and in the master class “*Blowing up Ideas*” delivered by Voldemārs Dūdums. November – December 2012, Riga.
6. Participation in the discussion “*EU Assistance for Renewing the Economy of Latvia: Opportunities and Solutions in 2012*”. Within the discussion, one of the topics was “*Social Entrepreneurship as an Opportunity for Renewing the Economy of Latvia*”. 10 February 2012, Ogre town.
7. Participation in the Global Social Business Summit 2011 held in cooperation with a Nobel peace prize winner, a founder of social entrepreneurship, M. Yunus. 9 – 12 November 2011, Vienna, Austria.
8. Participation in the 11th spring conference “*Patronage and Charity*” held by the female student corporation “Union of Philistines”. One of the conference topics – “*Social Entrepreneurship: in the World, in Latvia, and in the Community of Latvian Student Corporations*” (a report and a creative workshop) (moderated by social entrepreneurship expert T. Cvetkova). 19 March 2011, Riga.
9. Participation in the Social Entrepreneurship Forum held by the Stockholm School of Economics in Riga. 12 – 13 November 2010, Riga.

INTRODUCTION

State and urgency of the topic. One of the development priorities in the European Union is integrative growth, which aims at increasing the employment rate, reducing poverty, and investing in skills development and education. To achieve high economic growth indicators and to foster sustainable development, the European Union’s countries have to fully exploit their labour potential and provide equal opportunities for all individuals in order to tackle problems related to the aging of population. Levelling out social differences and ensuring a decent standard of living arises from the basic principle of socially responsible state.

The Constitution of the Republic of Latvia stipulates that Latvia is a socially responsible state, yet, it is not able to successfully fulfil the duty of a socially responsible state, which is based on the fact that Latvia is one of the poorest European Union Member States. In 2011, a fifth of Latvia's population was subject to the risk of poverty, and the monthly income per family member for 10% of its population was less than LVL 90, which indicated acute poverty problems in the country. During the economic recession, the stratification and income polarisation of the society increased even more, which was affected by the high unemployment rate. The highest poverty risk is faced by the most socially sensitive groups of people – long-term unemployed individuals, disabled people, and large families.

Several studies of foreign scientists admit that the state's financial resources are insufficient to tackle all socio-economic problems in the country, yet, the funding of charity organisations is limited. The experiences of European countries indicate that social entrepreneurship is one of the most efficient and innovative ways of how to mitigate socio-economic problems and facilitate balanced development of the regions. The European Parliament's resolution of 19 February 2009 regarding social economies emphasises that social entrepreneurship plays an essential role in shaping social responsibility and fostering employment. It is based on the fact that the social economy is represented by 10% of the total number of European enterprises, accounting for 6% of the total employment.

Social entrepreneurship has gained recognition in scientific research, national policies, education, and the commercial sector. More and more social enterprises of various kinds emerge in the world. An opinion exists that social enterprises is the future of any economy, yet, there are a few social entrepreneurs in Latvia, besides, the concept of social entrepreneurship is a new one, therefore, the main information sources in researching social entrepreneurship are the researches conducted by foreign scientists. A significant contribution to fostering social entrepreneurship is made by a Nobel Prize winner, the founder of social entrepreneurship, M. Yunus (2003, 2007, 2010), who regards social entrepreneurship as an important instrument for mitigating poverty and other socio-economic problems.

There is no single understanding regarding defining the concept of social entrepreneurship, therefore, several scientists have analysed elements of social entrepreneurship. Scientists such as D. Bornstein (2007), J. G. Dees (2001), C. Seelos and J. Mair (2005), B. Drayton (2002), R. L. Martin and S. Osberg (2007), and J. Pearce (2003) described a social entrepreneur based on the distinctive features specific to it. The concept of social enterprise and the nature of social entrepreneurship, however, have been explained by scientists such as M. Yunus (2010), C. Borzaga, J. Defourny (2001), M. Nyssens (2006), and S. L. Wallace (1999), setting certain criteria for social enterprises. Yet, there are still no international uniform criteria to identify social enterprises.

D. Bornstein (1998, 2010) and S. Davis (2010) focused on the historical aspects of social entrepreneurship, while the role of social entrepreneurship in tackling socio-economic problems was justified by researchers such as J. G. Dees, A. Nicholls, and A. H. Cho (2006), C. Leadbeater (1997, 2007), B. Drayton (2002, 2006a, 2006b), J. Emerson and S. Bonini (2003), and K. Alters (2007). Given the role of social entrepreneurship in the economy, several scientists researched the functions of social entrepreneurship – H. Haugh (2005), J. Defourny, M. Nyssens (2006), A. Amin (2009), S. Teasdale (2010a, 2010b), C. Leadbeater (2007), M. Philips (2006), D. Lynch, B. A. Elliot, and D. D. Brock (2008), and D. Shah (2009). Given the fact that the phenomenon of social entrepreneurship is a new one, the following researchers have analysed the factors affecting the development of social entrepreneurship: M. Bull, H. Crompton, and D. Jayawarna (2008), C. Masson (2010), S. Grant (2008), J. Brown (2002), D. Leslie (2002), R. Maurer (1996), C. Gray (2002), and M. C. Diochon (2010).

There is a lack of both the popular and scientific literature on social entrepreneurship in Latvia. This problem is also emphasised by I. Kalve (2012) in her research paper “Social Entrepreneurship and Information on it in the Public Space of Latvia”, in which she analyses the nature of social entrepreneurship and its role in the national economy and the information on it in the public space of Latvia. In various printed information sources and on the Internet in Latvia, the phrases social enterprise or social entrepreneurship appear very infrequently, mainly as descriptions of social enterprises. The first extensive research available in the Latvian language was the research “Latvia towards Social Entrepreneurship” performed by the foundation PROVIDUS and the Latvian Civil Alliance and published in 2012, in which foreign experiences in the field of social entrepreneurship were profoundly studied as well as the basic principles of social enterprises were defined. The researchers involved in this research (Litvins, 2012; Pīpiķe, 2012) have also a few papers available on the Internet, which focus on the distinctive features of social enterprises and the role of social entrepreneurship in tackling socio-economic problems in Latvia. The urgency of social entrepreneurship in Latvia’s economic situation is also stressed by L. Platace (2012), L. Dobeļe (2010, 2011, 2012a, 2012b, 2013), L. Ose (2011), and I. Straustiņa (2012).

The **research object** is social entrepreneurship, and the **research subject** is social entrepreneurship development possibilities in Latvia.

Hypothesis of the doctoral dissertation: the development of social entrepreneurship creates social values and encourages individuals to engage in entrepreneurial activities.

Overall **aim** of the doctoral dissertation: based on the international and national experiences regarding social entrepreneurship, to elaborate social entrepreneurship development scenarios for Latvia as one of the regions of the European Union.

The following specific research **tasks** are set to achieve the aim:

1. to examine the scientific and theoretical background of social entrepreneurship and to identify the functions of social entrepreneurship in an economy;
2. to examine the legal framework of social entrepreneurship in European countries and to produce recommendations on its establishment in Latvia;
3. to analyse the determinant preconditions for social entrepreneurship in Latvia;
4. to elaborate social entrepreneurship development scenarios for Latvia by examining the experiences regarding social entrepreneurship.

The information sources used in producing the doctoral dissertation

The European Commission's legal and strategic policy documents, laws and strategic policy documents of the Republic of Latvia (RoL), regulations of the Cabinet of Ministers (CoM), Central Statistical Bureau (CSB) data, data of the Ministry of Welfare (MoW) of the RoL, the Ministry of Environmental Protection and Regional Development (MoEPRD), and the State Employment Agency (SEA), research findings on the topic of the present doctoral dissertation, published by Latvian and foreign scientists, the theoretical and analytical literatures, and other information sources referred to in the list of references.

Research methods used

The following research methods were employed to achieve the aim and fulfil the tasks:

- the *descriptive method* was employed to shape the theoretical discussion and interpret the research results based on the scientific findings and theories on social entrepreneurship;
- *analysis and synthesis* were employed to examine individual problem elements and identify connections among them;
- *induction* was used to make scientific assumptions and identify causal relationships from individual elements or facts; *deduction* was employed to logically systematise and explain empirical data;
- *statistical analysis methods* – descriptive statistics, correlation and regression analysis, factor analysis, time series analysis – were employed to analyse the determinant preconditions for social entrepreneurship in Latvia;
- *cluster analysis* was employed to identify topicality of social entrepreneurship in Latvia regions.
- *expert interview, SWOT and PEST analysis, pair-wise analysis, the scenario method, and the analytic hierarchy process* were employed to identify social entrepreneurship development possibilities within the context of Latvia.

Research limitations

Limitations of the topic. Latvia was researched as one region according to the NUTS Level 2 classification, while the factors affecting social

entrepreneurship were analysed using data on Latvia's regions and municipalities as well.

Data availability. To describe the socio-economic situation of Latvia's regions, statistical data of the CSB, the SEA, the MoEPRD, and the MoW for the period 2000 – 2012 were used, yet, some indicators were available for the period since 2004, as, in accordance with the EU standards, data collection methodologies were changed. For a cluster analysis, the administrative and territorial division and data on Latvia's municipalities and cities as of 2011 were used, except some specific data on economic activity, the collection of which was carried out only until 2010.

Given the fact that social enterprises are a new phenomenon in Latvia, an examination of their economic indicators is based on the data of 2011 and 2012, but for a description of the socio-economic situation in the regions, data on the period 2000 – 2012 were used based on their availability.

Research period

The research period lasted from 2010 to 2013.

Scientific significance and research novelties

1. Definitions of social entrepreneurship, social enterprise, and social entrepreneur were developed according to the situation in Latvia. Social and economic criteria for identifying a social enterprise within the context of Latvia were developed.
2. The list of socially sensitive groups of people was extended with youth having poor skills (young individuals with basic education who do not continue their studies), preretirement age individuals (aged 55 and over), parents after their childcare leave, and economical re-emigrants (more than 2 years in emigration).
3. Based on the experiences of European countries in social entrepreneurship, guidelines for the legal framework of social entrepreneurship were elaborated and the most appropriate legal forms for a social enterprise in Latvia were identified.
4. Possibilities, advantages, and problems regarding social entrepreneurship and its development in Latvia were identified.
5. Social entrepreneurship development scenarios that are appropriate also for other EU regions were elaborated and assessed.
6. A functional social entrepreneurship model for the context of Latvia was developed.
7. Economic gains from social entrepreneurship at the national level were identified.

Economic significance of the doctoral dissertation

The research findings of the doctoral dissertation may be used by the Ministry of Welfare for elaborating a legal framework for social entrepreneurship in Latvia. These findings are also useful to the Ministry of Economics (MoE) and the Ministry of Finance (MoF) in planning the funding of

the EU Funds for the period 2014 – 2020 for social entrepreneurship based on the EU eligibility criteria. The findings of the doctoral dissertation reflect the urgency of social entrepreneurship for the purpose of reducing economic differences in order to foster balanced economic activity in Latvia. The research results can be used also in the socio-economic development planning.

The **doctoral dissertation is structured** according to the hypothesis, aim, and tasks and consists of four chapters.

Chapter 1 describes the historical background of social entrepreneurship and the preconditions for the emergence of it. It provides an analysis of research papers of various authors regarding the concept of social entrepreneurship, its role in an economy, and the factors affecting the development of social entrepreneurship. The elements of social entrepreneurship are examined and the criteria for identifying a social enterprise in Latvia are elaborated as well.

Chapter 2 examines the legal and institutional frameworks of European countries for regulating social entrepreneurship as well as the instruments available for fostering social entrepreneurship. In this chapter, a potential legal framework for social entrepreneurship in Latvia was developed and the most appropriate legal forms for social enterprises were identified.

Chapter 3 deals with a socio-economic assessment of the urgency of social entrepreneurship in Latvia. Based on the results of a cluster analysis, the territories where it is important to develop social entrepreneurship were identified, and recommendations for socio-economic regional planning were set.

Chapter 4 examines the experience of Latvia regarding social entrepreneurship, and Latvia's progress in social entrepreneurship was assessed based on the scenarios developed and the hierarchy analysis. The economic gains from social entrepreneurship for the national government and local authorities were estimated.

The main conclusions, problems, and solutions are presented at the end of the dissertation.

Theses to be defended

1. The phenomenon of social entrepreneurship is a new one, therefore, there is a differentiated understanding of the concept of social entrepreneurship and there is a lack of uniform criteria for identifying a social enterprise.
2. In European countries, a differentiated legal framework for social entrepreneurship exists, while in Latvia a social enterprise is not recognised as an economic entity and is not stipulated in legal acts.
3. The urgency of social entrepreneurship in Latvia is determined by the large number of poor individuals and the low employment rate for socially sensitive groups of people.
4. Fragmented experiences are specific to social entrepreneurship in Latvia, an essential role in promoting its development play government participation scenario in interaction with self-initiative in order to make social and economic gains at the national and municipal levels.

1. NATURE OF SOCIAL ENTREPRENEURSHIP AND THEORETICAL RESEARCH ON ITS DEVELOPMENT

The chapter is 39 pages long and contains 6 tables and 3 figures.

The chapter analyses the historical evolution of social entrepreneurship and the preconditions for the emergence of it. The chapter also examines the nature of social entrepreneurship, its role in an economy, and the factors affecting the development of social entrepreneurship. The elements of social entrepreneurship are analysed and the criteria for identifying a social enterprise in Latvia are elaborated as well.

1.1. Preconditions for the formation of social entrepreneurship and its development stages

The concept “social entrepreneurship” is a relatively new one, yet, such a kind of entrepreneurship was known a long time ago. Initially, it was closely associated with various social and religious movements, as business development was hindered until the 17th century.

Period of philanthropy (18th – early 20th century). Early kinds of social entrepreneurship were specific to philanthropy and religious movements, therefore, social entrepreneurs were often called humanists, philanthropists, or reformers (Bornstein, Davis, 2010). The most famous early social entrepreneurs were R. Owen (1771 – 1858) (he initiated a cooperative movement and proposed childcare in Great Britain), F. Nightingale (1820 – 1910) (he established the first professional school for nurses), and H. Durant (1829 – 1910) whose activities led to the foundation of the International Red Cross.

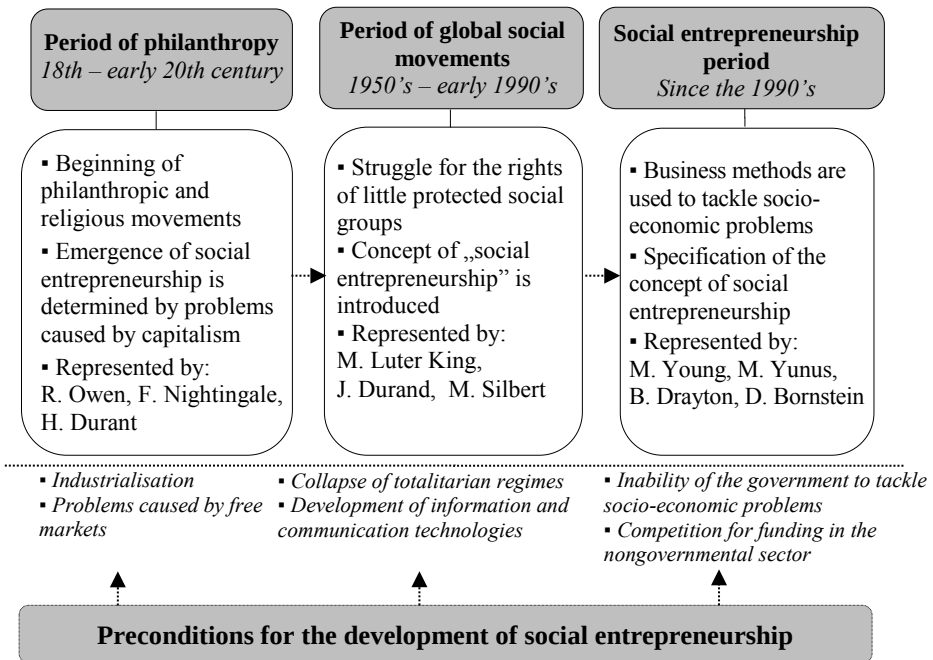
In this period, the emergence of social entrepreneurship was facilitated by industrialisation and the development of free markets, which, on the one hand, contributed to increase in wellbeing for certain social groups, while, on the other hand – the emergence of poverty. This period may be regarded as the beginning of social entrepreneurship, however, it was not social entrepreneurship in the modern sense, as organisations were not obliged to make profit.

Period of global social movements (1950's – early 1990's). As the society developed, various social and political movements that struggled for the rights of certain social groups facing discrimination emerged. In this period, J. Durant (in 1964 he founded a social enterprise employing people with special needs) and M. Silbert who in 1970 established Delancy Street – a social enterprise for addicted people to rehabilitate them – may be regarded as social entrepreneurship pioneers.

In this period (1960's and 1970's), such concepts as “social entrepreneur” and “social entrepreneurship” appeared in the scientific literature for the first time, but these concepts became more popular owing to the founder of the

organisation “Ashoka”, B. Drayton, in 1980. “Ashoka” was the first global organisation founded for the purpose of promoting social entrepreneurship.

Social entrepreneurship period (early 1990’s – present). Modern social entrepreneurship began with the activities of M. Young who globally established more than 60 organisations, including several social entrepreneur schools in Great Britain, from 1950 to 1990. Over the recent 20 years, social entrepreneurship was fostered by several global trends – the transition from the welfare model to the neoliberal model and the increasing competition for funding in the nongovernmental sector. Social entrepreneurship, affected by these factors, becomes increasingly urgent. The findings of theoretical studies are presented in Fig. 1.

Source: author's construction

Fig. 1. Historical evolution of social entrepreneurship and the preconditions for the emergence of it

Activities in the field of social entrepreneurship take place in different spheres – in scientific research, government policies, education, and the commercial sector. Social entrepreneurship has become an important mechanism for tackling socio-economic problems, therefore, a lot of attention is paid to it from various spheres.

1.2. Paradigms in tackling socio-economic problems

In various periods, nongovernmental sector actors, governments, and entrepreneurs sought to tackle socio-economic problems through market mechanisms. After analysing various opinions concerning tackling socio-economic problems, one can distinguish four basic standpoints.

Free market. In the period of industrial economy, A. Smith's idea of the market's "invisible hand" that solved various problems caused by the market without any government intervention dominated. Nowadays, too, such a neoclassic economist as T. Cowen (1988) suggests that failures caused by the market may be tackled through innovative market mechanisms. Yet, the market does not perform activities related to social improvements as well as does not provide the poorest social groups with goods and services. I. Maitland (1997) emphasises that the market contributes to benefiting individually, rather than raising the wellbeing of entire society.

Government. *Welfare economists* (Gray et al., 2003) and advocates of *Keynesian theory* are convinced that the government has to tackle social problems through a system of government benefits, income redistribution, and subsidies. However, governments of many countries lack sufficient funding. At the same time, social entrepreneurs are better aware of the social groups that need particular services or goods and operate more cost-efficiently than the government, as they are less bureaucratic and are flexible in decision-making (Leadbeater, 1997).

Nongovernmental (third) sector. Such institutional economists as V. Valentinov and S. Baum (2008) suggest that the institutional environment is weak in developing countries, therefore, they emphasise the role of nongovernmental sector in tackling socio-economic problems. Yet, the nongovernmental sector relies on voluntary work and does not apply the business approach and often depends on donations. Besides, government support and donations of public organisations promote the creation of the culture of "government benefit recipients".

Social entrepreneurship. Social enterprises emerged as a response mechanism to problems caused by the market (Evers et al., 2004) or to government problems in providing public services (Mulgan, Landry, 1995; Leadbeater, 1997) and as a result to the increasing competition in the nongovernmental sector (Perrini, 2006). Social entrepreneurship is of great importance especially during economic recessions when third sector funding and government support significantly decrease and innovative, sustainable ways of tackling socio-economic problems have to be sought.

1.3. Social entrepreneurship in the perspective of social science theories

Researchers have sought to explain the emergence of and need for social enterprises through theories, thus the urgency of social entrepreneurship has

been examined by various scientific disciplines: economics, sociology, political sciences, and geography. The following theories were applied for explaining social entrepreneurship: resource dependence theory, institutional theory, social origins theory, social capital theory, and social movement theory. Scientists focused on a single research priority in social entrepreneurship, but there is a lack of a theory explaining social entrepreneurship in a comprehensive way. M. Yunus (2007) admits that economic theories do not function in real life when facing poverty problems; that is why he developed a theory on social entrepreneurship. Further in the present research, the author will exploit the ideas of M. Yunus for explaining social entrepreneurship several times.

1.4. Nature of social entrepreneurship and its constituent elements

The concept of social entrepreneurship becomes increasingly topical in the world, therefore, various authors have sought to develop an optimal definition, yet, among scientists, there is no consensus on the definitions of social enterprise and social entrepreneurship. Consequently, the collection of statistical data on social enterprises and further comparative studies are problematic (Lyon, Sepulveda, 2009).

To systematise the terms of social entrepreneurship, three elements are outlined based on the key motive included in the definition – an individual (social entrepreneur), a process (social entrepreneurship), or a business entity (social enterprise) (Mair, Marti, 2006).

Social entrepreneur. When defining the concept of “social entrepreneur”, the main focus is placed on an individual or a group of individuals who establish a social enterprise and the individual’s *skills and abilities*, thus stressing the personality of social entrepreneur (Bornstein, 2007; Dees et al., 2002; Seelos, Mair, 2005; Vega, Kidwell, 2007; Drayton, 2002). Both the early economic theoreticians and modern economists associate entrepreneurs with their abilities and skills to perceive and use opportunities and create innovation, as well as to take risks, contribute to changes in society, mobilise resources, etc. Yet, the key difference between social and traditional (for-profit) entrepreneurs is motivation (Martin, Osberg, 2007; Tillmar, 2009). Traditional entrepreneurs are mainly motivated by financial gains, whereas social entrepreneurs prioritise their social mission – a wish to contribute to the public good and tackle socio-economic problems.

After summarising all her theoretical studies, the author has developed the following definition of social entrepreneur – *a social entrepreneur is a socially and ethically motivated individual who, by doing business, tackles socio-economic problems and creates positive changes in the society.*

Social entrepreneurship. In a broader sense, social entrepreneurship is understood as the creation of innovative social assets, which may take place in both the public, private, and third sectors (Austin et al., 2006). It means that

such a kind of activity can be performed both within a social enterprise and outside it. Yet, in a narrow sense, social entrepreneurship means *a process* – the foundation of social enterprises (Defourny, Nyssens, 2008). Even though the definitions focus on a process, it does not exclude the role of an individual in it, as any process involves people, activities, and organisation (Nadler, Tushman, 1980). It means that social entrepreneurship includes the elements specific to social enterprises and social entrepreneurs. Within the present research, social entrepreneurship is defined as *a kind of entrepreneurship, the priority of which is the creation of social assets, ensuring the financial self-sustaining and sustainability of the enterprise*.

Social enterprise. There are different opinions about the nature and legal form of social enterprise among economists and social entrepreneurs. The different understandings of social enterprises were caused by the lack of criteria for identifying social enterprises. Since social entrepreneurship is not legally recognised in Latvia, in the doctoral dissertation, based on her theoretical studies, the author developed her own definition of social enterprise appropriate for the situation in Latvia in order to suggest it to the Ministry of Welfare. To achieve this goal, first, criteria for a social enterprise are determined.

1.5. Assessment of the criteria for identifying a social enterprise

To elaborate accurate criteria for identifying a social enterprise, the criteria and principles of social enterprises suggested by various organisations and scientists were analysed.

Fonder of social entrepreneurship theory M. Yunus (2010) suggests seven basic principles of social enterprise:

1. the purpose of a social enterprise is to prevent poverty or social problems, rather than to make profit;
2. the enterprise has to be financially and economically sustainable;
3. investors are allowed to get back only their principal investment, and no interest is paid;
4. when investments are paid back, the profit is used for the enhancement and expansion of the enterprise;
5. the enterprise takes a responsible attitude to the environment;
6. its employees are paid according to the market situation and are subject to better working conditions;
7. work at the enterprise is done with pleasure.

Ones of the most accurate and justified criteria were developed by the EMES European Research Network, which classified economic and social criteria for identifying a social enterprise. Criteria of a social enterprise were also identified by such researchers as K. Alter (2007), J. Pearce (2003), J. L. Thompson and B. Doherty (2006), G. Giulia and C. Borzaga (2009), L. Varbanova (2009), A. Nicholls and A. H. Cho (2006), and F. Lyon and L. Sepulveda (2009), yet,

their understanding of social enterprise is different as well as their number of criteria proposed is different, varying from three to nine. After analysing the scientific literature on social entrepreneurship, one can conclude that no international uniform criteria are available to define a social enterprise.

The issue of social entrepreneurship has become topical in the EU as well. On 11 October 2011 in its report to the European Commission, the European Economic and Social Committee defines the key directions and principles to identify social enterprises (Sociālā uzņēmējdarbība un..., 2011), yet, the Member States themselves have to create accurate criteria according to their particular situation.

Latvia's Ministry of Welfare works on criteria for social enterprises, but the criteria are at the early stage of development. The Ministry of Welfare bases its identification of social enterprises on foreign experiences and the research "Latvia towards Social Entrepreneurship" performed within a project financed by the Soros Foundation – Latvia; the authors of this research suggest that a social enterprise in Latvia has to meet five criteria:

1. the purpose of entrepreneurship is to tackle social problems that are important to the society;
2. its economic activity involves the production of goods and services;
3. the profit gained from entrepreneurship is invested in social goals, the expansion of the enterprise, or a reserve fund;
4. representatives of focus groups participate in managing the enterprise;
5. wages of the enterprise's employees are adequate (Lešinska et al., 2012).

The criteria developed by the researchers comply with the concept of social entrepreneurship, yet, a more detailed description of the criteria is needed, so that no ambiguities arise regarding the identification of social enterprises.

1.6. Adequacy of the criteria of social enterprise to Latvia's situation

K. Peattie and A. Morley (2008b) and M. Edwards (2008) suggest that there are two key criteria of social enterprise: social goal priority and engagement in commercial activities. Further in the research, these two criteria (social and economic) will be analysed in detail according to the situation in Latvia.

Social criteria. The priority of a social enterprise is *a social goal or the tackling of social and environmental problems important to society*, and profit-making is a less important issue (Pearce, 1999; Phillips, 2006; Bartlett, 2005; Alter, 2007; Chell, 2007; Mair, Marti, 2006; Peredo, McLean, 2006; Dees, 2001). It distinguishes a social enterprise from a traditional enterprise whose priority is profit-making (Peredo, McLean, 2006).

To achieve the social goal, it is important to *engage socially sensitive groups of people* in the social enterprise (Boschec, 2006). In accordance with Latvia's legislation, socially sensitive groups of people are defined as poor or low-income persons (families) and socially little protected groups of people, as

these groups face social exclusion in the labour market. Cabinet Regulation No.32 (11 January 2005) “*Regulations regarding Socially Little Protected Groups of People*” identifies 16 socially little protected groups of people, of which the following ones have to be engaged in social enterprises:

- families bringing up three and more children;
- single-parent families;
- the disabled;
- over-working age individuals;
- individuals released from imprisonment;
- long-term unemployed individuals;
- the homeless;
- individuals addicted to alcohol, drugs, psychotropic and toxic substances, and gambling or computer games and their families;
- families bringing up a disabled child;
- individuals who suffered from violence.

The author suggests that the mentioned groups may not be regarded as the only socially sensitive groups, and the following groups may be also added:

- youth with poor basic skills – these are the individuals with primary education who do not continue their studies;
- preretirement-age individuals (aged 55 and over);
- economical re-emigrants – in emigration for more than 2 years;
- parents after child care leave: in a two-parent family – until the child reaches 3 years of age; in a single-parent family – until the child reaches school age, i.e. the age of 7.

Poor and low-income families also qualify for the status of socially sensitive group of people, as their income is low. The status of poor family (person) is granted in accordance with Cabinet Regulation No.299 “*Regulations regarding Declaring a Family or an Individual Poor*”.

To identify an enterprise as a social enterprise, it has to meet one of two social criteria in the context of socially sensitive groups of people:

1. *the enterprise has to employ socially sensitive groups of people (not less than 50%) (including the enterprise's management) or other groups of people if the entrepreneur can prove that they belong to the status of socially sensitive group of people;*
2. *the enterprise has to supply priority services/goods to poor and/or low-income social groups at a lower price that fits their income level.*

The first prerequisite fits the nature of social enterprise regarding **social and democratic ownership**. In social enterprises, making decisions is most often not based on the shares owned.

A significant criterion for identifying a social enterprise is its economic, social, and environmental sustainability (Thompson, 2008), which is closely associated with the financial and economic situation of the enterprise.

Economic criteria. For social enterprises, one of the primary economic criteria is their engagement in *commercial activities*, which generates income; it means that they operate according to the business principles, as it is important to ensure the *self-sustaining or financial and economic sustainability* of these enterprises. Yet, a significant focus has to be placed on the revenue gained from selling a service or a good. In situations when 30% – 40% of the enterprise's budget consists of central or local government funding, the “enterprise” appears to be a charity organisation (Lešinska et al., 2012). The author, based on the experiences of other countries and the scientific findings, suggests that an *acceptable rate of external funds received from the central and local governments and as donations may compose up to 20% of the total revenue of social enterprises*.

A significant criterion for identifying a social enterprise relates to *profit and its distribution*. The author suggests that profit-making is an essential precondition for achieving the social goal (Alter, 2007; Peattie, Morley, 2008a), yet, the profit of a social enterprise may not be distributed among the owners, but it is invested in achieving its social goals, expanding the enterprise's activity, or building up its reserves.

In a situation when a social enterprise is liquidated, its accrued profit and assets are transferred to another social enterprise (Giulia, Borzaga, 2009). In Latvia, the institutional administration of such profits is carried out by the Ministry of Welfare – it transfers the profit of a liquidated social enterprise to the Social Entrepreneurship Fund to ensure that the implementation of initial goals is continued.

An essential criterion of social enterprises is also *social investment*. In a social enterprise, investors get back their initial investments and no interest is paid (Yunus, 2007).

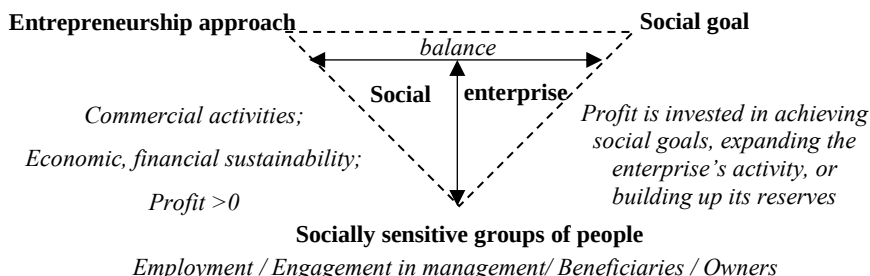
It is also important to include a criterion on *employee wages*, which have to be adequate and correspond to the market situation. The term “adequate” is intentionally used in order to avoid the risk of potential fraud.

After summarising a study conducted before, the author suggests that **a social enterprise has to meet the following social and economic criteria:**

1. the priority of a social enterprise is a social goal – tackling a social or environmental problem that is important to society;
2. the employment of socially sensitive groups of people and/or their participation in an enterprise's management (in total, not less than 50%) or the supply of priority services/goods to socially sensitive groups of people at a lower price that fits their income level;
3. social and economic sustainability;
4. engagement in commercial activities that generate revenues. A social enterprise may receive subsidies from the government as well as donations, yet, this amount may not exceed 20% of the total revenue;

5. profit is an essential precondition for achieving the social goal, therefore, it is invested in achieving social goals, expanding the enterprise's activity, or building up its reserves;
6. investors get back their initial investments and no interest is paid;
7. employee wages are adequate and correspond to the market situation (do not exceed 150% of the average wage in Latvia).

Fig. 2 presents a scheme of a social enterprise, focusing on the key elements of it.

Source: author's construction

Fig. 2. Elements of identification of a social enterprise

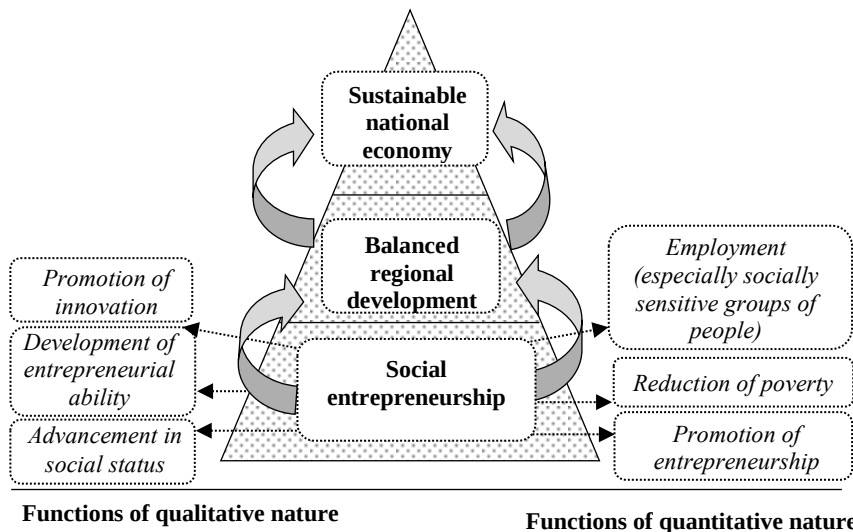
Based on the previous analysis, the author developed the following definition of social enterprise – *a social enterprise is an organisational economic entity established for the purpose of tackling social or environmental problems important to society; the enterprise employs socially sensitive groups of people or supplies services and/or goods to these groups of people.*

1.7. Role of social entrepreneurship in economic sectors

In a traditional sense, entrepreneurship means the supply, distribution, and sales of goods and services. Social entrepreneurship actually deals with the same, but unlike traditional entrepreneurship, it directly contributes to the public by tackling important social or environmental problems, which often is the task of the nongovernmental or public sector. One can conclude that social entrepreneurship partially fulfils the functions of both the private, public, and nongovernmental or third sectors, therefore, among scientists (Seanor, Meaton, 2007; Mason, 2010; Pearce, 2003; Evers et al., 2004) there is no consensus concerning its role in the economic sectors. The author, based on the scientific findings regarding the nature and functions of social entrepreneurship, defines it as *an intersectoral phenomenon* (Shockley, Frank, 2011) that combines the elements of all three sectors.

1.8. Functions of social entrepreneurship and international experiences in carrying out these functions

Social entrepreneurship carries out important social and economic functions of quantitative and qualitative nature (Haugh, 2005) that play an important role in the economic and social development of a region (Thompson, 2008) (Fig. 3).

Source: author's construction

Fig. 3. Functions of social entrepreneurship in an economy

Functions of quantitative nature

Promotion of employment. In accordance with the *European Parliament Resolution of 19 February 2009 on Social Economy*, the social economy is represented by 10% of the total number of European enterprises and accounts for 6% of the total employment. Besides, social enterprises employ socially sensitive groups of people with a relatively low employment rate, thereby contributing to the reintegration of socially excluded employees into the labour market (Emmerich, 1997; Barraket, 2008; Nelmes, 2004; Chan, 2008).

Reduction of poverty. Social entrepreneurship plays a significant role in reducing poverty (Defourny, 2004; Mason et al., 2007; Evans, 2007). Research performed by Hernando de Soto (2000) and M. Yunus (2003) reveals that the cause of poverty is the systematic exclusion of socially sensitive individuals from the labour market and public life. C. H. Prahalad (2006) suggests that it is time to stop thinking of the poor as victims or a burden – they have to be perceived as potential entrepreneurs. For instance, the bank Grameen founded by M. Yunus is owned by poor individuals, and it grants loans to poor

individuals in Bangladesh; in the result, annually 5% of the bank's borrowers get out of poverty.

Promotion of entrepreneurship. According to practices in the world, social enterprises are active in various industries (Varbanova, 2009). In the regions of Latvia, the socio-economic problems are different, which means that the activity of social enterprises might be differentiated and focused on tackling different problems.

Functions of qualitative nature

Advancement in social status. Social entrepreneurship plays an essential role in raising the social status of socially sensitive individuals, which may be facilitated by employee training conducted at social enterprises. This is confirmed by, for instance, the microcredit cooperatives founded by M. Yunus that contribute to improving financial conditions and increasing the role of women in society.

Promotion of innovation. C. Leadbeater (2007) suggests that social enterprises may become a significant source of social innovations. Social innovation is a new approach to tackling social problems; it is more efficient and sustainable than the current solutions and primarily benefits the public as a whole, rather than individuals (Phills et al., 2008).

Development of entrepreneurial ability. The author's study on the use of human resources in entrepreneurship in Latvia revealed that 69% of the respondents lacked entrepreneurial ability and knowledge (Līcīte, 2009). Yet, such skills are needed, as entrepreneurship is a basis for creating jobs and developing a competitive and sustainable region. M. Yunus (2010) emphasises that anyone can become an entrepreneur if they are given an opportunity, and such an opportunity may be given at social enterprises.

Based on the mentioned functions of social entrepreneurship, one can conclude that it plays an essential role in shaping balanced regional development. Yet, by promoting the balanced development of the regions, it is possible to contribute to developing a sustainable economy (Shah, 2009; Dean, McMullen, 2007) that is based on small and medium enterprises in which human resources are more important than capital.

1.9. Factors determining the development of social entrepreneurship

The development of social entrepreneurship is affected by various micro- and macro-level factors that have been analysed by several entrepreneurship researchers (Brown, 2002; Leslie, 2002; Maurer, 1996; Gray, 2002; Gordon, 2001; Haugh, 2005; Adamson, 2003; Bull et al., 2008). In the dissertation, a PEST analysis of the factors determining the development of social entrepreneurship is performed.

Political and legal factors. The lack of government support is mentioned as one of the key factors that hinder the development of social entrepreneurship

(Adamson, 2003). The researchers point out that the government has to create an adequate *legal framework* for regulating social entrepreneurship and to introduce *support instruments* for fostering its development (Mulgan, 2006; Martin, Osberg, 2007).

Economic factors. Economic factors refer to the *availability of external funds*. Social enterprises use various sources of external funds – grants, loans, and other sources (Alter, 2007), however, high interest rates and bureaucratic procedures often create problems to social entrepreneurs in getting funds, therefore, A. Westall (2007) suggests banks to cooperate with social enterprises and finance them.

Social enterprises are also affected by *economic cycles* and *competition in the private sector*. Compared with traditional enterprises, such enterprises are less competitive, which is determined by their lower productivity and higher cost due to employing socially sensitive groups of people.

Social and cultural factors. Describing the social and cultural factors, several essential aspects have to be stressed. First, the public lacks an understanding of and *knowledge on social entrepreneurship* (Hynes, 2009). The organiser of the first social entrepreneurship forum in Latvia, T. Cvetkova, notes that in Latvia, many social entrepreneurs even do not know that they are social entrepreneurs. This problem in Latvia is especially urgent, as there is a *lack of information* on social entrepreneurship in the Latvian language.

Second, a significant problem is the dominant *way of capitalistic thinking* when profit-making is a priority, which promoted the creation of *culture of individualism*.

Third, the *culture of government benefit recipients* strengthens. This lifestyle becomes increasingly popular – people expect assistance from others rather than seek to change their lifestyle and solve their problems.

Technological factors. A study conducted by B. Hynes (2009) reveals that the Internet is an important factor affecting social entrepreneurship, as it plays an important role in selling goods and services. The advancement of technologies and communication facilitates the exchange of information and experience as well.

After summarising the theoretical research, one can conclude that social entrepreneurship will be able to develop and implement all its potential only if favourable political, legal, and economic conditions and preconditions are ensured, given the diversity of social enterprises and their specifics.

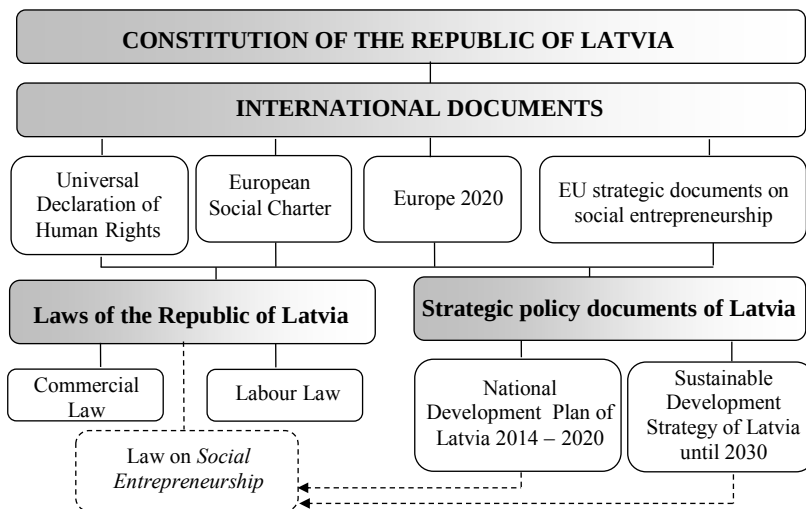
2. LEGAL FRAMEWORK OF SOCIAL ENTREPRENEURSHIP IN LATVIA AND IN EUROPE

The chapter is 31 pages long and contains 3 figures.

The chapter examines the legal and institutional frameworks of social entrepreneurship of European countries as well as the available support instruments for promoting social entrepreneurship. A potential legal framework of social entrepreneurship for Latvia was developed and the most appropriate legal forms of social enterprises were identified.

2.1. Role of social entrepreneurship within the context of socially responsible state

There are no legal and institutional frameworks for social entrepreneurship in Latvia, yet, the conception of social entrepreneurship meets the basic principles of a socially responsible state, which are stipulated in the Constitution of the RoL and international documents. A duty of a socially responsible state is to ensure a decent standard of living and social protection in case of risks as well as to promote social justice, equality, and solidarity in society. A legal framework of a socially responsible state is presented in Fig. 4

Source: author's construction

Fig. 4. Hierarchy of the potential legal framework of social entrepreneurship in the Republic of Latvia

At the international level, too, the idea of a socially responsible state has gained its recognition. It is confirmed by such international documents as the Universal Declaration of Human Rights of the UN passed in 1948 (in force in Latvia since 14 April 1992), the European Social Charter (passed on 18 October 1961, but it became invalid in 1998 when the European states signed the Revised European Social Charter that was ratified by the Parliament of the RoL on 14 February 2013). Nevertheless, a socially responsible state does not refer to only the state's duties and the population's rights. It requires the participation and socially responsible action of the population themselves. Any state is not able to do everything; therefore, it is important to engage the public in tackling socio-economic and environmental problems. Social entrepreneurship may be developed through establishing direct cooperation among every member of society and through finding innovative solutions to social problems.

The urgency of social entrepreneurship is stipulated in several EU legal acts, indicating that social entrepreneurship is an important instrument in shaping social integration, employment (especially for socially sensitive groups of people), territorial cohesion, and ethical economic growth. The key EU documents that facilitate the development of social entrepreneurship are the Communication from the European Commission "Social Business Initiative Creating a favourable climate for social enterprises, key stakeholders in the social economy and innovation" and the opinion of the European Economic and Social Committee "*Social Entrepreneurship and Social Enterprise*". To promote the development of social entrepreneurship, it is advised to design differentiated support instruments for establishing social enterprises and incorporate the instruments in the EU legal acts, including investment priority in the eligibility criteria of the ERDF and the ESF for the programming period 2014 – 2020. Yet, presently, the access to this funding is hindered in Latvia, as no adequate legal framework is developed for social entrepreneurship.

In Latvia, the concept of social enterprise is integrated only into strategic policy documents – in the *Sustainable Development Strategy of Latvia until 2030* and in the *National Development Plan of Latvia 2014 – 2020*, in which it is defined as one of 98 options to implement the activity "decent work". Even though the available funding is not great, it is at least a basis for starting up economic activities in the field of social entrepreneurship in Latvia.

2.2. Experiences in the legal regulation of social entrepreneurship in European countries

To identify the most appropriate legal regulation of social entrepreneurship in Latvia, the experiences of European countries were examined – the legal forms of social enterprises and the support mechanisms for promoting social entrepreneurship.

In the European countries, the experiences are different in terms of activities and legal forms of social enterprises. In many countries, new legal forms are established (a social firm, a social interest company, a social goal enterprise, etc.), yet, most social enterprises in Europe retain their legal status that historically evolved (for instance, an association, a cooperative). Social enterprises are often established as associations in the countries where their status ensures considerable freedom in relation to sales of their goods and services. In the countries where the economic activity of associations is limited, social enterprises take the legal form of cooperative. Sometimes social enterprises are founded within the legal forms of business.

After examining the kinds of activity of social enterprises in the European countries, one can conclude that social enterprises oriented towards labour integration dominate (Nyssens, 2006). However, the activity of social enterprises may be observed in other fields. For instance, in Italy A-type social cooperatives actively operate in the sectors of health care and education. In France, the key kind of activity of social enterprises is childcare. Yet, in Ireland the focus is placed on tackling socio-economic problems of certain regions.

In the European countries, the development of social enterprises is promoted through various kinds of support – fiscal instruments, availability of special funding, subsidies, as well as informative and consultative support. It is important to note that only if the state purposefully supports and facilitates social entrepreneurship, its capability to tackle socio-economic and environmental problems is substantial. It is evidenced by the fact that, for example, in Italy after the law on social cooperatives was passed, the number of social enterprises rose six times and in 2008, the turnover of social cooperatives totalled almost nine billion euros or approximately LVL 6.25 billion (Carini, Costa et al., 2008). It means that the legal framework of social entrepreneurship is one of the prerequisites for progress to be made in this area.

2.3. Legal framework and forms of social entrepreneurship in Latvia

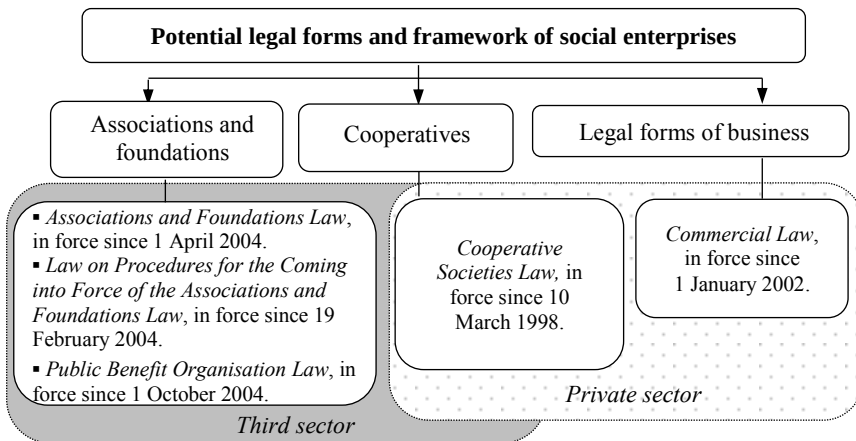
To foster the spread and popularity of social entrepreneurship in Latvia, it is necessary to create an adequate legal framework. It means that the state has to make several steps to successfully integrate social entrepreneurship into its legal framework:

1. to identify appropriate legal forms for the status of social enterprise;
2. to designate the institutions responsible for granting the status of social enterprise and monitoring and controlling social enterprises;
3. to design a law “On Social Entrepreneurship” and make amendments in related legal acts;
4. to design support instruments for social enterprises.

Legal forms of social enterprises. The Communication from the European Commission “*Social Business Initiative Creating a favourable climate for social*

enterprises, key stakeholders in the social economy and innovation” (25 October 2011) states that appropriate legal forms have to be created for social entrepreneurship in Europe. Yet, no specific restrictions for the legal forms have been set; it means that the Member States themselves have to decide on the most appropriate legal form within the context of each particular Member State.

In Latvia, social enterprises emerged from various organisational and legal forms of business, however, the legal forms of social enterprise most often correspond to the status of foundation, association, or cooperative, therefore, in the dissertation, the legal framework of Latvia that regulates these statuses and determines whether the mentioned legal forms meet the criteria of social enterprise was analysed. A social enterprise can successfully operate within the forms of business as well. The potential legal forms of social enterprise and the legal framework of social enterprises are presented in Fig. 5.

Source: author's construction

Fig. 5. **Legal forms and framework of social enterprises in the private and third sectors in Latvia**

An association and a foundation partially correspond to the nature and criteria of social enterprise – they are not-for-profit organisations, their profit distribution mechanism meets the criteria of social enterprise, their decision-making is democratic, and tax reliefs may be granted if the status of public benefit organisation is obtained. Yet, the legislators allow economic activity to be performed only in the form of additional activity, while economic activity is one of the most essential criteria for identifying a social enterprise, which ensures that socio-economic problems are tackled in a long-term. Given the economic activity restrictions, *associations and foundations are not appropriate for obtaining the status of social enterprise.*

In Latvia, social enterprises may operate in the legal form of **cooperatives** if their profit distribution is made in accordance with the principles of operation of social enterprise (an exception – if the members of a cooperative are the disabled from socially sensitive groups, profits may be distributed among the members of the cooperative).

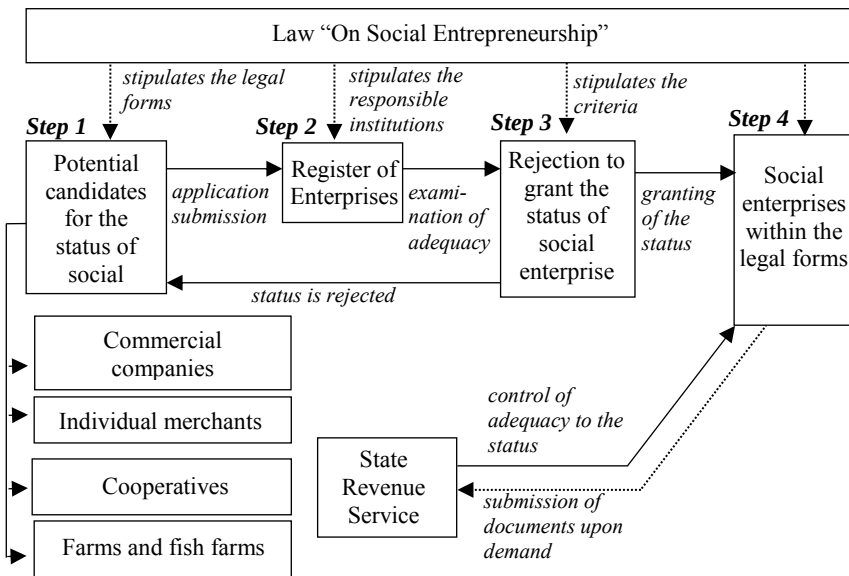
The operation of social enterprises is allowed within the **legal forms of business** on the condition that their operation meets the criteria of social enterprise. An opportunity to use support instruments, which are offered to new entrepreneurs by the central and local governments – engagement in business projects receiving EU financial support and participation in business incubators –, is a motivating reason to choose the legal form of business.

In her dissertation, the author *regards the following legal forms as the most appropriate ones for social enterprises in Latvia: an individual merchant, a limited liability company, a cooperative, and a farm or fish farm.*

Granting the status of social enterprise. After examining how appropriate the legal forms are for a social enterprise, one can find that it is not necessary to establish a new legal form particularly for social enterprises, but is useful to include an amendment in legal acts – *a special status of social enterprise may be granted to the businessmen or persons equivalent to them that meet certain criteria.* Based on the international practices in social entrepreneurship, *the status of social enterprise in Latvia may be granted by the Register of Enterprises.* This status has to be renewed by the social enterprise every year, thus ensuring that the status of social enterprise is transparent and understandable to the public. The adequacy of any social enterprise to this status has to be controlled by the *State Revenue Service.*

Legal framework of social entrepreneurship. In Latvia, it is urgent to design a new law “On Social Entrepreneurship”, which would incorporate general rules of social entrepreneurship, criteria to identify a social enterprise, procedures of identifying and amending the status of social enterprise, as well as tax reliefs for social enterprises.

The functional scheme of social entrepreneurship is presented in Fig. 6.

Source: author's construction

Fig. 6. **Functional scheme of social entrepreneurship in Latvia**

Support instruments for social entrepreneurship. In the law “On Social Entrepreneurship”, it is important to stipulate financial support instruments for social enterprises and their sizes. The most efficient and appropriate support instruments for the situation in Latvia are suggested further in the dissertation after examining the scientific literature and analysing the present situation in the aspect of social entrepreneurship.

3. SOCIO-ECONOMIC JUSTIFICATION FOR THE URGENCY OF SOCIAL ENTREPRENEURSHIP IN LATVIA IN THE REGIONAL CONTEXT

The chapter is 46 pages long and contains 11 tables and 26 figures.

The chapter analyses the issues of social entrepreneurship in the aspect of economic functions of social entrepreneurship. Social entrepreneurship, first, plays an essential role *in fostering business*. Second, it increases *employment* (especially among the disabled from socially sensitive groups), and, third, it reduces *poverty*. By analysing the socio-economic background for the purpose of justifying the urgency of social entrepreneurship, the territories of Latvia

where facilitating the development of social entrepreneurship is of great importance were identified.

3.1. Urgency of social entrepreneurship in the contexts of demographic situation and economic development

Regions play a significant role in managing socio-economic problems and promoting the sustainable development of the country. The NUTS regional classification, which is based on the number of residents in a particular territory, was employed in tackling the problems identified in the dissertation.

Latvia was analysed, according to *NUTS Level 2*, as one region, comparing it with the other EU Member States, while an analysis of the country's internal socio-economic problems was performed based on *NUTS Level 3*, which divides Latvia into six statistical regions (Riga, Pieriga, Kurzeme, Vidzeme, Zemgale, Latgale).

An analysis of the demographic situation in Latvia revealed that the country's characteristic features are *depopulation* and *aging of the society*, which determine a decrease in the birth rate and an increase in emigration. Mainly the working-age population emigrate, causing large problems in the demographic pattern of Latvia, in the labour market, and in the sustainability of the social security and pension systems. Besides, the research found that there was a synergy between the change in the number of residents and the economic development level. It implies that in order to achieve high economic growth indicators, it is necessary to exploit all the available labour – both the working-age population and the over working-age population, engaging them in traditional and social entrepreneurship.

3.2. Role of social entrepreneurship in reducing unemployment

From the beginning of the 2000's to the economic crisis, an economic boom was observed in Latvia, yet, the global financial crisis decreased economic activity. It led to a significant decrease in Latvia's GDP, and unemployment sharply rose. According to Eurostat, Latvia's unemployment rate was one of the highest among the EU Member States, reaching 15% in 2012, which was 1.4 times higher than on average in the EU-27. It means that it is important to promote entrepreneurship (including social), creating new jobs and reducing unemployment.

An analysis of the composition of the unemployed showed that *socially sensitive groups of people* are mainly subject to the risk of unemployment, as traditional employers do not prefer to employ such individuals for various reasons. Yet, social entrepreneurship plays an essential role in promoting employment among these social groups (Tukumushaba et al., 2011; Alvord et al., 2004; Brown, Covey 1987; Korten, 1980; Tan et al., 2005).

One of the most significant target groups for social entrepreneurship is long-term unemployed individuals (out of job for more than a year) who accounted for more than a third of all the unemployed in 2012 (Table 1).

Table 1

Target groups of social entrepreneurship among the unemployed in Latvia in the period 2006 – 2012, as a % of the total unemployment

Indicators	2006		2008		2010		2012	
	number	%	number	%	number	%	number	%
Disabled individuals	3451	4.3	3406	6.4	9119	4.9	9799	9.4
Long-term unemployed individuals	20 410	25.7	9469	17.8	29 420	15.8	45 981	44.2
Unemployed youth (aged 15 – 24)	11370	14.3	7007	13.1	27 132	14.6	10449	10.0
Individuals after childcare leave	9048	11.4	3754	7.0	3534	1.9	2963	2.8
Individuals released from imprisonment	436	0.5	181	0.3	477	0.3	401	0.4
Unemployed individuals of preretirement age (aged >55)	7273	9.2	5715	10.7	17 995	9.7	6148	13.3
Total unemployment in the country	79368	-	53325	-	186295	-	104052	-

Source: author's construction based on State Employment Agency data

The integration of long-term unemployed individuals into the labour market is urgent because with increase in the period of being unemployed, a chance to get a job decreases – social and professional skills decline and employers do not want to employ such individuals. Yet, employee training is done at social enterprises, which develops the skills of employees.

The second important target group of social entrepreneurship is the preretirement-age population, which accounted for 13.3% of the total number unemployed individuals in 2012. Given the decrease in the working-age population in Latvia, it is important to employ also pensioners and preretirement-age individuals to promote the transfer of experience and knowledge.

A significant problem is the large number of job seekers among young individuals (aged 15 – 24) who have obtained secondary or higher education. The jobless rate among youth in Latvia is one of the highest among the EU Member States, which considerably increases the risk of emigration. Social entrepreneurship has an essential role both in gaining the first employment experience and in building a career.

The disabled are a target group of social entrepreneurship as well. Since 2000, only a third of the disabled have been employed, which indicates that unemployment among the disabled is an essential problem in a long-term.

The reduction of unemployment is urgent, as unemployment causes considerable losses to the unemployed, the society, and the country as a whole. Besides, employment opportunities affect the wellbeing of population in a direct way, as unemployment increases the risk of poverty.

3.3. Significance of social entrepreneurship in reducing poverty

In various strategic policy documents of the world and the EU, the problem of reducing poverty becomes increasingly urgent. In Latvia, too, it is urgent, as poverty indicators (the Gini index, the income quintile share ratio, and the poverty risk index) in Latvia indicate that its poverty and income inequality indicators are among the highest in the EU. According to Eurostat, the Gini index in Latvia in 2011 was the highest among the EU Member States (36%), the income quintile share ratio was the second highest (6.5), and its poverty risk index was the seventh highest in the EU, reaching 19.4%. It means that social stratification and polarisation is characteristic of Latvia, which contributed to an increase in the number of the poor.

In the period 2004 – 2012 in Latvia, the number of low-income individuals more than doubled – in 2011, the monthly income per family member of 10% of Latvia's population was less than LVL 90, which points to acute poverty problems in the country. Besides, the number of low-income individuals tends to increase in the country. By employing the method of forecasting, the number of low-income individuals was estimated for the period 2013 – 2017, which was based on the data of the Ministry of Welfare for the period 2004 – 2012.

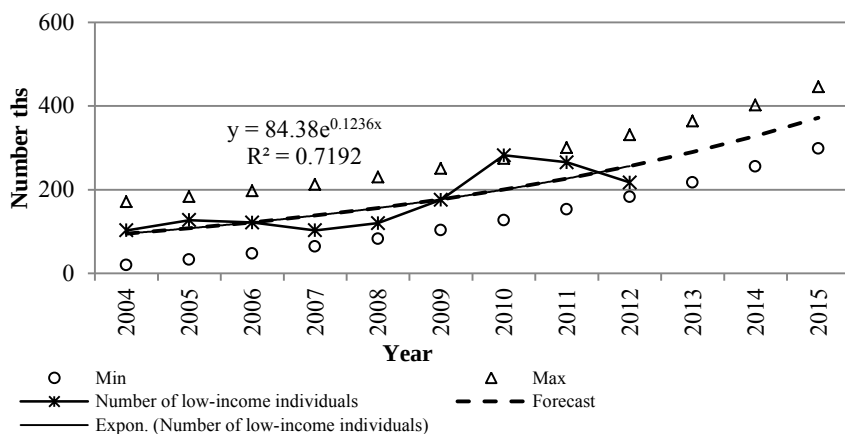
The forecast on the number of low-income individuals was obtained using an exponential trend model (this model was chosen owing to the fact that it produced the highest determination coefficient compared with other trend models):

$$\tilde{y}_t = 84.38e^{0.1236x} \quad (1.1.)$$

where $t = 1, 2, \dots, 9$, which are the numbers for the years 2004, 2005, ..., 2017.

To calculate *confidence intervals* for the exponential trend model, it was assumed $\alpha=0.90$, i.e. the confidence intervals were calculated at a confidence level of 90%.

After performing the mathematical calculations (Fig. 7), one can conclude that there is a risk that the number of low-income individuals might gradually increase over the next years and their number may be estimated at 372 thousand, yet, at a probability of 90%, the number forecasted this year may be within a range from 298 to 446 thousand low-income individuals. However, any forecast on the number of low-income individuals can be considerably affected by changes in wages, the unemployment rate, labour emigration, and the development of entrepreneurship (including social).

Source: author's calculations based on Ministry of Welfare data

Fig. 7. Number of low-income individuals in Latvia in the period 2004 – 2012 and a forecast of their number for the period 2013 – 2015, this

The disabled from socially sensitive groups – the unemployed, large families, single parents, and the disabled are most subject to the risk of poverty. It means that since the financial savings of Latvia's population are not large, in the case of becoming unemployed, there is a 50% probability to get on the brink of poverty. However, social entrepreneurship has a significant role in raising the standard of living of socially sensitive groups.

3.4. Application of factor analysis and cluster analysis to compare the socio-economic situation in Latvia's municipalities

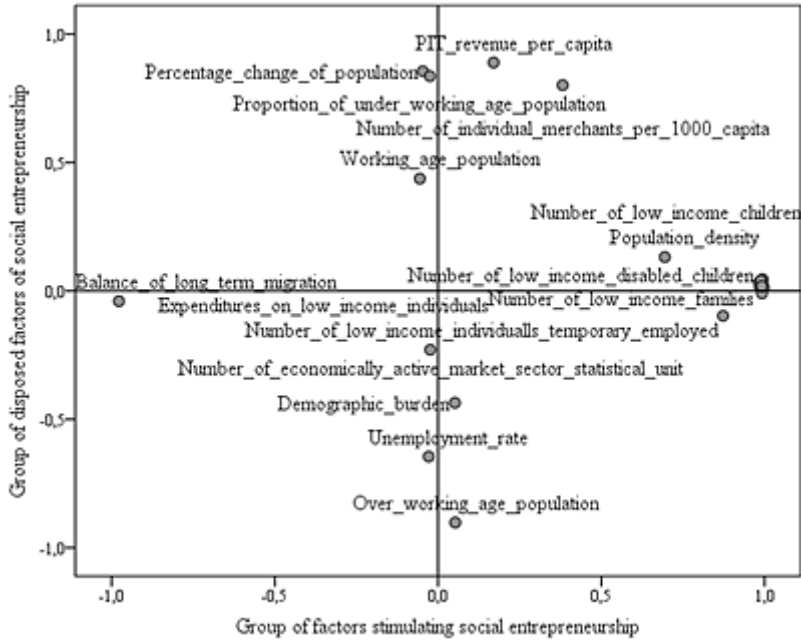
Analysing the overall socio-economic situation in Latvia, it is important to perform a detailed analysis of the regions to *identify the territories in Latvia where fostering social entrepreneurship is of great importance*. The need for social entrepreneurship is determined by the demographic, social, and economic conditions that are different in the regions of Latvia. Therefore, to identify the potential problematic territories in Latvia from the socio-economic aspect, factor analysis and cluster analysis were employed.

Application of factor analysis. Twenty three variables about 110 municipalities and 9 cities were collected. The data were obtained from the Ministry of Environmental Protection and Regional Development publication "Regional Development in Latvia in 2011" (2012), CSB databases, and Ministry of Welfare statistics. Such a large information matrix is hard to process and analyse, therefore, it is important to identify correlations between the initial variables and to obtain a small number of factors, which are used to assess the socio-economic situation in Latvia's regions, to be examined. The factor

analysis was based on the values given by a Kaiser-Meyer-Olkin test (0.867) and a Bartlett’s test ($\alpha<0.05$).

The factor analysis produced two complex factors that explain 77.2% of the entire group of variables. It may be regarded as a very high indicator value, given the fact that of the initial 23 variables, 22.8% of the total dispersion of data was lost. To be able to confidently argue what variables compose each of the two complex factors, a rotated factor matrix was calculated by using the varimax rotation method.

Two complex factors affect the socio-economic development of Latvia’s municipalities and cities. The first factor is defined as the “*group of disposed factors of social entrepreneurship*”, as it includes the indicators that mainly describe the number of low-income individuals in the country and thus primarily determine the urgency of social entrepreneurship. Yet, the second complex factor correlates with the indicators of population and economic activity, therefore, it is defined as the “*group of factors stimulating social entrepreneurship*”. The correlations between the variables in the aspect of Latvia’s municipalities and cities may be depicted in a graph (Fig. 8). This analysis, too, evidences the differences among territories.

Source: author’s construction based on SPSS

Fig. 8. Factor analysis results broken down by component of the complex factors

Mutual interactions exist among the variables included in each complex factor. The variables included in the *group of disposed factors of social entrepreneurship* indicate that the number of low-income families is high in a territory, which determines an increase in expenditures on social benefits paid from municipal budgets. The negative migration balance, in its turn, evidences that with increase in the number of low-income individuals, emigration tends to increase, thus the number of residents declines. It means that the economic conditions promote the outflow of human resources from economically less developed territories.

The second group of factors is the *group of factors stimulating social entrepreneurship*. The variables included in it explain the following situation: a high proportion of young people positively affect the economic situation of a territory, as they can promote the development of business, which, in its turn, increases revenues from the personal income tax collected by local governments and can ensure the sustainable development of the territory. A decrease in the number of residents, in its turn, does not contribute to economic activity in the territory; besides, a high proportion of over-working age residents is not effectively exploited to foster economic activity.

Further in the research, based on the two complex factors, it is important to identify the territories in Latvia where it is urgent to foster the development of business in order to tackle socio-economic problems. It was performed by using cluster analysis.

Application of cluster analysis. To determine the statistical significance of the complex factors, a dispersion analysis (ANOVA) was performed; its results showed that the factors used in clustering were statistically significant (the significance level was less than 0.05). The number of clusters, in their turn, was determined based on the *Elbow rule*. In accordance with this rule, it was found that an optimal number of clusters was 5. The analysis was repeated by employing *K-means* clustering.

Based on the factor values obtained in the factor analysis, Latvia's municipalities and cities may be classified into five groups or clusters: Cluster 1 includes the city of Riga, Cluster 2 – 8 cities and 11 municipalities, Cluster 3 – 54 municipalities, Cluster 4 – 38 municipalities, and Cluster 5 – 7 municipalities of Latvia. Standard deviations and mean values were calculated for each cluster.

Based on the principle of mutual comparison, it was found that each cluster might be assessed according to the characteristics of the situation in the group of factors. The first group – *disposed factors of social entrepreneurship* – is the most important one, as it primarily determines the urgency of social entrepreneurship. Based on this principle, the clusters were composed and defined as follows:

Cluster 1: Riga. The situation in the capital city is sharply different from that in the rest of Latvia's territory; therefore, it is classified as an individual cluster. Riga is characterised by a high standard of living, which is determined by a

relatively small number of low-income individuals relative to the total population. On the whole, it creates a positive socio-economic environment and leads to the concentration of population in Riga. It is important to develop social entrepreneurship in Riga for some socially sensitive groups of people to facilitate their social integration.

Cluster 2: an economically neutral and relatively homogenous cluster. It includes all the cities of Latvia (except Riga): Daugavpils, Jekabpils, Jelgava, Jurmala, Liepaja, Rezekne, Valmiera, and Ventspils as well as the following municipalities: Bauska, Dobele, Gulbene, Jelgava, Kuldīga, Limbazi, Madona, Ogre, Saldus, Talsi, and Tukums. This cluster is characterised by a relatively high standard of living and a small number of low-income individuals, which determines a comparatively socially homogenous population pattern. The socio-economic situation in this cluster is mainly affected by the proximity of the cities. Yet, it has to be emphasised that the economic activity is neither explicitly high nor low there. To tackle the problem of poverty, it is important to foster the development of traditional businesses, while social entrepreneurship may contribute to social integration.

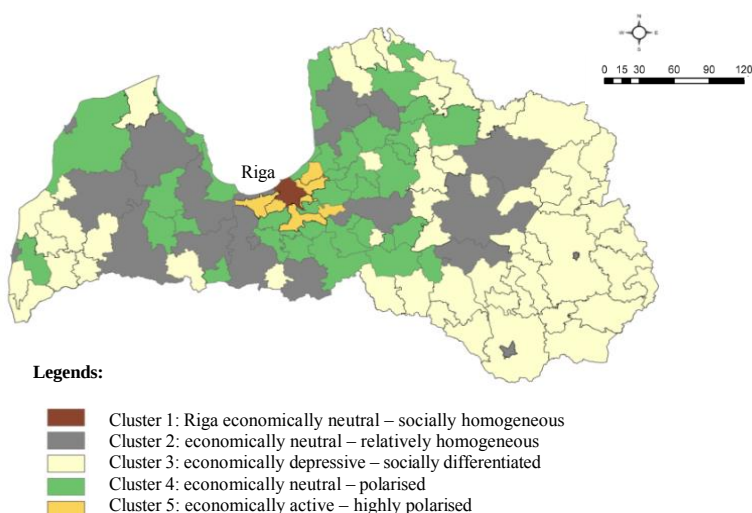
Cluster 3: an economically depressive – socially differentiated cluster. This cluster comprises the largest group – 54 municipalities of Latvia, which is almost half of all the municipalities. It is characterised by a medium large number of low-income population, but the economic activity is very low (it is the lowest compared with the other clusters), which promotes the emergence of high unemployment. There are many such municipalities in Latgale region, yet, in the other regions of Latvia, the number of such municipalities is also large. Given the socio-economic problems specific to this cluster, the development of social entrepreneurship in cooperation with the government becomes especially urgent, as it is important to promote social integration.

Cluster 4: an economically neutral – polarised cluster. A negative socio-economic environment is characteristic of this cluster, which is determined by low economic activity and a large number of low-income individuals. It means that the economic activity is not sufficiently high to provide the population with jobs, which might be one of the key causes of the large number of low-income individuals. This cluster comprises 38 municipalities of all the regions of Latvia. It is important to foster the development of social entrepreneurship there to promote economic integration. In fostering social entrepreneurship, a large role is played by local governments, while at the same time the government's policy has to be actively implemented in the aspect of social entrepreneurship.

Cluster 5: an economically active – highly polarised cluster. This cluster comprises the municipalities in which the highest economic activity is observed, yet, its negative aspect is the large number of low-income individuals. These are the municipalities located in Pierīga region (Adazi, Babīte, Garkalne, Ikšķile, Kekava, Marupe, and Stopiņi). These municipalities, in terms of economic activity, may be positively viewed, yet, the income polarisation is high there,

which promotes social stratification. In Pieriga region, too, the population explicitly tends to increase, which may positively influence business activity. However, the activity of traditional businesses does not significantly reduce the proportion of poor residents, therefore, it is important to foster social entrepreneurship to reduce the number of low-income individuals. It can be implemented in a way that traditional enterprises establish cooperation patterns with social enterprises.

The territorial distribution of the municipalities and cities grouped in the clusters are shown in Fig. 9.

Source: author's construction

Fig. 9. Territorial distribution of the clusters in Latvia

Based on the factor analysis and the cluster analysis, one can conclude that considerable socio-economic problems exist in the entire territory of Latvia, and efficient and innovation solutions have to be provided to these problems. One of the ways to reduce poverty and raise business activity is social entrepreneurship. Given the fact that *socio-economic problems are important in all the regions of Latvia, yet, the approach to tackling the problems is differentiated, further in the research Latvia is regarded as one region for the purpose of elaborating social entrepreneurship development scenarios* that may be adapted to all the regions of Latvia. To successfully elaborate the social entrepreneurship development scenarios, a SWOT analysis of the development of social entrepreneurship in Latvia has to be carried out.

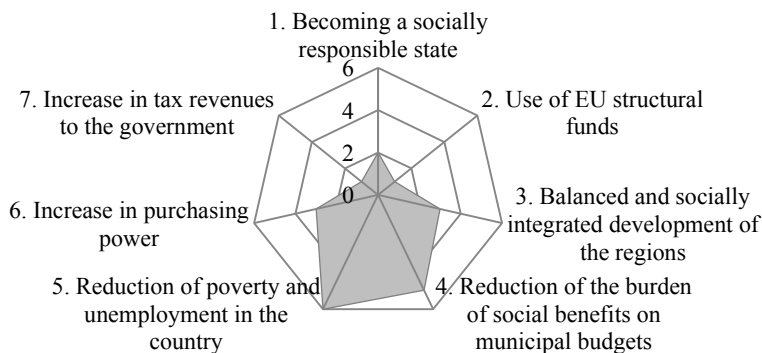
3.5. SWOT analysis of the development of social entrepreneurship in Latvia

The SWOT analysis was carried out based on an analysis of statistical data and 8 expert interviews, as well as findings on social entrepreneurship from the scientific literature were additionally used. The most essential findings of the SWOT analysis were examined by employing *pairwise analysis*.

The most significant *strengths* for developing social entrepreneurship in Latvia are the unutilised labour potential and the population's ability to start up a business. These are the key preconditions to successfully foster social entrepreneurship. Equivalent strengths are the change of the way of thinking and the system of values in the society, experiences gained working in associations, and an interest in innovative kinds of business.

The most considerable factors hindering social entrepreneurship are the lack of legal acts and support instruments for social entrepreneurship as well as the lack of entrepreneurial human resources in the regions. These factors are equivalent in terms of significance due to the fact that not only the government's support for fostering social entrepreneurship but also the individuals taking the initiative are significant. Considerable factors, which do not contribute to the spread of social entrepreneurship, are also the lack of information and knowledge on social entrepreneurship.

The most significant opportunity, while fostering the development of social entrepreneurship, is the reduction of poverty and unemployment as well as the burden of government benefits in the country. It will increase the purchasing power of the population and foster the balanced and socially integrated development of the regions. Tackling socio-economic problems will contribute to the formation of a socially responsible state (Fig. 10).

Source: author's calculations and construction

Fig. 10. **Opportunities for the development of social entrepreneurship in Latvia**

The most considerable threat to the development of social entrepreneurship is the outflow of human resources and the long-term emigrants not returning to Latvia; it reduces the availability of human resources for social entrepreneurship. An equivalent threat is the limited opportunity for sales in the local market, namely, the goods produced by social enterprises are often more expensive, which is determined by their low productivity. Besides, a considerable threat to social entrepreneurship and the country as a whole is social stratification and an increase in social tension.

One can conclude that fostering social entrepreneurship in Latvia will bring significant social and economic benefits to the society and the country as a whole, therefore, further in the research, it is important to examine social entrepreneurship practices in Latvia and to elaborate scenarios for the development of social entrepreneurship.

4. EXAMINATION OF EXPERIENCES IN SOCIAL ENTREPRENEURSHIP AND THE DEVELOPMENT SCENARIOS IN LATVIA

The chapter is 47 pages long and contains 9 tables and 12 figures.

In the chapter, a case study on social entrepreneurship in Latvia was conducted. To identify the opportunities for developing social entrepreneurship in Latvia as one of the EU regions, scenarios were elaborated and evaluated using hierarchy analysis. Based on the international experiences, calculations were performed to determine economic gains from the development of social entrepreneurship brought to the national and municipal budgets.

4.1. Case study methodology and findings on social entrepreneurship experiences in Latvia

Studies and statistical data on social enterprises in Latvia are limited, therefore, a case study was carried out as a primary examination of social entrepreneurship to identify the legal forms of social enterprises and to determine whether these legal forms meet the criteria of social enterprise designed in the dissertation. For the case study, four social enterprises were selected: Wooly World, MAMMŪ / MAMMŪ Production, SinaVita, and the Samaritan Association of Latvia, which provide a comprehensive notion of social entrepreneurship in Latvia. The characteristics of the social enterprises are presented in Table 2.

Table 2

Characteristics of the social enterprises selected for a case study

Social enterprise	Year of foundation and the legal form	Kind of activity	Number of employees who represent a socially sensitive group, 2011	Location
Wooly World	2011, Ltd	Production of toys	4 individuals with special needs (weak eyed)	Liepaja; Kurzeme region
MAMMŪ; MAMMU Production	2010 – association; 2012 – Ltd	Production of exclusive accessories (mainly scarves)	Young mothers aged 8 – 35	Riga; Riga region
SinaVita	2012, Ltd	Production of knitted garments	3 disabled individuals	Ludza; Latgale region
Samaritan Association of Latvia	1993, association	Training, provision of medical and social care services	None; provision of services to low-income individuals and socially little protected groups of people	Central office in Riga, but operates in all the regions of Latvia

Source: author's construction

The owners and managers of the social enterprises understand the *concept of social enterprise* differently. There is no single definition of social entrepreneurship, yet, to identify a social enterprise, the key criteria to be met by a social enterprise are as follows: social goal priority, engagement in commercial activities, social and economic sustainability, employment of socially sensitive groups of people, and profit reinvestment. These criteria fit the criteria of social enterprise identified in the dissertation.

In Latvia, social enterprises take the form of a *businessman* or an *association*, yet, the case study evidences that the legal form of an association limits the operation of a social enterprise; therefore, its business form is more appropriate for social enterprises.

For all the organisations examined in the case study, the *priority is the social goal*, and socially sensitive groups of people are engaged in their operation (mainly as employees, while in the case of the Samaritan Association of Latvia they are consumers of social and medical services). All these organisations are engaged in commercial activities, and if they have a positive performance result at the end of year, their profit is reinvested.

In Latvia, the most acute problem that limits the development of social entrepreneurship is the insufficient financial aid for the foundation and

development of social enterprises, which hinders the tackling of social problems in a long-term. The introduction of support instruments for social enterprises is important, given their need to adapt infrastructures for individuals from socially sensitive groups, the lower labour productivity, as well as greater time consumption for training such employees. The case of SinaVita reveals that a lack of personal funds to purchase capital assets for capital intensive activities is the limitative factor for starting up social entrepreneurship.

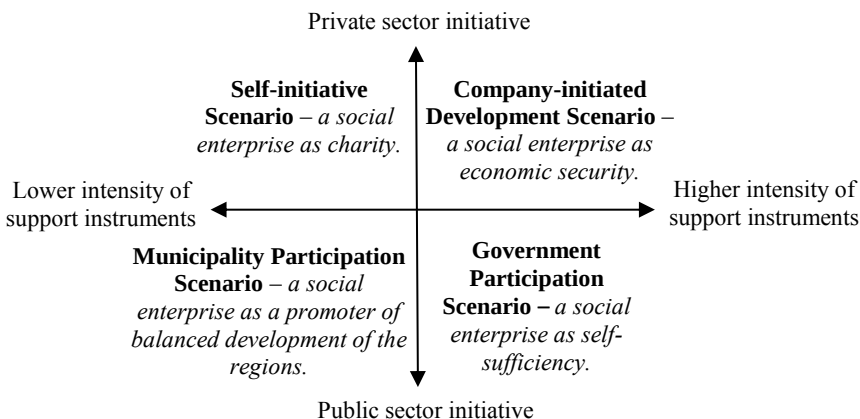
The social enterprises described in the case study correspond to the concept of social enterprise defined in the dissertation, except the Samaritan Association of Latvia whose revenues mainly consist of subsidies and donations. Wooly World is an organisation most appropriate for the nature of social enterprise – in terms of both legal form and criteria –, therefore, the financial data of Wooly World are used to calculate the economic gains from social entrepreneurship.

4.2. Social entrepreneurship development scenarios

In forecasting development, usually several scenarios are proposed. The founder of scenarios is H. Khan who offered several future scenarios in 1967 (Bishop et al., 2007). The scenario method is suitable for forecasting the development of social entrepreneurship in Latvia, as no particular kinds of support are defined in the country for fostering social entrepreneurship, therefore, various future alternatives are envisaged. However, it is important to identify the most optimal way of developing social entrepreneurship in Latvia. To achieve this objective, four scenarios were designed based on two most significant factors affecting the development of social entrepreneurship – taking the initiative (the initiative to develop social entrepreneurship is taken by the public or private sector) and the intensity of support instruments:

1. The Self-initiative Scenario – *a social enterprise as charity.*
2. The Government Participation Scenario – *a social enterprise as self-sufficiency.*
3. The Municipal Participation Scenario – *a social enterprise as a promoter of balanced development of the regions.*
4. The Company-initiated Development Scenario – *a social enterprise as economic security.*

A schematic depiction of the scenarios is shown in Fig. 11.

Source: author's construction

Fig. 11. **Social entrepreneurship development scenarios in Latvia**

To examine the scenarios in detail, their nature and potential gains and risks are specified.

Scenario A: The Self-initiative Scenario – a social enterprise as charity.

The foundation of a social enterprise is an individual-initiated activity that is not regulated by specific legal acts. At the national level, no criteria and legal framework for social enterprises are developed, and entrepreneurs themselves grant the status of social entrepreneur, taking into consideration their understanding of this concept. No particular legal forms are stipulated for social enterprises.

Social enterprises use support instruments within their legal form (for instance, Ltd and individual merchants – support of business incubators; associations – tax reliefs). Special support instruments are not applied to social enterprises. This scenario might be defined as a “social enterprise as charity”, as social entrepreneurs are engaged in this kind of entrepreneurship based on their good will and initiative, and most often they do not gain any significant benefit from this economic activity.

Gains. Social enterprises do not distort competition and markets, as they operate in accordance with the same rules and conditions as other market participants.

Risks. The greatest risk in this scenario is the financial sustainability of social enterprises, which affects their capability to tackle social problems in a long-term. It is especially difficult to social enterprises to ensure profitable operation during the first three years of their existence; besides, there is a risk that the entrepreneurs are not able to get initial capital to found such an enterprise.

Scenario B: The Government Participation Scenario – a social enterprise as self-sufficiency. Government participation involves the introduction of various support instruments particularly for social enterprises – a legal framework for social entrepreneurship and financial support instruments.

1. *The concept of social entrepreneurship is integrated in legal acts* – a new law “On Social Entrepreneurship” is designed, which provides a definition of social enterprise and stipulates criteria to identify a social enterprise and procedures of granting the status of social enterprise. The law also stipulates tax reliefs for founding and developing social enterprises.
2. *Support instruments for founding and developing social enterprises.* Based on international and national scientific studies (Lešinska u. c., 2012; Pūķis, 2012) and the findings of the case study, four support instruments that are important and appropriate for fostering social entrepreneurship in Latvia were identified in the dissertation.

Income tax reliefs. Given the high burden of taxes on enterprises in Latvia, one of the alternatives is to reduce the rates of enterprise or personal income tax or to eliminate these taxes for social enterprises, as such enterprises do not pay their profit in dividends but reinvest their profit in their expansion.

Government subsidies. One of the most acute problems to social enterprises is a lack of funds for their establishment. It is especially important to those social enterprises that need specific and extensive equipment for starting up their activity. That is why the government has to introduce subsidies for social enterprises so that they can purchase capital assets (the subsidy size is to be less than LVL 2000). This subsidy does not have to be paid back on the condition that no significant violations in the operation of a social enterprise are discovered.

Use of EU funds. The European Commission proposed, *first*, to introduce a financial instrument with a budget of EUR 90 million (~ LVL 62 million), which aims to facilitate access to funding for start-up, development, and expansion of social enterprises by way of investment in *solidarity investment funds*. *Second*, to integrate the investment priority “social enterprises” in the *regulations of the ERDF and the ESF from 2014* in order to provide a legal basis and allow the Member States to envisage targeted activities in their ERDF and ESF programmes for the period 2014 – 2020 (Labvēlīgu apstākļu izveide..., 2011). The EU’s funding will facilitate access to financial capital for social enterprises.

Gains. The government can provide large financial aid for founding and developing a social enterprise, as a wide range of support instruments is at its disposal – from national fiscal policy instruments to EU funds.

Risks. One of the most important counterarguments for financially supporting social entrepreneurship is market distortion and unfair competition. Yet, it has to be emphasised that the present situation does not promote fair competition for all individuals, as the disabled from socially sensitive groups are

especially discriminated. But in the case of imprudent distribution of funding, there is a threat that a social enterprise becomes dependent on government funding. One more significant risk is the government's inability to perceive the social effect of social enterprises on the society. The reason of it might be the lack of knowledge on the significance of social entrepreneurship and its contribution to the society and the entire national economy. It is also often noted that promoting the engagement of certain social groups in social enterprises leads to stigmatisation.

Scenario C: The Municipal Participation Scenario – a social enterprise as a promoter of balanced development of the regions. The foundation and development of a social enterprise takes place based on municipal support that involves several aspects: the local government provides social entrepreneurs with an infrastructure, designs mentoring programmes, holds training and seminars on social entrepreneurship, as well as coordinates the support instruments introduced by the government.

1. *Infrastructural support to social entrepreneurs.* The local government can promote the development of social entrepreneurship in the region with the instruments being at its disposal, which involve providing with:
 - premises being at the disposal of the local government (for instance, renting out the premises at a lower rental, reducing maintenance costs of the premises),
 - transport (for example, transporting persons with reduced mobility from their place of residence to their workplace),
 - Internet connection and telecommunications,
 - a possibility to access office equipment.
2. *Mentoring programmes in social entrepreneurship.* Mentoring programmes are important in fostering social entrepreneurship in Latvia, especially at the initial stage when individuals lack knowledge on establishing an enterprise and on entrepreneurship in general. It means that cooperation in mentoring can be an incentive for individuals to establish and develop a social enterprise, thus ensuring the sustainability of the enterprise at the initial stage as well as assisting the new entrepreneurs to solve their problems and achieve progress. Mentoring programmes may be financed from the local government's budget or by using EU co-funding.
3. *Training and seminars.* The local government may promote the spread of knowledge on social entrepreneurship by holding seminars about this kind of entrepreneurship. Given the fact that social entrepreneurs usually lack general knowledge on business plans and the issues of cash flow, business legislation, and taxes, it may also be advised to hold training regarding business legislation and accounting in order to develop competences of individuals engaged in this field.

4. *Coordination of government support.* Local authorities should coordinate the distribution of subsidies, as they are better aware of the problems and needs of their local area.

Gains. In various regions, socio-economic problems and the target groups that face poverty and/or unemployment are different. Being aware of this situation, the local authority may become the key driver in tackling these socio-economic problems by coordinating the distribution of government funding (subsidies) and available resources within their powers. The local authority is better aware of the local needs, therefore, it can effectively distribute funding to meet these needs. In such a way, the balanced socio-economic development of the regions would be promoted. Yet, through implementing mentoring programmes and holding training and seminars on social entrepreneurship, the local government contributes to the spread of knowledge and information, thus reorienting individuals from being employees to being employers.

Risks. In the case of this scenario, sharp discussions may occur about how fair and ethical local governments are when distributing funding, as there is a risk of corruption and the funding may be used uneconomically or unethically. A significant problem is the local government's inability to comprehend real social effects resulting from the operation of a social enterprise; for this reason, the local authority might not wish to support it.

Scenario D: The Company-initiated Development Scenario – a social enterprise as economic security. The foundation of a social enterprise is initiated by companies or banks. It may take the form of bank loans on specific conditions for the social enterprise, as well as companies may wish to cooperate with the social enterprise. The Company-initiated Development Scenario also involves the support of social investors to the social enterprise. This scenario envisages that uniform criteria for social enterprises have to be designed, so that traditional entrepreneurs and social investors can recognise a social enterprise.

1. *Bank loans to social enterprises.* Repayment of a loan by social enterprises is different from that by traditional businesses – interest rates are lower or lending rules are eased. The best solution would be interest-free loans, which provides a social enterprise with current assets. Yet, given the specifics of banking and the focus of banks on profit, the most realistic solution is lower interest loans in a combination with eased lending rules.
2. *Cooperation pattern of a traditional and a social enterprise.* It may involve the delegation of certain functions of a traditional enterprise to a social enterprise. A social enterprise operates as an autonomous and independent entity, but its products are sold to a traditional enterprise, thus reducing the risk of sales. This cooperation pattern of enterprises does not exclude a possibility for the social enterprise to perform also other activities; the diversification of goods and services is allowed to avoid the risk of selling uniform products.

3. *Social investors*, according to the theory on social entrepreneurship developed by M. Yunus (2007; 2010), get their investments back, but no interests is paid to them. Yet, at least during the initial period of the development of social entrepreneurship, for the purpose of popularising social entrepreneurship in Latvia, it might be allowed to get social investments back with low interest.

Gains. A social enterprise enjoys greater stability and security owing to a sales partner. Thus, the enterprise's economic self-existence is ensured. Given the participation of banks in the foundation of a social enterprise, a possibility to acquire initial capital is also a gain, which is very important if social enterprises requiring a large investment are founded.

Risks. Banks might grant no loan to a social enterprise, believing it represents a model of inefficient business – given the restrictions and limitations on its operation regarding profit distribution and employment of individuals from socially sensitive groups. Creditors and potential investors often have a notion that such enterprises are risky and less profitable than others; besides, investors lack clarity about the real social effect of social enterprises. The availability of bank loans may be hindered by too restrictive or bureaucratised lending rules. Traditional enterprises, in their turn, might perceive the cooperation pattern as a way of getting rid of unprofitable kinds of business, thus contributing to their own benefit, rather than promoting the development of social entrepreneurship.

4.3. Hierarchy analysis of the social entrepreneurship development scenarios

To identify the most appropriate scenario for the development of social entrepreneurship in Latvia, the Analytic Hierarchy Process developed by American scientists T. Saaty was employed (Saaty, 1994).

To be able to use this hierarchy analysis method, a hierarchy pyramid was constructed, which was divided into four levels.

At **Level 1**, the *overall goal* is defined – the choice of the most appropriate scenario for the development of social entrepreneurship in Latvia.

At **Level 2**, *criteria groups* were selected that are interested in developing social entrepreneurship. The choice of criteria groups was based on the findings made in Chapter 1 and in the case study (Chapter 3), and the following three criteria groups were selected:

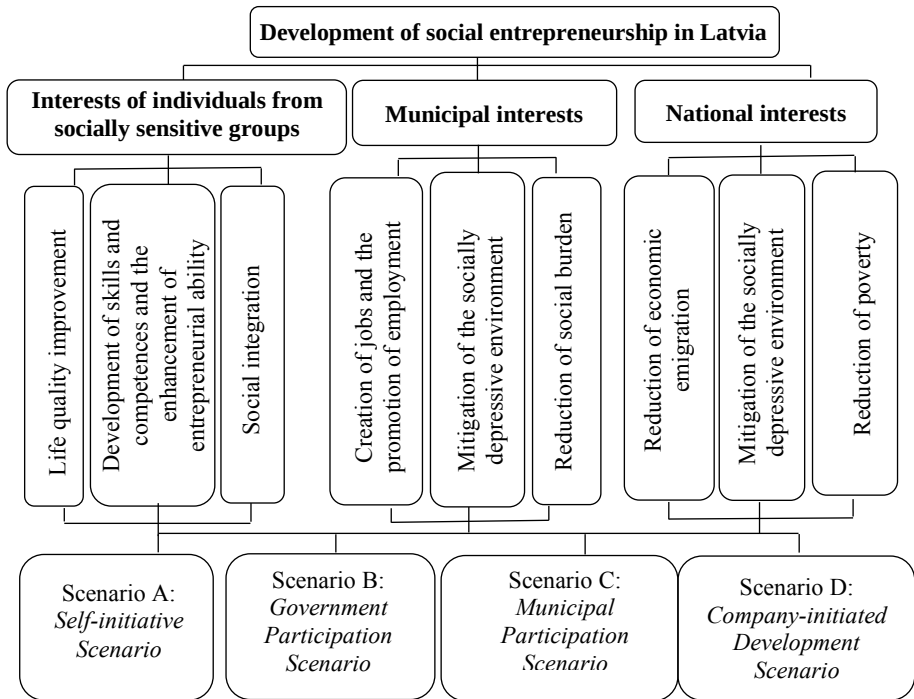
- individuals from socially sensitive groups,
- local governments,
- the central government.

At **Level 3**, evaluation criteria were identified (interests of the criteria groups). Components for the criteria group “individuals from socially sensitive groups” were determined based on the expert interviews (Chapter 3). Regional and national interest priorities were identified based on the expert evaluation and the

theoretical study on the components of regional and national socio-economic development.

At **Level 4**, the four social entrepreneurship development scenarios (alternatives) were analysed.

The hierarchy pyramid is presented in Fig. 12.

Source: author's construction

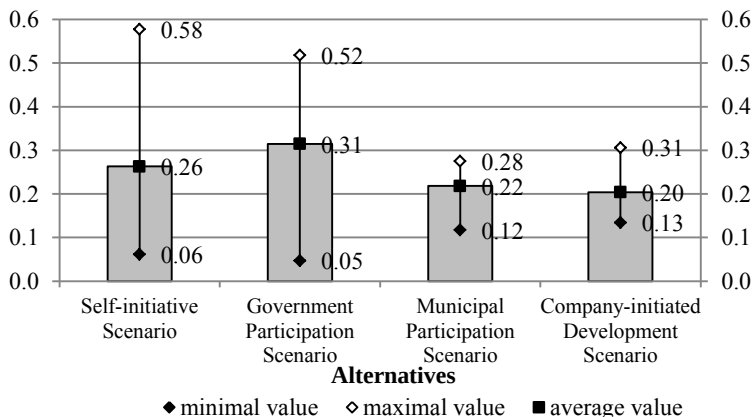
Fig. 12. **Hierarchy of evaluation criteria for the development of social entrepreneurship in Latvia**

The scenarios were evaluated by six experts who represent various interest groups and are competent in social entrepreneurship:

1. *Daina Fromholde*, a senior expert in the Labour Market Department, the Ministry of Welfare, and a Latvian expert in the European Commission's working team on social entrepreneurship.
2. *Sniedze Sproģe*, an advisor to the Latvian Association of Local and Regional Governments in rural development issues.
3. *Rasma Pīpiķe*, the director of the association Latvian Civil Alliance, the co-author and researcher of the study „Latvia on the Way towards Social Entrepreneurship” published in 2012.

4. *Madara More*, the owner and manager of the social enterprise Wooly World.
5. *Sanita Ausēja*, a social entrepreneur and a manager in Ireland.
6. *Skaidrē Žičkienē*, the head of Siauliai University's Management Department, a professor, a researcher of social problems, the environment, and sustainable development.

The experts chose the **Government Participation Scenario** as the most optimal one (its global priority vector was 0.31), followed by the Self-initiative Scenario (0.26) (Fig. 13).

Source: author's construction

Fig. 13. **Alternative global priority vectors for the development of social entrepreneurship**

According to the expert evaluation, most important is to introduce support instruments for fostering social entrepreneurship, including designing an appropriate legal framework. It is based on the fact that the *Government Participation Scenario* was selected as of the highest priority. Yet, the high dispersion around the average (63%) has to be stressed, which may be explained by the fact that socio-economic problems may be solved only in the case if a legal framework is provided for social entrepreneurship and support instruments are introduced for its development. No progress in social entrepreneurship is possible without individuals' own activity and initiative.

To effectively introduce social entrepreneurship in Latvia, several consecutive activities have to be executed, namely, complex actions and interaction among various stakeholders are necessary. A functional model of social entrepreneurship in Latvia developed by the author is shown in Fig. 14.

One can conclude that to successfully foster the development of social entrepreneurship in Latvia, it is important to design a legal framework for social entrepreneurship and to introduce support instruments for it, as well as to promote cooperation among local authorities, enterprises, and educational institutions.

4.4. Economic gains from social entrepreneurship in Latvia

To identify the gains from social entrepreneurship in Latvia in quantitative terms, it is important to estimate financial gains of the central and local governments from social entrepreneurship. Given the fact that statistical data on social entrepreneurship are not collected in Latvia, the calculations were performed based on international experiences (mainly in Ireland and Lithuania) and the facts established in the case study.

The year 2015 is set as the first year of operation of social enterprises in Latvia, as, according to the Communication from the European Commission (2011) “Social Business Initiative Creating a favourable climate for social enterprises, key stakeholders in the social economy and innovation”, it is envisaged to allocate funding for social enterprises from the EU Structural Funds in 2014, which can foster the development of social entrepreneurship in Latvia. It means that the first considerable estimates regarding the operation of social enterprises may be performed for the period starting with 2015.

Number of social enterprises. It is envisaged that 250 social enterprises might be established in Latvia in 2015. Based on the experience in Ireland, it is important to increase the number of social enterprises from year to year to increase employment in social entrepreneurship. It is assumed that on average the number of social enterprises will annually increase by 50 units.

Size of social enterprises and their number of employees. According to the experiences of European countries, most social enterprises employ on average less than 9 employees. The case study also evidences that a social enterprise mostly corresponds to a micro- or a small enterprise, and during the first years of operation it employs *on average 5 employees*.

Based on the international experiences, one can assume that if developing social entrepreneurship, during the first year in Latvia, approximately *1250 new jobs will be created, of which 50% are occupied by individuals from socially sensitive groups* (according to the experience of Lithuania, they are mainly the disabled). Over a period of six years (until 2020), it is envisaged to create on average 4000 jobs.

By developing social entrepreneurship in Latvia, considerable gains may be expected at the municipal and national levels.

National economic gains result from the state mandatory social insurance contributions (SMSIC), the personal income tax (PIT), and the business risk state fee.

SMSIC estimates. The estimates of revenues from the SMSIC, the PIT, and the business risk state fee were based on the minimal (gross) average monthly wage in Latvia, which was LVL 200 in 2012. It is assumed that the average wage at social enterprises is increased every year.

It is planned that the rate of SMSIC paid by employers will be 23.59%, while the employee SMSIC rate will be 10.5% from 2014. To estimate the national gains from the SMSIC paid by social enterprises, the following formula was used:

$$G_{t_SMSIC} = G_{SMSIC} * N \quad (1.2.)$$

where G_{t_SMSIC} – total SMSIC, G_{SMSIC} – SMSIC per employee, N – number of employees per social enterprise.

During the first year, employing on average 1250 employees at social enterprises, the revenue from the SMSIC amounts to on average LVL 85 thousand (on average LVL 68 per employee). Assuming that wages increase every year, the revenue from the SMSIC paid to the national government will increase 7 times until 2020.

PIT estimates. The estimate is based on the PIT rate of 23%, as changes were made in the national tax policy, reducing the PIT rate from 24% (in 2013) to 23% (in 2015). To calculate the total PIT revenue received by the Treasury from employees of social enterprises, the following formula was used:

$$G_{t_PIT} = G_{PIT} * N \quad (1.3.)$$

where G_{t_PIT} – PIT revenue collected from all employees, G_{PIT} – PIT revenue per employee, N – number of employees.

If employing on average 1250 employees at social enterprises, in the first year, on average LVL 38 thousand will be paid to the Treasury (on average LVL 31 per employee). Assuming that wages increase every year, the revenue from the PIT paid to the national government will increase 8.5 times until 2020.

Business risk state fee estimates. Assuming that the kind of contract made by employees of social enterprises is a labour contract, a business risk state fee of LVL 0.25 has to be paid. If employing on average 1250 employees at social enterprises, the Treasury will receive LVL 313 (*LVL 0.25 per employee*). To estimate the total revenue from the business risk state fee paid by employees of social enterprises, the following formula was used:

$$G_{t_fee} = G_{fee} * N \quad (1.4.)$$

where G_{t_fee} – total revenue from the business risk state fee collected from social enterprises, G_{fee} – business risk state fee per employee, N – number of employees.

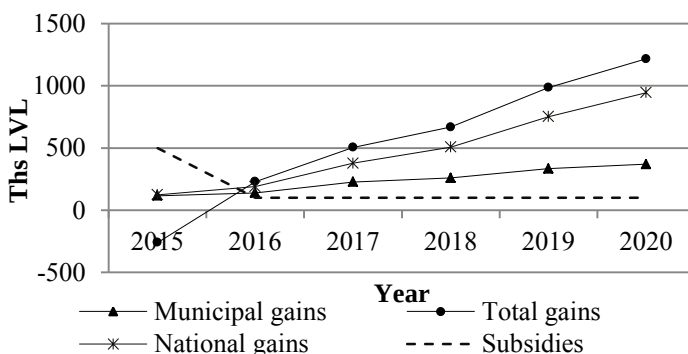
The total tax revenue collected from employees of social enterprises and paid to the Treasury in 2015 will amount to LVL 124 thousand, while in 2020 – almost LVL 1 million.

Municipal economic gains involve the reduction of the burden of social benefits (guaranteed minimal income (GMI) benefits and housing benefits) if social enterprises employ individuals from socially sensitive groups.

GMI benefit estimates. The target group of social entrepreneurship is the individuals from socially sensitive groups whose income is very low, therefore, such persons are often granted GMI benefits. Since 1 January 2013, *an equal GMI benefit of LVL 35 has been set for all low-income individuals* (in 2012 it was LVL 40 for adults and LVL 45 for children), and the national government does not allocate funding for these benefits. It causes a considerable tax burden on local authorities, given the large number of low-income individuals in the country. Assuming that 50% of the employees of social enterprises are low-income persons who very often receive GMI benefits, by promoting their employment, the income level of such people will increase, while the tax burden on local authorities during the first year of operation of social enterprises will decline by almost LVL 22 thousand, and in 2020 it will reach LVL 70 thousand.

Housing benefit estimates. The Social Service and Social Assistance Law stipulates that the size of housing benefits, the procedure of paying the benefits, and individuals who are eligible for the benefits are regulated by the binding municipal regulations. Most often, individuals from socially sensitive groups, whose income is very low, apply for housing benefits. The size of housing benefits is differentiated in municipalities. The average *size of housing benefits per person in Latvia in 2012 was equal to LVL 153*. Assuming that individuals from socially sensitive groups are employed at social enterprises and their income increase, in 2015 municipalities could save on housing benefits almost LVL 94 thousand, while in 2020 – LVL 300 thousand.

The economic gains from developing social entrepreneurship at the national and municipal levels are shown in Fig. 15.

Source: author's calculations and construction

Fig. 15. **Economic gains from developing social entrepreneurship in Latvia in the period 2015 – 2020, ths LVL**

The calculations reveal that by employing individuals from socially sensitive groups at social enterprises, the *national and municipal financial gains will be*

equal to approximately LVL 240 thousand during the first year of the operation of social enterprises. Yet, given the fact that it is important to provide financial aid for establishing social enterprises, a subsidy of LVL 2000 to purchase capital assets has to be granted to new social enterprises. It implies that during the first year of the operation of social enterprises, the government will suffer a loss of LVL 260 thousand. Since the subsidies are granted only to new social enterprises, according to the forecast, the tax revenue from their operation will increase, reaching LVL 1.2 million in 2020.

MAIN CONCLUSIONS

1. Early social entrepreneurship might be identified in the philanthropic and religious movements of the 18th century, yet, modern social entrepreneurship began in the 1990's, becoming topical in scientific research, government policies, education, and the business sector. The reason why social entrepreneurship becomes topical is the growing socio-economic problems that the government is not able to solve, while in the nongovernmental sector competition for funding increases.
2. Among scientists, there is no consensus on the definition of social entrepreneurship, therefore, the author developed her own definitions of the concepts of social entrepreneurship that are appropriate for the situation in Latvia: social entrepreneur, social enterprise, and social entrepreneurship. Social entrepreneurship is a kind of entrepreneurship, the priority of which is the creation of social assets, ensuring the financial self-sustaining and sustainability of the enterprise.
3. The scientific literature suggests different identification criteria for social entrepreneurship, therefore, social and economic criteria for identifying social enterprises were elaborated for the Latvian context. The criteria proposed assist in distinguishing social enterprises from socially responsible enterprises and charity organisations.
4. Social entrepreneurship performs significant social and economic functions at the regional and national levels. It increases employment (especially among socially sensitive groups), reduces poverty, raises social status, promotes innovation, and develops entrepreneurial abilities. Implementing the functions of social entrepreneurship contributes to the balanced economic development of the regions and a sustainable and integrated national economy.
5. There are no legal and institutional frameworks for social entrepreneurship in Latvia, yet, the conception of social entrepreneurship meets the basic principles of a socially responsible state, which are stipulated in the Constitution of the RoL and international documents.
6. In the European countries, the legal forms of social enterprises are different. Social enterprises retain their legal status that historically

evolved, yet, new legal forms are established as well. There is no need to establish a new legal form for social enterprises, but the status of social enterprise has to be integrated in legal acts. The most appropriate legal forms of social enterprises in Latvia are as follows: an individual merchant, a limited liability company, a cooperative, and a farm or fish farm.

7. In the European countries, social entrepreneurship is fostered using various support instruments. In Latvia, it is urgent to design a new law “On Social Entrepreneurship”, which would incorporate general rules of social entrepreneurship, criteria to identify a social enterprise, procedures of identifying and amending the status of social enterprise, as well as tax reliefs for social enterprises. The status of social enterprise in Latvia may be granted by the Register of Enterprises, while the monitoring of social enterprises is performed by the State Revenue Service.
8. In Latvia, social entrepreneurship is urgent due to several socio-economic preconditions:
 - Latvia’s characteristic *demographic* features are depopulation (determined by a decrease in the birth rate and an increase in emigration) and the aging of the society. In order that the country achieves high economic growth indicators, it is necessary to exploit all the available labour (including the economically inactive population) as well as to promote the return of long-term emigrants to Latvia. One of the ways to solve this problem is the development of social entrepreneurship.
 - Latvia’s *unemployment* rate is one of the highest among the EU Member States; however, among the regions, the unemployment rate is very different, which is determined by economic activity in the particular region. To promote the creation of new jobs, it is important to facilitate social entrepreneurship as well.
 - In Latvia, the *potential of unutilised working-age population is high*, which is comprised of the long-term unemployed, the disabled, preretirement-age individuals, and other individuals form socially sensitive groups. It creates a tax burden on local authorities and a socially depressive environment in the regions.
 - According to the *poverty indicators* (the Gini index, the income quintile share ratio (S80/S20), and the poverty risk index), the poverty and income inequality indicators in Latvia are among the highest in the EU, which indicates its social stratification and polarisation. In 2010 and 2011, a fifth of Latvia’s population was subject to the risk of poverty.
 - The clustering of the groups of disposed and stimulating factors of social entrepreneurship reveals that considerable socio-economic problems exist in the whole Latvia, which points to the fact that social entrepreneurship is important and it has to be fostered in the entire Latvia based on various approaches.

9. The examination of social entrepreneurship experiences in Latvia revealed that the most acute problem that limits the development of social entrepreneurship is the insufficient financial aid for the foundation and development of social enterprises, which hinders the tackling of social problems in a long-term. The introduction of support instruments for social enterprises is important, given their need to adapt infrastructures for individuals from socially sensitive groups, the lower labour productivity, as well as greater time consumption for training such employees.
10. To develop social entrepreneurship in Latvia, four scenarios were designed: the *Self-initiative Scenario* – a social enterprise as charity, the *Government Participation Scenario* – a social enterprise as self-sufficiency, the *Municipal Participation Scenario* – a social enterprise as a promoter of balanced development of the regions, the *Company-initiated Development Scenario* – a social enterprise as economic security. To foster social entrepreneurship in Latvia, the introduction of government support instruments for social enterprises is of the greatest importance; it includes the creation of a legal framework and the introduction of financial aid instruments. Yet, individuals' initiative and municipal support are also important for social entrepreneurship to progress.
11. During the first year of developing social enterprises (2015), it is envisaged to establish 250 social enterprises in Latvia, in which in total 1250 people will be employed, of which 50% will be individuals from socially sensitive groups. Thus, the social benefit burden in municipalities will decrease by LVL 116 thousand, while almost LVL 125 thousand will be collected by the national government during the first years of operation of social enterprises. The total gain from social entrepreneurship will amount to LVL 1.2 million over a six year period (2015 – 2020).

PROBLEMS AND THEIR SOLUTIONS

PROBLEM 1. *Latvia lacks information on social entrepreneurship and the number of social enterprises, which limits a detailed elaboration of the scenarios and a detailed examination of social entrepreneurship.*

Problem solution.

1. The *Ministry of Welfare* has to organise the collection and processing of statistical information on social enterprises in Latvia at the national level, specifying of the amount of aid granted and the number of individuals employed.
2. *Higher education institutions* have to deliver courses on social entrepreneurship and encourage academics to conduct scientific research in the aspect of social entrepreneurship.
3. *Organisations of the nongovernmental sector* in cooperation with *higher education institutions* have to establish an association of social enterprises

that works together with the government to make important decisions on social entrepreneurship as well as informs the government about activities in social entrepreneurship.

PROBLEM 2. *In Latvia, no legal and institutional framework is created and social enterprises are not regarded as economic entities, which hampers the development of social entrepreneurship.*

Problem solution. *The national government has to:*

- design a new law “On Social Entrepreneurship”, incorporating the concept of social enterprise and setting the procedure of granting the status of social enterprise and the kinds of support;
- designate the responsible institutions that grant the status of social enterprise and monitor and control social enterprises;
- define the most appropriate legal forms for social enterprises in Latvia.

PROBLEM 3. *The increasing socially sensitive groups unemployment (especially long-term unemployment) in Latvia affect that more than a quarter of household incomes consists of social transfers. If being unemployed for a long period, individuals acquire a sense of social exclusion, fall into depression, get inactive, and lose ability to take initiative.*

Problem solution. *The Ministry of Welfare in cooperation with local authorities has to make consultations of a psychologist and a mentor available to individuals from socially sensitive groups to integrate them into the social entrepreneurship, which is to be implemented through work therapy.*

PROBLEM 4. *Among the municipalities of Latvia, there are significant socio-economic differences that are caused by high unemployment and income polarisation in rural areas and cities.*

Problem solution. *The Ministry of Environmental Protection and Regional Development, the Ministry of Agriculture and the Latvian Rural Advisory and Training Centre in cooperation with local authorities in rural areas have to promote the development of social entrepreneurship in the form of cooperatives, enabling the poor and low-income individuals to raise their standard of living. Membership in a cooperative provides a possibility to exploit common fixed assets for producing agricultural products, and the individuals can provide themselves with food products for own consumption and tackle the problems of management of natural resources.*

PROBLEM 5. *In Latvia, the potential of unutilised working-age population is high, which is comprised of the long-term unemployed, the disabled, preretirement-age individuals, and other individuals form socially sensitive groups.*

Problem solution.

1. The *government* has to foster the development of social entrepreneurship in the country through granting a subsidy of LVL 2000 to new social enterprises for purchasing capital assets.
2. *Higher education institutions* have to design courses in social entrepreneurship, ethics, and corporate social responsibility in order to increase the society's responsibility for individuals from socially sensitive groups.

PROBLEM 6. *Social enterprises face product sales problems owing to the relatively high price of their products. It is affected by the lower labour productivity of individuals from socially sensitive groups, greater time spent on training employees, as well as higher infrastructure costs due to the need to adapt premises and equipment.*

Problem solution.

1. *Local authorities* have to foster the development of social entrepreneurship by providing social entrepreneurs with infrastructures: premises, transport for moving individuals from socially sensitive groups to their workplace, Internet connections, and telecommunications.
2. The *Ministry of Welfare* in cooperation with NGOs has to educate the public on the social value of products produced at social enterprises.
3. *Local authorities* have to increase cooperation with *entrepreneurs* and establish a cooperation pattern of traditional and social enterprises for selling the products of social enterprises.

PROBLEM 7. *Financial aid to social enterprises at the national level might cause a risk that the status of social enterprise can be used fraudulently for gaining own benefit.*

Problem solution. The *State Revenue Service* has to regularly control social enterprises.

STATEMENTS

1. In the doctoral dissertation, the research tasks were executed, the research aim was achieved, and the hypothesis was proved.
2. The nature and role of social entrepreneurship, the factors affecting it, and its functions in the economy were examined.
3. The legal and institutional framework of social entrepreneurship in the European countries was analysed and proposals for establishing it in Latvia were elaborated.
4. The socio-economic preconditions determining social entrepreneurship in Latvia were analysed and the territories where it is important to foster the development of social entrepreneurship in Latvia were identified.

5. Social entrepreneurship experiences in Latvia were examined, social entrepreneurship development scenarios were designed, as well as the economic gains from developing social entrepreneurship for the national and local governments were estimated.
6. Problems were identified and solutions to the problems, which would foster the development of social entrepreneurship in Latvia, were elaborated.
7. The research findings reveal that economic research methods can be effectively employed in examining social entrepreneurship.
8. The research findings may be used by the Ministry of Welfare in designing a legal framework for social entrepreneurship in Latvia as well as by the Ministry of Economics and the Ministry of Finance in designing support instruments for fostering the development of social entrepreneurship in Latvia.